

Indisch Militair Tijdschrift

Extra Bijlage No. 36.

→ De Expeditie naar Zuid-Celebes in 1905 — 1906.

Bewerkt door den kapitein der infanterie
A. W. A. MICHIELSEN,
naar het officiëel verslag, opgemaakt door
den kapitein van den generalen staf
L. WEBER. *pl. 1865*

Tweede Gedeelte. De actie in Loewoe.

Officiëele bijdragen v/h D. V. O. in N. I.

G. KOLFF & Co.,
BATAVIA—WELTEVREDEN
1915.

TWEEDE GEDEELTE. DE ACTIE IN LOEWOE.

XVII. Excursie naar Loewoe en latere gebeurtenissen in dit rijk tot 1 Augustus 1906 (datum van ontbinding der expeditie). ¹⁾

1. Aanbieding van de door het Gouvernement gestelde eischen; afwijzing daarvan op den 1sten Juli 1905.

Reeds in hoofdstuk II werd met een enkel woord vermeld dat het bestuur van Loewoe weigerde te voldoen aan de eischen, door het Gouvernement in het laatst van Juni 1905 gesteld.

Een dezer eischen ²⁾ was, dat Loewoe zijne belofte om mede te werken tot eene regeling van de noordgrens zou nakomen, waarbij tevens Loewoe's aanspraken op de Possostreek tegen eene billijke jaarlijksche schadeloosstelling op het Gouvernement zouden overgaan. Voorts zou een nieuw contract moeten worden gesloten op den voet van een tegelijkertijd aangeboden modelcontract, als boetedoening voor de onbehoorlijke bejegening onzer ambtenaren en tevens om dergelijke handelingen in den vervolge te voorkomen.

De resident t/b Brugman, belast met het overbrengen en de toelichting der bovengenoemde eischen, kwam den 24sten Juni 1905 ter reede van Paloppo, de hoofdplaats van Loewoe, aan en zond denzelfden dag het in bijlage XX vervat schrijven aan het Loewoesche bestuur. Hoewel eene tijdsruimte van 12 dagen beschikbaar was gesteld om over de genoemde eischen te beraadslagen,

1) zie schets 9.

2) zie bijlage XX.

gaf het zelfbestuur van Loewoe reeds den '1sten Juli schriftelijk te kennen, dat het weigerde aan den wil van het Gouvernement te voldoen ¹⁾.

Onmiddellijk na de ontvangst van dit schrijven deelde de resident Brugman aan het Loewoesche bestuur mede, dat van af den 2den Juli 't landschap Loewoe voor in- en uitvoer zou worden gesloten.

2. Voorbereiding der excursie en overtocht naar Loewoe op den 9den September 1905.

Deze toestand bleef voortduren totdat de Bevelhebber der expeditie na het gunstig verloop der operatiën in Boni, Wadjo en Sidenreng het tijdstip aangebroken achtte om, handelend in opvolging van artikel 1 zijner instructie, over te gaan tot een gewapend optreden tegen Loewoe.

Den 5den September werd bij commandementsorder ²⁾ de samenstelling der troepenmacht voor de excursie naar Loewoe aangegeven. Deze macht werd gesteld onder het commando van den majoor de Wijs, aan wien werd toegevoegd de kapitein van den generalen staf den Dooren de Jong, en bestond uit het L. H. 15de bataljon, $\frac{1}{2}$ sectie genietroepen, eene geneeskundige sectie en eenen trein van 4 mandoers en 96 dwangarbeiders met vivres voor 14 dagen en 10 kisten reserve munitie. Bij den staf bevond zich bovendien de als tolk fungeerende heer M. Muller en de inlandsche schrijver Abdul Rahin, die bestemd was om het ultimatum ³⁾ aan het Loewoesche zelfbestuur over te brengen.

In verband met het resultaat der vooraf gehouden besprekingen met den Commandant van het expeditionnaire eskader was er bij de vaststelling der bovengenoemde sterkte op gerekend, dat de majoor de Wijs c.q. zou kunnen beschikken over eene marinelandingsdivisie van ± 200 man, welke afdeeling echter niet voor tochten in het binnenland zou mogen worden gebruikt.

1) zie bijlage XXI.

2) zie bijlage XXII

3) zie bijlage XXIII

De majoor de Wijs ontving van den Bevelhebber zijne instructie. ¹⁾

Den 8en September marcheerde de colonne van Pampanoea naar de ankerplaats van de Tjantik II, alwaar zij op 8 groote prauwen en 2 marinesloepen werd ingescheept, welke door de Tjantik II en de Makassar de Tjenrana stroomafwaarts naar Tjenrana Boni werden gesleept. Nadat om 2 uur n. m. deze kampong bereikt was, werd hier het bivak in gereedheid gebracht, ook voor de bemanning der sloepenflottielje, welke bestemd was om den volgenden morgen de colonne naar de reede te vervoeren, waar zij op het S. S. van Diemen zou embarkeeren. Deze sloepen, van de marine en van den pakketstoomer, kwamen des avonds om 7 uur 30 min. bij het bivak aan. Ook meldden zich hier drie personen, die vroeger te Paloppo hadden gewoond, en bereid waren den excursiecommandant in Loewoe als gids te dienen.

Overeenkomstig de regeling door den commandant der expeditionnaire zeemacht getroffen, werd de colonne den volgenden morgen in 2 gedeelten naar de reede getransporteerd en aldaar ingescheept a/b van de van Diemen. Het embarkement was om 8 uur 45 min. v. m. afgelopen. De excursiecommandant begaf zich a/b van H. M. Hertog Hendrik, ten einde eene bespreking te houden met den eskadercommandant over het vertrek naar Paloppo en de verkenning der kust aldaar. Om 10 uur 30 min. v.m. vertrok de van Diemen, kort daarop gevolgd door de Hertog Hendrik. Te 6 uur 15 min. n.m. kwam de van Diemen op de reede van Paloppo aan, alwaar H. M. Hertog Hendrik, de Ruyter, Borneo, Serdang en het gouvernementsstoomschip Brak reeds geankerd lagen.

3. Aanbieding van het ultimatum.

(10 September).

Lettende op de mogelijkheid, dat de resultaten der verkenning van de kuststrook bij Paloppo het wenschelijk konden maken om met hoog water te landen, had de Bevelhebber der expeditie in overweging gegeven het ultimatum op den 10den September zoo

1) zie bijlage XXIV

vroegtijdig aan den wal te bezorgen — 8 uur v. m. — dat in verband met den toegestanen bedenktijd van 24 uren, c. q. op den 11den September de landing bij vloed zou kunnen plaats hebben. Dienovereenkomstig werd de inlandsche schrijver Abdul Rahin den 10den September tijdig naar den wal gezonden; het gelukte hem iemand te vinden (een dienaar van den sjahbandar), die genegen was den brief aan de datoe van Loewoe te bezorgen. Bij zijn terugkomst deelde onze overbrenger mede in de nabijheid van het landingspunt wel veel gewapend volk, doch geen versterkingen te hebben gezien. De vrouwelijke bevolking was uit Paloppo gevlucht.

4. Verkenning van het landingsfront.

(10 September).

Inmiddels was de majoor de Wijs, bijgestaan door zijn staf en de commandanten van de Borneo en de Serdang te 7 uur v.m. tot de verkenning van het landingsfront overgegaan. In een vlot werd de kustlijn van kampong Boewa tot kampong Balandai verkend, respectievelijk ± 2300 en 2200 M. gelegen ten zuiden en ten noorden van de hoofdplaats Paloppo. Het verkende front besloeg dus een kustlijn van $\pm 4\frac{1}{2}$ K. M. en kon, behalve vóór de monding der Tappongé, aan welke Paloppo ligt, overal tot op vrij korten afstand worden genaderd. Door de vóórgelegen bank daartoe gedwongen, moest de vlot vóór de Tappongé ± 700 M. uit de kust blijven. Toch was het mogelijk waar te nemen, dat deze riviermonding door een palenrij versperd was. Ook vóór de ± 700 M. meer zuidelijk gelegen Pandjalaémonding was een paalversperring gelegd, waarachter een borstwering, waarop zich een groot aantal mannen vertoonde. Wegens de geringe breedte van de vaargeulen der genoemde riviermondingen, zou slechts met één sloep in front kunnen worden genaderd. Indien de vijand zich mocht willen verzetten, zou dus een landing nabij Paloppo, welke op deze met dichte bako-bako begroeide kuststrook slechts bij de riviermondingen doenlijk was, niet raadzaam zijn. Toch werd ook eene landing langs de riviermondingen, doch dan bij laag water, in overweging genomen. De toestand zou dan in zooverre gunstiger zijn, dat door de rivierbeddingen zou kunnen worden gemarcheerd en het naastgelegen terrein, waar dit open

mocht zijn, ten minste niet onder water zou staan en ontwikkeling in breeder front zou toestaan. Doch daar stond tegenover, dat het op den 11den September eerst om 4 uur n.m. laag water zou zijn, uit den aard der zaak te laat, om dan nog te landen.

In verband met de thans verkregen gegevens en die eener op den 24sten Augustus te voren door den commandant der Borneo verrichte verkenning, werd daarom besloten om, indien militaire actie noodig was, te landen bij kampong Balandai, waar de sloepen bij hoog water tot dicht bij de kust konden naderen en van waar, volgens de mededeelingen der gidsen, langs een vrij goed pad door het strandbosch naar Paloppo kon worden opgerukt. Bovendien strekte het achter de bako-bako gelegen heuvelterrein zich bij Balandai tot vrij dicht bij het strand uit en zou dus, met vermijding van de moerassige kuststrook, ook door het hoge terrein naar Paloppo kunnen worden opgerukt.

Na afloop der verkenning, te 10 uur 45 min. v.m., werden in verband met de verkregen resultaten en in gemeenschappelijk overleg met den Commandant der expeditionnaire zeemacht de noodige regelingen voor de landing op den volgenden dag getroffen.

5. Weigering van het ultimatum.

(10 September).

Te 6 uur 30 min. n.m. werd het schriftelijk antwoord op ons ultimatum aan boord van de van Diemen bezorgd. Dit schrijven¹⁾ was volgens den tolk M. Muller niet in een behoorlijken vorm gesteld en behelsde de mededeeling dat het zelfbestuur van Loewoe het ultimatum niet geheel begrepen had, daar het toch reeds verklaard had, dat de belastingquaestie der Posso-streek ter plaatse behoorde te worden onderzocht en het toch nimmer blijken had gegeven van eenige staatkundige verhouding tot andere natiën.

Volgens den overbrenger van dit schrijven, een Makassar in dienst van den te Paloppo gevestigden chinees Nio Tjien Thay, werden te Paloppo geen aanstalten voor gewapend verzet gemaakt.

1) zie bijlage XXV.

6. Bevelen voor de landing.

Nu ons ultimatum was afgewezen, konden onmiddellijk het landingsbevel ¹⁾ en de landingsorder ²⁾ worden uitgegeven. Dit geschiedde om 8 uur n.m.; tevens werd bepaald, dat wegens de geringe breedte van het landingspunt te Balandai het 1ste echelon niet in één linie zou naderen, doch achtereenvolgens de landingsdivisie, de 3de en de 4de compagnie aan den wal zouden gaan en dat als eerste opstelling na de landing de landingsdivisie in front, de 4de compagnie op den linker- en de 3de compagnie op den rechtervleugel stelling zouden nemen.

Wat betreft de sterkte der echelons, de uitrusting en de voeding der troepen, alsmede het uur, waarop deze gereed moesten zijn om in de sloepen over te gaan, wordt verwezen naar de beide laatstgenoemde bijlagen.

De maatregelen voor de ontscheping en het dekken der landing werden neergelegd in een debarkementsorder van den Commandant der expeditionnaire zeemacht, den kapitein ter zee Hoekwater, en waren o. m.:

- a. de landing op kampong Balandai zou worden gedekt door 13 gewapende sloepen onder commando van den kapitein luitenant ter zee van Voss;
- b. de gezamenlijke landingsdivisiën der marine zouden staan onder bevel van den luitenant ter zee Bauduin, aan wien toegevoegd de luitenant der mariniers Kimball;
- c. het landingspunt zou niet door de schepen beschoten worden, daar het geene versterkingen vertoonde, wèl zoo noodig door de gewapende sloepen.

Eene beschieting met scheepsgeschut van de uit zee zichtbare huizengroep en den kraton werd wegens het gevaar, dat de aldaar dicht opeen staande huizen der vreemde handelaren zouden worden vernield, niet raadzaam geacht. Ten einde evenwel 's vijands aandacht af te leiden van de landing bij Balandai was den commandant van H. M. Serdang opgedragen, om te 8 uur v. m. gereed te zijn voor eene beschieting van de versterking bij den ingang van de Pandjalaë.

1) zie bijlage XXVI.

2) zie bijlage XXVla.

Nadat om 8 uur v. m. op het sein van den eskadercommandant het vuur van de Serdang was geopend, werden de sloepen bij de van Diemen verzameld.

7. De landing bij Balandai ¹⁾.

(11 September).

Te 9 uur 45 min. v. m. stelde de landingsflottielje van het 1ste echelon zich in beweging. Voorop gingen de 13 gewapende sloepen; 8 dezer hadden de landingsdivisiën van H. M. Hertog Hendrik en de Ruyter aan boord. Daarachter kwamen de excursiecommandant en zijn staf en vervolgens de 3de compagnie, de genietroepen, de geneeskundige sectie en de 4de compagnie. De transportsloepen werden, zoolang de diepte zulks toeliet, door de stoomsloepen gesleept. Daarop werden zij compagniesgewijze in opvolging naar het strand geroeid: Bij deze beweging namen op de flanken respectievelijk 3 en 2 gewapende sloepen eene opstelling in, van waar zoonoodig de landing met vuur kon worden ondersteund. Naarmate de transportsloepen vastliepen, werden zij verlaten en waadden de troepen naar den wal. Hier bevonden zich vijf à zes Loewoereezen, die oogenschijnlijk niets vijandigs in den zin hadden. Toen het echter bleek, dat zij geweren in hunne nabijheid hadden, en dat op het 100 M. breede landingsfront twee geladen lila's stonden opgesteld, waarvan een met een brandende lont op het zundgat, werden deze lieden terstond — en noodzakelijkerwijze met geweld — ontwapend, waarbij 4 hunner sneuvelden, terwijl aan onze zijde gewond werden de luitenant ter zee 1ste klasse van Zadelhoff, de bootman Kroes en de tamboer der mariniers Groen.

Te 10 uur 15 min. v.m. hadden onze troepen hunne voorloopige opstelling ingenomen. Toen de 3de compagnie haar plaats op den rechtervleugel innam, werden nog eenige met geweren bewapenden, die zich in het voorterrein vertoonden, neergeschoten.

1) zie schets 10

8. De opmarsch naar Paloppo en de vermeerstering van den kraton.

(11 September).

Na een vluchtige verkenning van den te volgen weg werd te 10 uur 45 min. v.m. door het terrein ter weerszijden van een goed. begaanbaar, doch grootendeels door verlaten kampongs en langs den voet van het heuvelterrein voerend pad, in de volgende formatie opgerukt:

de 4de compagnie in flankcolonne met sectiën, in front;
achter elken vleugel een peloton der 3de compagnie;
achter het midden de gevechtstrein;
daarachter de landingsdivisie in flankcolonne.

Aldus werd in breed front over kampong Saloboelo in zuidelijke richting opgerukt. De marsch had nagenoeg ongehinderd plaats. Enkele met geweren bewapenden, die zich vóór ons front vertoonden, werden neergelegd.

Saloboelo werd te 12 uur 30 min. n. m. bereikt. Nadat het daarachter gelegen riviértje was overgetrokken, bevond de colonne zich om 1 uur n.m. op een alang-alang vlakte, gelegen $\pm$ 800 M. ten noord-oosten van de verlaten kampong Paténé. De gidsen wezen thans de woonplaats aan van den opoe patoenroe, den hoofdleider van het verzet. Het was een huizen-groep, gelegen ten westen van de kampong Bola-Sadaë.

Terwijl de landingsdivisie voorloopig in reserve werd gehouden, gelastte de colonnecommandant den kapitein van den generalen staf den Dooren de Jong om met het L.H. 15de bataljon in oostelijke richting naar het huis van den opoe patoenroe op te rukken en zoo mogelijk dezen rijksgroote gevangen te nemen. Daarna zouden deze compagnieën een zwenking naar het noord-oosten maken om tegen de zuid-wester face van den kraton op te rukken.

Van de reserve werd de landingsdivisie van de Hertog Hendrik bestemd om zoonoodig de noord-wester face van den kraton te bestormen.

De compagnieën van het L. H. 15de bataljon gingen hierop in flankcolonne met sectiën vooruit, de 4de compagnie naar het bovengenoemde huizencomplex, de 3de compagnie wes-

telijk van de 4e. De woonplaats van den opoe patoenroe bleek in der haast verlaten te zijn. Bij de omsingeling werd de 4de compagnie onder vuur genomen door een tiental gewapenden, die zich aan de overzijde der rivier achter de kampong hadden opgesteld. Nadat deze verdreven en gedeeltelijk neergeschoten waren, werd de compagnie ten zuiden van de kali verzameld. De 3de compagnie was inmiddels $\pm$ 300 M. meer westelijk de rivier overgegaan en opende thans het vuur op een 40tal vijanden, die den kraton verlieten en in zuidelijke richting uitweken.

Omstreeks 1 uur 45 n. m. rukten de beide compagnieën in oostelijke richting tegen den aarden buitenwal, gelegen op $\pm$ 150 M. buiten den kraton, op. Het kostte niet veel moeite deze zwak verdedigde stelling te nemen; ook de kraton werd zonder veel tegenstand aan de zuid-wester face binnen gedrongen, waarop de 4de compagnie naar de in het midden van den kraton gelegen missigit ¹⁾ voortrukte, terwijl de 3de zich naar de zuid-ooster face wendde.

De missigit werd door de 4de compagnie bestormd en was om 2 uur n.m. in onze handen. Deze compagnie ontving echter uit verschillende richtingen vuur, hetwelk slechts met omzichtigheid kon worden beantwoord, daar de begroeide binnenruimte van den kraton weinig uitzicht bood en derhalve het vuur gevaarlijk kon zijn voor de 3de compagnie en de oprukkende landingsdivisie.

De vijand werd thans van onder het huis ²⁾ der datoe verdreven en de verbinding met de 3de compagnie werd weder hersteld.

Deze had zich meester gemaakt van de zuid-ooster face en aldaar een bende verdreven, welke van het huis ³⁾ van den opoe tjěněng (troonopvolger) op de 4de compagnie vuurde.

Gemeenschappelijk rukten thans de beide compagnieën in O. en Z. O. richting vooruit, waarbij de vijand vurende terugweek en het nergens tot een handgemeen liet komen.

Nadat de kraton genomen was, ontvingen de beide compagnieën de opdracht om Paloppo en den omtrek tot aan het heuvelterrein van vijanden te zuiveren. Hierbij bleek, dat de geheele bevolking was gevlucht; ook de versterking bij de Pandjalaëmon-

1). 2). 3). zie schets 10, punten I, II en III in den Kraton.

ding was verlaten. In dit werk werden een 10tal lila's, waarvan enkele nog geladen, aangetroffen.

Gedurende den opmarsch van het L. H. 15de bataljon naar den kraton, was de landingsdivisie als reserve op $\pm$ 300 M. gevolgd.

Zij werd daarbij op grooten afstand uit verschillende richtingen beschoten, waardoor de matroos van der Gaag gewond werd.

Bij het binnenrukken van den kraton moesten eenige in boomen opgestelde vijanden onschadelijk worden gemaakt. De landingsdivisie werd thans belast met de bewaking van den kraton en de voorloopige inrichting van het bivak.

Terwijl de bovenvermelde gebeurtenissen voorvielen, werd de versterking aan de Pandjalaë tot 1 uur n. m., eerst door H. M. Serdang alleen en na afloop der landing ook door de 13 gewapende sloepen, onder vuur genomen. Tot genoemd tijdstip, waarop het vuur der marine met het oog op de aan de landzijde oprukkende troepen moest eindigen, werd uit de genoemde versterking krachtig teruggevuurd.

Te 6 uur n.m. waren alle gelande troepen in den kraton vereenigd en werd het bivak bij de missigit en het huis van de datoe betrokken.

De vermeestering van Paloppo en den kraton had ons in het geheel slechts 6 gewonden gekost. De verliezen des vijands bedroegen 4 gevangenen en, zooals later bleek, 47 gesneuvelden. De buit was vrij aanzienlijk; behalve 18 achterlaad- en 115 voorlaadgeweren vielen 20 lila's, 14 oude kanonnen en vele blanke wapens, benevens munitie in onze handen. Bovendien werd ongeveer een derde deel der rijkssieraden in den kraton aangetroffen.

De nacht ging rustig voorbij.

9. Gebeurtenissen te Paloppo van 12—16 September 1905.

Den 12den September werd het 2de echelon ontscheept en in het bivak gebracht; de landingsdivisie keerde te 6 uur n.m. naar boord terug. Bij het doorzoeken van Paloppo bleek deze kampong nog verlaten te zijn, zoodat hier geen aanraking met de bevolking kon worden verkregen. De 's morgens uitgerukte 3de compagnie was in dit opzicht gelukkiger. Over Soeroe Tanga

in Z. richting marcheërend, werd eerst kampong Soengka bereikt. Deze was verlaten, doch de bevolking keerde, nog tijdens de aanwezigheid der colonne, in de kampong terug en het hoofd meldde zich bij den commandant. Vervolgens werd doorgemarcheerd naar Boewa. Hier was de bevolking aanwezig, doch het hoofd, de opoe baléranté (hadatslid), bleek voortvluchtig te zijn. Een ondergeschikt hoofd bood den colonnecommandant de onderwerping van kampong Boewa aan. Voorts werd hier de tijding vernomen, dat de datoe met den opoe tjěněng (troonopvolger), den opoe patoenroe (hadatslid) en andere voornamen hoofden niet naar Boewa, doch den vorigen dag in westelijke richting naar het Toradjagebied waren uitgeweken.

In kampong Boewa werd nog op 3 lila's, eenige voorlaadgeweren en 300 beaumontpatronen beslag gelegd.

De 3de compagnie bleef des nachts te Boewa en keerde den 13den naar Paloppo terug.

Op dezen dag begon de bevolking van Paloppo in hare woningen terug te keeren. Velen, o. a. de hoofden van Soengka en Boewa, kwamen in het bivak hunne onderwerping aanbieden. Tegelijkertijd werd een 12tal geweren ingeleverd.

Bij het doorzoeken van het verblijf der datoe vond men nog enkele rijkssieraden; de bewaarster, die bij de inname van den kraton gevangen genomen was, bewees bij het onderkennen er van goede diensten.

Op den 14den September deelde de eskadercommandant aan den majoor de Wijs mede, dat H. M. de Ruyter en Borneo bestemd waren om voorloopig op de reede van Paloppo te blijven en dat zoonodig over de landingsdivisiën dezer schepen zou kunnen worden beschikt.

Ook op dezen dag kwamen talrijke bewoners van Paloppo vergunning vragen wederom hunne woningen te mogen betrekken. Vele dezer huizen waren intusschen door rondzwervende Toradja's leeg geplunderd.

Niettegenstaande de meerdere aanrakingen, welke allengs met de bevolking werden verkregen, mocht het niet gelukken eenige zekerheid omtrent het verblijf van de datoe te verkrijgen. Ook de patrouilles, welke op deze en volgende dagen in den omtrek werden gemaakt, slaagden er niet in meerdere inlichtingen in

te winnen. Bij deze tochten werd den 14den kampong Balandai, den 15den kampong Boting, en den 16den kampong Tjirowang (gelegen aan den weg naar de hoogvlakte der Toradjalanden) bezocht. Evenwel gelukte het hun de hand te leggen op eenige vuurwapenen, waaronder 2 lila's. Ook bij eene nadere doorzoe-king van Paloppo werden nog 59 voorlaadgeweren gevonden.

**10. De onderwerping van de datoe
en de meeste rijksgrooten.**

(18 September).

Den 16den September begon zich van de zijde der Loewoesche rijksgrooten toenadering te vertoonen. Opoe Kéni, de hoofdbe- waarster der rijkssieraden, kwam vergezeld van opoe Panengoang, den hoofdgezant van Loewoe, hare onderwerping aanbieden. Dit voorbeeld werd den volgenden dag gevolgd door Andi Djaling, een halfbroeder van den opoe tjěněng. Den 18den September bracht opoe Kéni het bericht, dat Wé Kambo Daeng Ri Sompá, datoe van Loewoe, op weg was naar Paloppo om zich aan den excursiecommandant te onderwerpen.

Des namiddags te 5¼ uur kwam de vorstin, vergezeld van haren echtgenoot den opoe tjěněng, hare dochter Andi Loewoe en haar zoontje Djemma Baroe, benevens den opoe tomarilalang en den opoe anrégoeroe in het bivak, en bood zij hare onvoorwaar- delijke onderwerping aan.

Den volgenden dag (19 September) werd eene vergadering be- legd, waarbij, behalve de datoe en haar echtgenoot, ook de beide laatstgenoemde rijksgrooten tegenwoordig waren. Nadat de inhoud der korte Atjehverklaring duidelijk was uiteengezet, werd dit stuk door de bestuurster van Loewoe beëdigd en ondertekend. Ook de opoe tjěněng en de opoe anrégoeroe voorzagen, evenals de excu- siecommandant en eenige andere officieren, dit stuk van hunne on- dertekening.

Hierop werd Wé Kambo Daeng Ri Sompá opnieuw in hare waardigheid van datoe van Loewoe erkend en bevestigd en werden haar in verband met den inhoud der korte verklaring de voor- loopige eischen van het Gouvernement bekend gemaakt.

Het was te verwachten, dat na de onderwerping der vorstin ook

weldra de andere rijks grooten zich te Paloppo zouden aanmelden.

Reeds tijdens de bijeenkomst van den 19den September kwamen drie Toradjasche kamponghoofden (van Maré-Maré, Malangké en Torongkong) hunne onderwerping aanbieden; gedurende de twee volgende dagen maakten verscheidene andere hoofden hunne opwachting bij den excursiecommandant; de voornaamste onder hen was Andi Mamang, de opoe patoenroe (hadatslid), oom van de datoe en de voornaamste der rijks grooten. Hij en de opoe tjěněng waren de hoofdleiders van het verzet geweest.

Verder meldden zich de madika van Ponrang en van de drie voornaamste hadatsleden de opoe baléranté; laatstgenoemde werd voorloopig in het bivak aangehouden tot hij zijne geweren zou hebben ingeleverd. Nadat hij den 22sten September 9 beaumont- en 9 voorlaadgeweren had aangeboden, werd hem de vrijheid teruggegeven. Ook de andere grooten leverden na hunne onderwerping dagelijks vuurwapens in.

Den 23sten September belegde de excursiecommandant opnieuw eene bijeenkomst waarbij de datoe, de opoe tjěněng, de opoe baléranté, de opoe patoenroe, de opoe tomarilalang ⁽¹⁾ en tal van mindere hoofden tegenwoordig waren. Nogmaals werd met klem aangedrongen op een onvoorwaardelijke gehoorzaamheid aan de bevelen van het Gouvernement en op de medewerking der hoofden tot het herstellen van orde en rust.

Intusschen werd herhaaldelijk in den omtrek gepatrouilleerd.

De 3de compagnie maakte van 20 — 22 September een tocht over Boewa naar Ponrang ($\pm$ 25 K. M. ten zuiden van Paloppo). Bij den terugtocht over zee werd van 22 vlerkprauwen gebruik gemaakt, welke flottielje door de branding bij Boewa uiteen gedreven werd. Een deel der prauwen werd hier op het strand gezet. Dientengevolge kwam de compagnie deels over land, deels over zee in het bivak terug. Bij de verdere tochten werd o. a. Baramamasé bezocht. De excursiecommandant vergezelde deze afdeeling. Baramamasé (meer westelijk gelegen dan schets 9 aangeeft) was de wijkplaats van de datoe na hare vlucht op den 11den September geweest. In deze kampong

(1) met den opoe pabitjara vormden de 3 laatstgenoemden den eigenlijken hadat.

werden de vier voornaamste rijkssieraden, welke de vorstin hier had achtergelaten, door de bewaarster aan den excursiecommandant ter hand gesteld. Daarop werd de omtrek afgepatrouilleerd en den 28sten September in 2 colonnes naar Paloppo teruggemarcheerd. De meest westelijke nam hare route door het Samaramba- en Andoligebergte.

11. Bezoek te Paloppo van den Bevelhebber en den Gouverneur van Celebes en Onderhoorigheden.

(4 — 5 October).

Den 4den October kwamen de Gouverneur van Celebes en Onderhoorigheden, de Bevelhebber der expeditie, diens adjudant en de controleur Goedhart in het bivak te Paloppo aan. In een op den 5den October door den Gouverneur belegde vergadering, waartoe de hoofden van Loewoe waren opgeroepen, werd den hoofden o. m. aangezegd, dat de te Loewoe bevelvoerende officier belast was met de functiën van civiel gezaghebber. De Bevelhebber droeg bij deze gelegenheid den excursiecommandant mondeling op den 7den October uit te rukken in de richting van Doeri en zulks in verband met de operatiën van het 6de bataljon in de Masenrempoeloelanden, en verder, na terugkeer te Paloppo, een tocht te doen ondernemen naar het Posso-meer.

Dienzelfden dag vertrokken de Gouverneur en de Bevelhebber met hun gevolg weder per S. S. Kwartel. Tegelijkertijd gingen 40 dwangarbeiders over naar Pampanoea, zoodat de trein nog 60 dragers sterk bleef.

12. Tocht van den majoor de Wijs naar Doeri.

(7—20 October 1905).

Ingevolge de bovenvermelde mondelinge opdracht van den Bevelhebber rukte den 7den October om 1 uur n.m. een colonne uit, sterk $1\frac{1}{2}$ compagnie, onder commando van den majoor de Wijs. Aangezien de den vorigen dag verzamelde draagkoelies, vermoedelijk uit vrees, in den afgelopen nacht waren weggelopen, duurde het tot $12\frac{1}{2}$ uur n. m. alvorens een 120 tal dragers verzameld was, zoodat eerst om 1 uur kon worden

afgemacheerrd. De madika van Boewa ging met de colonne mede.

Om 5 uur n.m. werd Latoepa (meer westelijk gelegen dan op de schets staat aangegeven) bereikt en tot bivak ingericht.

Den volgenden morgen marcheerde de colonne af naar Ranté-Boewa (Toradja), welke kampong den 9den October om 2 uur n.m. werd bereikt. Onderweg waren tal van Toradja-kampongs gepasseerd. De bevolking was rustig en het hoofd van een dezer kampongs, van Kaliboe, meldde zich bij den colonne-commandant. Deze Toradja-kampongs waren gebouwd op hooge, steile heuveltoppen en daardoor moeilijk te bereiken; op deze wijze trachtte de slecht bewapende bevolking zich te beveiligen tegen menschenroof, waaraan gedurende de laatste jaren de Sidenrengers, die hier en daar in de Toradjalanden gevestigd waren, zich dikwijls schuldig maakten. De bevolking werd in gestadige onrust gehouden door hunne strooptochten. Ranté-Boewa bleek een vrij groote kampong te zijn van ± 40 huizen.

Bij de nadering der colonne vluchtte een 20 tal lieden; overigens bleef de bevolking in de kampong en deelde zij mede, dat de vluchtelingen Sidenrengers waren, die een drietal beaumont-geweren bij zich hadden. De colonne betrok het bivak in vier verlaten woningen. Ranté-Boewa stond onder het gezag van den madika van Boewa en behoorde dus tot Loewoe. Ook had vroeger van uit deze plaats een vrij druk handelsverkeer met Loewoe plaats gehad, doch sedert de Sidenrengers de bevolking gedwongen hadden hare koffie naar Sidenreng te brengen, verliep de markt te Rante-Boewa.

Op het bericht der bevolking, dat de Sidenrengers onze colonne opwachtten in de kloof, waardoor het pad naar Doeri leidde en welke dus door onze troepen moest worden gepasseerd, marcheerden 80 bajonetten onder den kapitein Kroon den 10den October te 6½ uur v. m. af om die kloof te bezetten. De rest der colonne kon, aangezien een gedeelte der dragers was weggelopen, eerst later volgen.

Nadat de weggelopen koelies door lieden van Ranté-Boewa waren vervangen en hier een deel der vivres was achtergelaten, volgde de rest der colonne om 7 uur 45 v. m. Na een uiterst vermoeienden marsch werd de kloof bereikt. De afdeeling van den kapitein Kroon had haar onbezet gevonden en

was reeds doorgemarcheerd naar Batoe Aloe, waar om 3 uur n.m. ook de hoofdcollonne aankwam; hier werd het bivak betrokken.

In alle gedurende dezen dag gepasseerde Toradja-kampongs was de bevolking aanwezig en vertoonde zij de witte vlag.

Zelfs bij kampong Tokésan, welke geheel onder Sidenrengschen invloed stond en berucht was om de vele van hier uit ondernomen strooptochten, werden niet de minste vijandelijkheden ondervonden.

Het Hoofd van Batoe Aloe was niet aanwezig. De toparingé, zijn plaatsvervanger, meldde zich bij den collonnectant. Om 6 uur n. m. bracht de madika van Boewa de te Ranté-Boewa achtergelaten vivres bij de collonne; op zijn verzoek werd hem daarop vergund den volgenden morgen naar Boewa terug te keeren.

Na de van Paloppo en Ranté-Boewa medegenomen dragers te hebben vervangen door lieden van Batoe Aloe, werd den volgenden morgen — 11 October — de marsch voortgezet. De toparingé van Batoe Aloe vergezelde de collonne en bewees haar goede diensten. Hij geleidde de collonne langs een kleine op een heuvel gelegen versterking, Baroewa geheeten, het verblijf van Sidenrengsche roovers, die in het bezit zouden zijn van een 20tal geweren. Bij onderzoek bleek de benting verlaten te zijn. Voor dat de collonne de kleine kampong Tampo bereikte, werden op den trein eenige schoten afgegeven.

Bij achtervolging verdwenen de schutters in het bergterrein.

Om 2¼ uur n. m. was de geheele collonne in kampong Patengko aangekomen. De tomakaka (hoofd) van deze plaats deelde den collonnectant mede, dat een 40 tal Sidenrengsche roovers onder den beruchten hoofdman Oewana Bambang zich in een benting bij kampong Maliwa in het Doerische ophielden, gelegen op $\pm 2\frac{1}{2}$ uur gaans van Patengko. Het waren ook volgelingen van Oewana Bambang geweest, die op de collonne hadden geschoten. Daarom werd besloten in de groote kampong Patengko te bivakkeeren en de benting met het aanbreken van den volgenden dag te verrassen.

Met deze opdracht rukte de kapitein Kroon des nachts om 1 uur uit. De collonne bereikte eerst met het aanbreken van den dag den voet van den heuvel, waarop de benting lag.

Zij werd ontdekt en de vijand vluchtte, zoodat slechts 6 Sidenrengers konden worden neergelegd en 3 gewond; een achterlaadgeweer met munitie en blanke wapens vielen in onze handen.

De rest der colonne marcheerde om 7 uur v.m. uit Patengko af en bereikte Maliwa om 9½ uur v.m. Na vereeniging met de afdeeling Kroon, werd thans de marsch voortgezet. Volgens den toparingé van Batoe Aloe en andere Toradja's leidde het pad naar Doeri over Karangan en Mendalan. Eerstgenoemde kampong was de nederzetting van zekeren Oewa Bisari en zijne Sidenrengers. Om 12 uur 's middags kwam de colonne te Karangan aan. Het bleek een op een heuvel gebouwde benting te zijn, waarin een 10 tal huizen en eenige padischuren; de bewoners waren afwezig. In de huizen werden enkele vuurwapens aangetroffen. Na deze nederzetting in de asch te hebben gelegd, zette de colonne den marsch naar Mandalan voort.

In deze kampong bezat n. l. de bovengenoemde Oewana Bambang een huis, waar hij zich dikwijls ophield. Onderweg vernam de colonnecommandant in kampong Menanga, dat Oewana Bambang, Oewa Bisari en andere Sidenrengers met hunne benden bij Mandalan aan de colonne het hoofd zouden bieden. Onmiddellijk werd naar Mendalan opgerukt, dat om 3½ uur bereikt werd. Het kamponghoofd kwam met een witte vlag en een groot aantal volgelingen de colonne tegemoet. Van Sidenrengers werd niets bespeurd; volgens het hoofd hadden zij de vlucht genomen en zich te Kalossi vereenigd.

Hoewel het hoofd van Mendalan ten bewijze zijner goede gezindheid een karbouw ten geschenke had gegeven, achtte hij het geraten des avonds op de vlucht te gaan. Een groot deel der kampongbewoners volgde zijn voorbeeld. In zijn woning bleek het kamponghoofd 3 voorlaadgeweren te hebben achtergelaten.

Den volgenden dag—13 October—werd het uur van afmarsch zeer vertraagd, doordat vele dragers weggelopen waren. Nadat het noodige aantal kamponglieden uit den omtrek was ingehuurd, kon om 10 uur v.m. de tocht worden voortgezet. Om 1½ uur n.m. kwam de colonne te Meloewa, de hoofdplaats van Doeri, aan. Hoewel de bevolking op den passar de witte vlag vertoonde, waren het hoofd La Gali en de hadatsleden afwezig.

Der bevolking werd opgedragen haar hoofd mede te deelen, dat hij zich bij den colonnecommandant behoorde te melden. In en om de groote missigit van Meloewa werd het bivak betrokken.

In den namiddag kwam Abdul Hamid, een vertrouweling van den bestuurder van Doeri, zich melden. Hij berichtte dat de colonne uit Paré-Paré te Sosso was gezien, op marsch naar Kalossi. Om 3 uur 45 n.m. werd deze mededeeling bevestigd door een bericht van den luitenant kolonel van Bennekom, colonnecommandant, meldende dat hij zich te Kalossi bevond.

Hierop werd door den majoor de Wijs geantwoord, dat de colonne uit Loewoe te Meloewa was.

Abdul Hamid vertrok uit het bivak met de opdracht aan La Gali zich nog heden te komen melden.

Dit had ten gevolge, dat deze des avonds met de hadatsleden bij den colonnecommandant zijne opwachting kwam maken. Deze droeg hem op den volgenden dag terug te komen, in de verwachting dat alsdan de colonne van Bennekom en de resident Brugman eveneens te Meloewa zouden zijn aangekomen.

Ten einde berichten omtrent het verblijf van Lapawawooi en den Sidenrengschen kroonprins in te winnen, besloot de colonnecommandant den volgenden dag — 14 October — te Meloewa te blijven.

In den loop van den dag kwam La Gali in het bivak met het bericht, dat hij door resident Brugman was opgeroepen naar Kalossi. Voorts wist hij mede te deelen, dat noch Lapawawooi, noch de kroonprins van Sidenreng zich in zijn gebied bevonden of daar waren geweest. Wel hadden beiden zich ruim een maand geleden in Batoe Maiwa opgehouden.

Als tegenwoordige verblijfplaats van Lapawawooi noemde hij Tjemmah, op de grenzen van de Pitoempanoea, terwijl de vorst van Sidenreng zich zou bevinden in Letta of in Sawito.

Pata Adji, de aroe van Beloka, een der gevluchte Sidenrengsche hadatsleden, zou zich te Kalossi ophouden.

Ook beklagde La Gali zich over de strooptochten der Sidenrengers in zijn gebied.

In den loop van den dag ontving de colonnecommandant een schrijven van den luitenant kolonel van Bennekom met het verzoek om te Kalossi te komen tot het houden eener

bespreking voor de verdere actie. Om 1 uur 30 n.m. vertrok daarop de majoor de Wijs met zijn adjudant en 60 bajonetten onder den 2den luitenant Hoekman naar Kalossi. Om 4 uur n.m. werd deze plaats bereikt, alwaar een bivak voor de Loewoe-colonne in gereedheid werd gebracht.

Den volgenden dag — 15 October — arriveerde hier ook de rest der colonne onder den kapitein Kroon. Bij deze afdeeling had zich het bestuur van Doeri aangesloten. La Gali en de 3 hadatsleden meldten zich bij den resident Brugman, waarop zij de korte Atjehverklaring ondertekenden. Op deze bijeenkomst werd tevens bepaald, dat de Sidenrengers binnen 3 maanden na den 15den October de Toradjalanden moesten hebben verlaten.

Naar aanleiding van het zoowel door den resident Brugman als door den majoor de Wijs van verschillende zijden ingewonnen bericht, dat Lapawawooi met zijn gevolg en de poenggawa met zijne bende zich in Tjemmah zouden bevinden en in Bila zich van de noodige rijst voorzagen, welk bericht ook door den bestuurder van Doeri werd bevestigd, besloten de beide colonnecommandanten en de resident Brugman dat aldaar tegen Lapawawooi zou worden opgetreden, waartoe eene compagnie van de Loewoe-colonne den 25sten October van uit Kéra in de Pitoempanoea-landen, in verband met de colonne van Bennekom, welke van uit Maiwa derwaarts zou oprukken, zou ageeren.

Den 17den October vertrok de Loewoe-colonne uit Kalossi, vergezeld van een peloton der 1ste compagnie 6de bataljon, onder den 1sten luitenant Vôte. Over Mendalan en Minanga werd naar Karangan gemarcheerd. Van hier een ander pad nemende dan bij den heenmarsch was gevolgd, bereikte de colonne in den namiddag de Salo Tampo, aan welke rivier een bivak werd betrokken. Onderweg werd de groote verwoeste kampong Boentoe Datoe gepasseerd, welke volgens de Toradja's ongeveer 2 maanden te voren door de Sidenrengers was verbrand. Ook een 10 tal andere kampongs waren tegelijkertijd geplunderd en verbrand.

Den volgenden dag — 18 October — zette de colonne haren marsch voort naar Batoe Aloe. Hier vond men de vivres, welke door de bevolking van uit Paloppo waren opgevoerd.

Een gedeelte ervan werd overgegeven aan het peloton van het 6de bataljon, dat daarop over Tampo naar Kalossi terugkeerde.

De Loewoe-colonne marcheerde met de overige vivres door het diepe ravijn van de Salo Taba tot aan hare samenvloeiing met de Salo Garoean, alwaar de oever verlaten en de steile heuvel beklommen werd, waarop Ranté Boewa lag. Hier werd gebivakkeerd.

In Ranté Boewa werden thans 5 Wadjoreesche handelaren aangetroffen, welke daar sedert jaren woonachtig waren. Bij de komst der colonne op den 9den October hadden zij het raadzaam geacht de vlucht te nemen. Een hunner leverde 3 voorlaadgeweren in.

Den volgenden dag vertrok de colonne naar Boewa. Het pad leidde langs de Salo Pantilan en de Salo Dampan, over de Boentoe Sareang naar de Salo Boewa. Aan deze rivier werd een bivak betrokken in kampong Tawaro, waar de geheele colonne te 5 uur n. m. vereenigd was.

Den 20sten October werd langs de Salo Boewa en de Salo Soeso over de Boentoe Péta rechtstreeks gemarcheerd naar Paloppo, waar de colonne om 1½ uur n. m. aankwam.

Te Paloppo hadden zich gedurende de afwezigheid van den excursie-commandant geen bijzondere gebeurtenissen voorgedaan.

13. Politieke toestand in Loewoe en de Posso-streek.

Alvorens eene beschrijving te geven van de verdere krijgsverrichtingen in Loewoe, dient een kort overzicht van den gewijzigden politieken toestand, ook van dien in de Posso-streek, vooraf te gaan.

In opvolging van artikel 6 zijner instructie had de excursie-commandant den 25sten September omtrent den toestand in Loewoe een verslag ingediend. In dit schrijven werd de houding van hoofden en bevolking zoo gunstig beoordeeld, dat eene vermindering van de toenmaals in Loewoe aanwezige troepenmacht alleszins gewettigd werd geacht. Verder waren de berichten over den toestand in de veraf gelegen Toradja-streken, voor zoover deze onder Loewoe stonden, van zoo bevredigenden aard, dat ook deze geen bezwaar tegen de voorgestelde

inkrimping brachten. Evenwel achtte de majoor de Wijs het gewenscht den patrouillegang geleidelijk tot al deze nog onbezochte landstreken uit te strekken. Voorts werd in dit schrijven de aanstelling van een civiel-gezaghebber ter sprake gebracht ⁽¹⁾.

Het lag echter niet in de bedoeling van den Bevelhebber om reeds tot eene vermindering der in Loewoe gelegeerde troepenmacht over te gaan. Deze maatregel scheen dan ook, in verband met de verschillende tochten, welke nog van uit Loewoe zouden worden ondernomen, niet raadzaam. Boven is reeds vermeld, dat de Bevelhebber den 5den October den last gaf om op te rukken naar Doeri, en daarna naar de Posso-streek. Bovendien bleek kort daarop, dat ook van uit Paloppo eene colonne moest worden gezonden naar de Pitoempaoea-landen. Deze tochten en de mogelijkheid van nog andere, lieten voorshands geen inkrimping van troepen toe.

Uit zijn schrijven van 24 October 1905 aan den Bevelhebber blijkt dan ook, dat de excursiecommandant, hoewel evenals in September den toestand in Loewoe gunstig beoordeelende, niet opnieuw aandrang op eene sterktevermindering; deze laatste lag dan ook niet voor de hand, waar voor de bestaande troepenmacht te Paloppo in den eersten tijd een uitgebreide werkring was weggelegd. Het scheppen van geordende toestanden in dit groote gebied, waar sedert geruimen tijd regeeringloosheid heerste, zou waarschijnlijk hier en daar op verzet stuiten, met name in de Toradjalanden, waar het langer verblijf aan de Sidenrengers was ontzegd. Ook zou het wellicht noodig zijn de drie onafhankelijke Toradjalanden in Centraal Celebes te dwingen tot het afleggen der z. g. korte Atjehverklaring. Bovendien moest de bevolking in dit uitgestrekte gebied worden geregistreerd.

Wat den politieken toestand der Posso-streek betreft, moet in de eerste plaats worden vermeld, dat reeds medio Juli daarheen een detachement onder den onderluitenant Jansma uit Menado was afgezonden. Het civiel bestuur had hier militaire hulp ingeroepen tegen den stam der Tonapoe, die een uittartende houding aannam, en tegen een hoofd uit Todjo,

(1) In het voorgaande is reeds vermeld, dat bij besluit van den Gouverneur dd. 29 September de bevelvoerenden officier te Paloppo belast werd met de functiën van civiel-gezaghebber.

genaamd Papa-i-Lila. Voorts zou deze afdeeling trachten eene bijeenkomst *aan de* Roemanoe te verijdelen, een zijtak van de Posso-rivier, waar men voornemens was een of meer menschen te slachten. De hierop gevolgde tocht van 27 Juli — 2 Augustus richtte echter weinig uit en de onrust onder de bevolking werd allengs van dien aard, dat de assistent-resident eene nieuwe excursie dringend noodzakelijk achtte. Den 31sten Augustus rukte een colonne uit Menado onder den 1sten luitenant Voskuil op naar Lamba, midden in het Napoesche, die hier weldra de orde herstelde.

Blijkens een telegram van den resident van Menado aan den Gouverneur dd. 22 September zou de colonne onder den luitenant Voskuil de actie in het Posso-gebied verder voortzetten tot de streken ten zuiden van het Posso-meer, ter vangenneming van de Loewoesche gezanten, die aldaar de bevolking tegen het gouvernement opzetten.

Het was in overeenstemming met den inhoud van dit telegram en in opvolging van den wensch van den Landvoogd (telegram aan den Bevelhebber dd. 24 September), dat deze bij zijn bezoek aan Paloppo op den 5den October aan den excursiecommandant opdroeg eene colonne naar het Posso-meer te zenden, teneinde van uit Loewoe de hand te reiken aan het detachement Voskuil, dat van uit de Posso-baai naar die streken oprukte. De colonne moest vertrekken zoodra de tocht naar Doeri zou zijn afgelopen.

Den 20sten October kwam de majoor de Wijs van Doeri te Paloppo terug en werden onmiddellijk de noodige voorbereidingen getroffen, zoowel voor den tocht naar de Posso-streek, als naar Kera, welke nu achtereenvolgens zullen worden behandeld.

14. Tocht van de colonne Hoedt naar het Posso-meer.

Den 23sten October vertrok een colonne, sterk 80 bajonetten, onder commando van den kapitein der infanterie Hoedt op H. M. Borneo van Paloppo naar Wotoe (noordkust van de Golf van Boni). Zij nam voor 10 dagen vivres mede, welke bij den marsch naar het binnenland zouden worden getransporteerd door dragers, ingehuurd door het te Wotoe woonachtige hoofd Polimba Ragi, een der voornaamste leden der Ada Aserae, (tweede landschapsraad van Loewoe), die zich den 21sten t. v.

bij den excursiecommandant te Paloppo gemeld had en wien bij deze gelegenheid was opgedragen te Wotoe de noodige koelies voor de colonne Hoedt gereed te houden.

Intusschen was, blijkens een telegram dd. 14 October van den resident van Menado aan den Gouverneur te Makasser, de colonne Voskuil aan den Zuid-oever van het Posso-meer aangekomen en daar op de moeilijkheid gestuit, dat de hoofden niet aan de onderwerping van Loewoe en de overdracht der Loewoesche rechten op het Gouvernement wilden gelooven. Het werd daarom te Menado noodig geacht, dat de colonne van Paloppo spoedig naar de Posso-streek vertrok, met medeneming van den opoe tjěněng en andere rijksgrooten teneinde de hoofden in de Posso-streek te kunnen overtuigen. De colonne Voskuil zou dan op de colonne uit Loewoe blijven wachten.

Het schijnt dat de inhoud van dit telegram en het in verband daarmee gedaan verzoek van den Gouverneur van Celebes om de genoemde rijksgrooten naar de Posso-streek te zenden, niet tijdig genoeg ter kennis van den excursiecommandant te Paloppo is gekomen. Althans de colonne Hoedt vertrok zonder hen.

Nog op den dag van vertrek werd evenwel den kapitein Hoedt een schrijven nagezonden, waarin de datoe van Loewoe verklaarde dat haar land thans deel uitmaakte van het Nederlandsch-Indische grondgebied en dat zij de Posso-streek had overgedragen aan het Gouvernement. De colonnecommandant werd verzocht deze verklaring aan den civiel-gezaghebber Voskuil te doen toekomen.

Denzelfden dag — 23 October — om 3 uur n. m. kwam de Borneo ter reede van Wotoe aan. De opoe van deze plaats maakte bij den colonnecommandant zijne opwachting. Vervolgens werd de troep op prauwen overgescheept en de rivier van Wotoe opgevaren, welke kampong men ten 6¼ uur n. m. bereikte.

Begeleid door Andi Liwang, zoon van den opoe van Wotoe, en 2 gidsen ving de colonne den volgende morgen den marsch naar het Posso-meer aan. Den 24sten October en volgende dagen werd achtereenvolgens gebivakkeerd te Bakondo, Wasilbatoe, Lembong Pangi, op den bergrug Kene-majoe en te Pasirmaja. De colonne kwam den 29sten October te Bapapendolo op den Zuid-oever van het Posso-meer aan.

Het gevolgde voetpad leidde hoofdzakelijk door zwaar begroeid en zeer geaccidenteerd terrein. Vóór het bereiken van het boschbivak op de Kenemajoe moest zelfs hier en daar met handen en voeten worden geklommen. De marsch werd bovendien zeer vertraagd door het moeilijk volgen der koelies, niettegenstaande een deel der vivres te Lembong Pangi onder bewaking der bevolking was achtergelaten. Hierbij voegde zich nog de omstandigheid, dat velen der 110 te Wotoe ingehuurde dragers deserteerden, zoodat Bapapendolo met slechts 70 koelies werd bereikt. Ook moesten gedurende den laatsten marschdag eenige zieken in tandoes worden medegevoerd.

De onderweg gepasseerde kampongs waren gedeeltelijk verlaten. Te Lembong Pangi werd door Andi Liwang aan de bevolking bekend gemaakt, dat de Posso-streek door Loewoe aan het Gouvernement was afgestaan. Hoewel sommige kampongs zwaar versterkt waren, werden nergens vijandelijkheden ondervonden. Het hoofd van de Pimboto-streek meldde zich bij den colonnecommandant.

Op den dag van aankomst te Bapapendolo (29 October) arriveerde daar eveneens de luitenant Voskuil, civiel- en militair-gezaghebber der Posso-streek. Den volgenden dag vertrok deze officier met Andi Liwang om de bevolking met den afstand der Posso-streek aan het Gouvernement bekend te maken.

Eenige uren na zijn vertrek ontving de colonnecommandant het vroeger vermelde schrijven van den civiel- en militair-gezaghebber te Paloppo en de daarbij gevoegde verklaring van de datoe.

Onmiddellijk na ontvangst van dit bericht verzond de colonnecommandant een beantwoordend schrijven naar Paloppo (welk schrijven nimmer zijne bestemming heeft bereikt), inhoudende de mededeeling dat hij met zijne afdeeling in de Posso-streek de komst van den opoe Tjěněng c. s. zou afwachten en voornemens was om inmiddels de orde en rust in dit land te herstellen. Korten tijd te voren was n. l. de Posso-streek in beroering gebracht door Loewoe's afgezanten en daarom kwam het den colonnecommandant gewenscht voor om dadelijk bij de bevolking de overtuiging te vestigen, dat inderdaad een

eind was gemaakt aan de heerschappij van Loewoe. Ten einde hierover met den civiel-gezaghebber eene bespreking te houden, stak de colonnecommandant met een groep infanterie op den 31en October het Posso-meer in prauwen over naar Tandjong Kajoekoe. Den 2den November keerde hij te Bapapendolo terug.

De colonne bleef hier tot den 12den November. De omtrek werd afgepatrouilleerd en in het gebrek aan levensmiddelen werd zoo goed mogelijk voorzien door fourageeringen in den omtrek en het schieten van wild. De gezondheidstoestand bleef bevredigend. Vijandelijkheden werden nergens ondervonden.

Intusschen was Andi Liwang gevlucht. In verband hiermede en met het oog op het gebrek aan vivres besloot de colonnecommandant den 12den de terugtocht te aanvaarden.

Dien dag werd weer gebivakkeerd te Pasir Maja, den 13den op den Kenemajoe en den 14den te Lembong Pangi. Hier vertoonden zich de eerste teekenen van de minder gunstige gezindheid der bevolking. De kampong was verlaten en de achtergelaten vivres waren vernietigd. De van hier naar Wotoe en het ten Westen daarvan gelegen Boeraoe voerende wegen waren versperd.

Den volgenden morgen — 15 November — vervolgde de colonne haren marsch, te Lembong Pangi een sectie in hinderlaag achterlatende, welke er in slaagde eene bende te verrassen, die kort na het vertrek der colonne in de kampong verscheen.

Den vijand werd een verlies van zes zwaar gewonden toegebracht; hij liet eenige blanke wapens in onze handen achter.

De sectie sloot zich daarna weer bij de colonne aan.

Op dezen dag werd de — thans ook verlaten — kampong Wasilbatoe bereikt. Ook hier bleek het pad op verschillende plaatsen te zijn versperd. Een der gidsen, die de colonne op een verkeerd pad had gebracht, waardoor men bijna in een hinderlaag was gevallen, ontvluchtte; door het moeilijke en dicht begroeide terrein kon hij niet worden achterhaald.

Om vóór het aanbreken van den volgenden dag te Wotoe den opoe van Wotoe en diens zoon Andi Liwang te kunnen oplichten, besloot de colonnecommandant denzelfden dag ten 4 $\frac{1}{2}$ uur n.m. met 3 sectiën (55 bajonetten) door te marcheeren.

De trein bleef te Wasilbatoe onder dekking van eene sectie achter, met opdracht om 's morgens te 5 uur af te marcheeren en zich zoo spoedig mogelijk bij de colonne aan te sluiten.

Den 16den November te 4 $\frac{3}{4}$ uur v.m. werd Wotoe bereikt.

Onmiddellijk werd het huis van den opoe omsingeld, en liet de colonnecommandant de kampong toegangen afzetten.

Ten 5 ure was de afsluiting voltooid en werden de bewoners van het huis gesommeerd zich over te geven. Door het hierdoor ontstane rumoer werd de geheele kampong gealarmeerd, waarop de troep onmiddellijk uit den Zuidrand der kampong en uit de woningen werd beschoten. De vijand hield hardnekkig stand en waagde tot 4 malen toe een lans- en klewangaanval, doch moest ten slotte den strijd opgeven.

De kampong was om 9 $\frac{1}{2}$ uur v.m. geheel in ons bezit. De vijand liet 1 gevangene en 58 gesneuvelden in onze handen, benevens 3 lila's, 6 achterlaad- en 42 voorlaadgeweren en donderbussen en een groote hoeveelheid blanke wapens en munitie.

Onze verliezen bedroegen 1 gesneuvelde en 5 gewonden. De colonne betrok het bivak in de woning van den opoe van Wotoe, die afwezig bleek te zijn. Om 1 uur 30 n.m. sloot zich de trein bij haar aan.

De colonnecommandant verzond te 7 $\frac{1}{2}$ uur v.m. het volgende bericht aan den civiel- en militair-gezaghebber te Paloppo:

„Terugkomende van het Posso-meer tegenstand ondervonden,
„volgens bewering door opstoken van Andi Liwang, oudsten zoon
„van den opoe van Wotoe.

„Heden morgen te 4 $\frac{1}{2}$ uur v.m. bij binnenrukken Wotoe
„door bevolking, bewapend met achter- en voorlaadgeweren,
„lansen en klewangs, aangevallen. Het vuurgevecht in de
„kampong hield tot 7.30 v.m. aan. De bevolking deed her-
„haaldelijk klewangaanvallen op den troep; deze werden alle
„evenwel met succes afgeslagen. In kampong Wotoe een ver-
„sterking aangetroffen, bewapend met lila's; de kali bij Wotoe
„versperd. De vijand leed zware verliezen. De opoe van Wotoe
„met zoon volgens bewering van eenige vrouwen te Paloppo.

„Aan onze zijde gesneuveld de Europeesche fuselier Muller,
„gewond 5 Europeesche militairen.

„Geen reserve munitie en geen vivres bij de colonne. Groot gebrek aan verbandmiddelen. Vraag spoedige hulp marine.

„Op mijn schrijven dd. 30 October j.l. tot dusver geen antwoord”.

Dit bericht werd door 2 dwangarbeiders, die zich vrijwillig hiervoor aanmeldden, per prauw aan den civiel- en militair-gezaghebber te Paloppo overgebracht (1).

Om den omtrek van Wotoe te verkennen en van vijanden te zuiveren zond de colonnecommandant den volgenden morgen — 17 November — twee patrouilles uit. Een dezer afdeelingen werd door eene $\pm$ 200 man sterke bende aangevallen. Door samenwerking met de andere patrouille en den steun van eene inmiddels uitgerukte sectie gelukte het andermaal den vijand zware verliezen toe te brengen. Door het moeilijk begaanbare terrein (bako-bako) kon de vijand niet worden vervolgd.

Hij liet 19 dooden, 15 voorlaadgeweren en eenige blanke wapens in onze handen.

In den loop van den voormiddag verzamelde hij zich nogmaals in de onmiddellijke nabijheid van het bivak en ging hij wederom tot het offensief over. Ook deze aanval werd afgeslagen.

Den 18den November rukten wederom 2 patrouilles uit. In een kampong ten zuiden van het bivak werden $\pm$ 10 gewapenden aangetroffen, die onder vertoon van een witte vlag bezig waren te fourageeren. De bende werd in Zuid-Oostelijke richting verdreven, in onze handen 2 dooden en 1 gevangene latende.

Hier en daar moesten in den omtrek van het bivak nog eenige kwaadwilligen worden neergelegd.

In den namiddag werd een verkenning gemaakt in de richting van het zeestrand, om te onderzoeken of de gevraagde ondersteuning uit Paloppo reeds op de reede was aangekomen. Men had n.l. een schot in die richting gehoord. Tevens werden twee dwangarbeiders per prauw naar de reede gezonden met een bericht, waarin de stand van zaken in Wotoe werd uiteengezet.

(1) In den morgen van den 18den November bereikte dit bericht zijne bestemming. Onmiddellijk werden te Paloppo vivres voor 4 dagen, benevens de andere gevraagde voorraden a/b van H. M. Borneo gebracht en vertrok de civiel- en militair-gezaghebber, vergezeld van den tolk Muller, met dezen stoomer naar Wotoe.

Deze dwangarbeiders keerden den volgenden morgen met het antwoord van den civiel- en militair-gezaghebber terug, meldende dat deze vóór Wotoe was aangekomen en dat de gevraagde vivres etc. met marinesloepen de rivier opgevoerd werden. Een uitgezonden peloton nam de toegezonden goederen in ontvangst.

De civiel- en militair-gezaghebber, in 't bivak aangekomen, gelastte den omtrek verder af te patrouilleeren en de versterkingen bij de rivier op te ruimen.

Daar de kampong verlaten bleef, en ook den volgenden dag — 20 November — geen aanraking met de bevolking kon worden verkregen, werd de colonne den 21sten November op H.M. Borneo geëmbarkeerd en naar Paloppo teruggebracht, waar zij denzelfden dag arriveerde.

Na zijne terugkomst te Paloppo onderzocht de civiel- en militair-gezaghebber aan welke omstandigheden de vijandelijkheden te Wotoe te wijten waren geweest. Bij dit onderzoek bleek dat de opoe van Wotoe, die inmiddels door de datoe naar Paloppo was opgeroepen en daar in arrest gesteld, niet bepaald schuldig aan de gepleegde vijandelijkheden kon worden geacht, doch dat deze op rekening moesten worden gesteld van ondergeschikte hoofden, die, gebruik makende van de beroering, welke de komst der Posso-colonne had verwekt, de bevolking tegen ons hadden opgestookt. De opoe werd evenwel wegens zijn zwak optreden van zijne waardigheid ontzet. Na het betalen eener boete van f 530. werd hij op vrije voeten gesteld, evenals zijn zoon Andi Liwang, wien geen bepaalde deelname aan het verzet ten laste kon worden gelegd.

15. Tocht van de colonne Kroon naar de Pitoempanoea-landen.

(24 October — 8 November 1905).

Den 24sten October vertrok van Paloppo de colonne, welke overeenkomstig de afspraak, met den luitenant kolonel van Bennekom te Kalossi op den 16den October te voren gemaakt, bestemd was om van uit de Pitoempanoea-landen mede te werken tot de gevangenneming van Lapawawooi. Deze colonne bestond uit de 3de (Timoreesche) compagnie (4 officieren, 124 onder-

officiëren en minderen) van het L. H. 15de bataljon en stond onder commando van den kapitein der infanterie Kroon. De trein, tellende 15 dwangarbeiders en 78 vrije koelies, met vivres voor 14 dagen, werd ingescheept op het gouvernements S. S. Kwartel, terwijl de troep op H. M. Borneo embarkeerde.

Den 25sten October te 6 uur 30 v.m. kwamen de beide schepen voor Batoée in de Pitoempanoealanden aan. Hier werd gedebarkerd, doch thans bleek dat er over land geen verbinding bestond met Kéra, de eerste plaats van bestemming. Daarop ging de colonne weer aan boord. Te 11¹/₂ uur v.m. werd bij Kéra (aan de monding der gelijknamige rivier) andermaal gedebarkerd. Hier werd bivak betrokken toen het bleek, dat de meer landwaarts in gelegen kampong Kéra-Baroe slechts per prauw langs de rivier bereikbaar was. Den volgenden morgen werd de colonne, nadat het aantal dragers tot 102 was opgevoerd om voor 8 dagen vivres te kunnen medenemen (de rest der vivres werd voorloopig aan de hoede van het kamponghoofd van Kéra toevertrouwd), op een 20tal prauwen naar Kéra-Baroe overgebracht, welke plaats men om 10¹/₄ uur v. m. bereikte.

Nadat de soelewatang zich had gemeld, marcheerde de colonne met dezen en twee andere hoofden door naar Tanette, alwaar het bivak betrokken werd.

(De verrichtingen der colonne tot aan 30 October en het aandeel, dat zij had aan de vervolging van Lapawawooi, wordt opgenomen in Hoofdstuk XVIII).

Den 30sten October werd de terugmarsch naar Paloppo aanvaard. Te 6¹/₂ uur uit Tjompong afgemarcheerd, werd Tanette om 4¹/₂ uur n.m. bereikt, en hier het vroeger reeds gebruikte bivak betrokken. Door een vooruitgezonden bericht gewaarschuwd, had de soelewatang van deze plaats gezorgd dat de te Kéra achtergelaten vivres werden opgevoerd. Des avonds bereikten deze het bivak.

Gedurende den verderen marsch naar Paloppo deed zich weinig belangrijks voor. Op den 31sten October en volgende dagen werd achtereenvolgens gebivakkeerd te Kéra-Bahroe, Boeleté, Sampano, Larompong, Soeli, Tjilalang, Maroi en Boewa.

Alleen dient te worden vermeld, dat de pabitjara van Loewoe, het eenige nog niet verschenen hadatslid, zich te Soeli bij den colonnecommandant kwam melden. Hiermede werd dus voldaan aan de bedoeling van den majoor de Wijs, die met opzet de colonne Kroon gelast had over land terug te keeren om aanraking te zoeken met den opoe pabitjara, die zich wegens oneenigheid met de andere rijksgrooten sedert 5 jaren niet te Paloppo had vertoond. De colonnecommandant droeg hem op zich met zijne ondergeschikte hoofden te komen onderwerpen bij den excursiecommandant op de hoofdplaats Paloppo.

Te Soeli werd voorts het bericht bevestigd dat de aroe van Leiworang (Pitoempanoea), een volle neef van La Pelogé alias Ambana-Bokko (zie Hoofdstuk XVIII), de colonne had willen aanvallen, eerst te Sampano, en later te Soeli.

Den 8sten November kwam de colonne Kroon te Paloppo terug.

Den 9den November vertrok de majoor de Wijs en ging het civiel en militair gezag over op den kapitein van Stipriaan Luisius, welke officier reeds den 3den November te Paloppo was aangekomen om t.g.t. op te treden als civiel- en militair-gezaghebber. Ten einde zich op zijn taak voor te bereiden, was aan genoemd officier opgedragen om met H. M. Siboga een tocht te maken naar de onderhoorigheden van Loewoe. Ter vervulling van die opdracht was hij, vergezeld van den tolk Muller en den opoe tomorilalang, den 3den November weder uit Paloppo vertrokken om den 11den November van zijn tocht langs de onderhoorigheden terug te keeren.

16. Verzet en sneuvelen van den opoe pabitjara te Paloppo.

(12 November 1905).

Aangezien op den tocht van den civiel- en militair-gezaghebber langs de onderhoorigheden van Loewoe gebleken was, dat het landschap Wotoe een vijandige houding had aangenomen, (van de colonne Hoedt was intusschen nog niets vernomen), werd het plan opgevat om, alvorens tot een gewapend optreden over te gaan, door bemiddeling van den opoe tjënnëng en eenige

rijksgrouten dit landschap tot rust te brengen. Bovendien lag het in de bedoeling dan tevens te voldoen aan de opdracht van den Gouverneur om invloedrijke gezanten naar de Possostreek te zenden, ten einde de hoofden dier streek nader van de onderwerping van Loewoe aan het Gouvernement te overtuigen.

Te dien einde werd den opoe tjëñg en eenigen anderen hadatsleden aangezegd zich in den morgen van den 12den November a/b van H. M. Siboga te embarkeeren. Aan de dato werd op haar verzoek toegestaan haren echtgenoot, den opoe tjëñg, te vergezellen. Tevens zou eene colonne van 80 geweren onder den kapitein Kroon naar Wotoe worden overgevoerd, om c.q. gewapend te kunnen optreden.

Toen op den aangegeven morgen alles bij de aanlegplaats van Paloppo gereed was om te embarkeeren, bleek een der hadatsleden, de opoe Pabitjara (die zich den 9den November had gemeld en aangewezen was om den tocht mede te maken), nog afwezig te zijn. De kapitein Kroon begaf zich met een inlandschen tolk naar zijne woning, waar hij met een talrijk gewapend gevolg werd aangetroffen. De opoe pabitjara weigerde aan boord te gaan, tenzij hem vergund werd zich van een 50tal gewapenden te doen vergezellen, aanvoerende bevreesd te zijn dat men hem gevangen wilde nemen en naar Makasser zou brengen. Daar dit niet kon worden toegestaan, de houding van het gevolg zeer dreigend werd en de pabitjara verklaarde liever te willen sterven dan al zijn geweren in te leveren, moest, nadat de sommatie om te gehoorzamen was afgewezen, door de inmiddels aangekomen troepen geweld worden gebruikt. Het gevolg was, dat de pabitjara en een 60tal volgelingen sneuvelden. Hieronder bevonden zich 12 zijner naaste familieleden.

Achteraf bleek, dat de opoe pabitjara, die reeds den vorigen dag tegenover den civiel- en militair-gezaghebber een zeer ongepaste houding had aangenomen, met vijandelijke bedoelingen naar Paloppo was gekomen; o.a. had hij 3 lila's uit zijne woonplaats medegenomen, welke hij niet had ingeleverd, doch heimelijk bij zijn woning te Paloppo had opgesteld en waarmede dan ook na de bovenvermelde sommatie op onze troepen werd gevuurd.

De civiel- en militair-gezaghebber besloot voorloopig van den tocht naar Wotoe af te zien, totdat de rust in Paloppo wederom geheel verzekerd zou zijn. Gedurende de volgende dagen werd daarom de omtrek herhaaldelijk door patrouilles doorzocht, waarbij echter geen vijandelijkheden werden onder-vonden. Een paar maal werd des nachts door kwaadwilligen getracht in Paloppo brand te stichten.

17. Tochten naar Soeli en Larompong.

(5 — 13 December 1905).

Korten tijd na de gebeurtenissen in Wotoe oordeelde de civiel- en militair-gezaghebber wederom een gewapend optreden in een ander deel van Loewoe noodig, n.l. in het landschap Lilimaniangé, de omgeving van Soeli, welk gebied in de laatste jaren door den gesneuvelden opoe pabitjara bestuurd was. Het lag in de bedoeling de hand te leggen op de overgebleven familieleden van genoemd hadatslid en hunne geweren te bemachtigen. Ten einde de gelegenheid tot landen te verkennen en voorbereidingen te treffen voor de actie in deze streek, vertrok de civiel- en militair-gezaghebber den 2den December met de Siboga naar Soeli; hij werd vergezeld door den opoe tomarilalang en eenige andere hoofden, die door hunne betrekking en hunne bekendheid met deze streek hier van dienst konden zijn.

Het resultaat van dezen tocht was, dat de broeder en een zoon van wijlen den opoe pabitjara na bekomen aanmaning zich reeds op den dag van aankomst a/b van de Siboga kwamen melden en de bevelen van den civiel- en militair-gezaghebber vroegen. Nadat hun was opgedragen om de colonne, welke over eenige dagen de Lilimaniangé zou komen bezoeken, zooveel mogelijk van dienst te zijn, en hunne geweren in te leveren, konden deze hoofden weder vertrekken. Den volgenden morgen werd naar Larompong verstoemd om aldaar eveneens de gelegenheid tot landen te verkennen. Zoowel hier als te Soeli bleek de landing mogelijk te zijn.

In Larompong werd den civiel- en militair-gezaghebber het belangrijke bericht gebracht, dat een 100tal volgelingen van Lapawawooi, bewapend met beaumontgeweren, zich in het

gebergte van dit landschap ophielden. Nog denzelfden dag vertrok hij daarop naar Paloppo, vanwaar hij den 5den December te Larompong met eene colonne van 114 bajonetten (Timoreezen) onder den kapitein Kroon terugkeerde. Deze betrok een bivak in kampong Larompong. De aroe van deze plaats was het Gouvernement zeer wel gezind en leverde op den 5den en volgende dagen 114 geweren en 3 lila's in.

Den 6den December verscheen Ambo Saling, een volgeling van Said Mahmoed, in het bivak. Laatstgenoemd hoofd was een kleinzoon van opoe Kénie (een der vrouwelijke rijks grooten van Loewoe) en had zich, na geruimen tijd deel te hebben uitgemaakt van het gevolg van Lapawawooi, den 17den November te Paloppo onderworpen, waarop hij na storting eener borgtocht in vrijheid was gesteld. Said Mahmoed had zich daarop te Larompong gevestigd, doch bleek thans afwezig te zijn. Zijn volgeling Ambosaling wist evenwel gegevens omtrent het verblijf der bovenvermelde 100 volgelingen van Lapawawooi te verstrekken, zoodat hij als gids werd aangehouden voor de overvalling, welke in den nacht van 6/7 December zou plaats hebben.

In den loop van den dag kwam Said Mahmoed zelf in het bivak aan. Hij was op reis geweest naar Paloppo om den civiel- en militair-gezaghebber voor te stellen hem als bemiddelaar te doen optreden tegenover de volgelingen van Lapawawooi, die zich in het Larompongsche ophielden en genegen schenen zich te onderwerpen. Te Paloppo had hij gelegenheid gevonden om met het S. S. Kwartel onmiddellijk den civiel- en militair-gezaghebber achterna te reizen en aldus persoonlijk in het bivak te Larompong zijn voorstel te doen en toe te lichten.

Het gevolg hiervan was, dat Said Mahmoed naar Sampano vertrok (waar de bende zich zou ophouden), om langs vredelievenden weg hare onderwerping te bewerken, tevens echter met de opdracht om alle geweren in te nemen.

Met het S. S. Kwartel was een schrijven van den militairen commandant van Celebes, Menado en Timor ontvangen, inhoudende de opdracht om de Timoreesche compagnie naar Makasser op te zenden. Aangezien echter de regeling der zaken te Larompong van te groot belang werd geacht om op dit tijdstip

de colonne te doen vertrekken en het evenmin raadzaam scheen troepen van Paloppo naar Larompong over te brengen, werd onder nadere goedkeuring besloten de Timoreesche compagnie tot uiterlijk den 14den December aan te houden.

Den 7den December leverde Said Mahmoed I repeteergeweer M. 95 ⁽¹⁾, 9 achter- en 2 voorlaadgeweren in, en berichtte hij tevens, dat de Boniërs naar Larompong zouden worden gebracht, zoodra de aroe's van Leworang en Batoe (uitgeweken hoofden van de Pitoempanoealanden) zouden zijn aangekomen. Hem werd geantwoord, dat ook zonder de genoemde hoofden de overgave zoo spoedig mogelijk diende te geschieden en de Bonische prinsen met gevolg uiterlijk den 9den December te Larompong werden verwacht.

Inmiddels werd de omtrek afgepatrouilleerd en liet de civiel- en militair-gezaghebber den commandant van H. M. Borneo verzoeken met zijn schip naar Larompong te komen, teneinde bij het overbrengen der Timoreesche compagnie en de te verwachten Bonische gevangenen naar Makasser te assisteeren, voor welk transport de Siboga niet genoeg ruimte aanbod.

Den 9den December zond Said Mahmoed andermaal eenige vuurwapens en munitie (hieronder werd een hoeveelheid half-mantelpatronen en kettingkogels aangetroffen). Hij berichtte tevens dat de Boniërs eerst den 11den December te Larompong konden zijn; het antwoord van den civiel- en militair-gezaghebber luidde, dat zij er den 10den December te 10 uur v.m. moesten zijn.

Een half uur na het gestelde tijdstip kwamen werkelijk de Bonische prinsen met hun gevolg, in het geheel 24 personen te Larompong aan. De voornaamsten hunner waren twee zoons van Lapawawooi en drie van den poenggawa. Bovendien verschenen 3 voortvluchtige hoofden uit Pitoempanoea, die verwezen werden naar den civiel-gezaghebber van Wadjo. Onmiddellijk na hunne onderwerping werden de Bonische prinsen met hun gevolg aan boord van de Borneo gebracht om te worden overgevoerd naar Makasser.

(1) Verloren geraakt bij het gevecht op den 30sten Juli bij Balang Nipa.

De colonne vertrok thans naar Soeli. Hier werd gedurende den 11den tot het regelen van bestuurszaken verbleven. De hoofden leverden nog 2 lila's en 19 geweren in.

Den 12den December werd doorgemarcheerd naar Tjempoe; volgens ingekomen berichten zouden hier geweren verborgen zijn. Bij onderzoek bleek zulks het geval te zijn; in de woning van zekeren Daeng Sidjalling werd op 9 geweren beslag gelegd. De eigenaar werd wegens poging tot misleiding met *f* 100 beboet. Den volgenden dag scheepte de colonne zich aan boord van de Siboga in, waarmede in den namiddag Paloppo bereikt werd.

Hier was gedurende de afwezigheid van den civiel- en militair-gezaghebber niets bijzonders voorgevallen. Voortdurend was met het patrouilleeren in den omtrek en het registreeren der bevolking doorgegaan. Deze werkzaamheden strekten zich tot Walinrang en Baramamasee uit.

Den 16den December kwam een detachement, sterk 60 bajonetten van de mobiele colonne van Makasser, onder bevel van den kapitein Berkeljon, te Paloppo aan. Denzelfden dag vertrok de Timoreesche compagnie van het L. H. 15de bataljon naar Makasser. Het resteerende gedeelte der mobiele colonne, ter sterkte van 92 militairen, benevens 57 vrouwen, 36 kinderen en 22 dwangarbeiders, arriveerde den 22sten December.

18. Tocht der colonne Berkeljon naar Tjimpoe.

(20—25 December).

Van 20 tot en met 25 December werd door eene colonne, sterk 75 bajonetten onder den kapitein Berkeljon, via Boewa, Maryo-Ponrang en Olang een tocht in zuidelijke richting over land naar Tjimpoe gemaakt, dat den 24sten bereikt werd. Gedurende dien tocht werden besprekingen met de hoofden gehouden en inlichtingen ingewonnen omtrent bestuur, voortbrengselen, geheven rechten, enz. De colonne keerde den 25sten December over zee per H. M. Siboga naar Paloppo terug.

19. Tocht van de colonne Hoedt naar de Rongkongrivier,
het nemen der Rongkongstelling op 29 Januari,
de vermeestering van Baéboenta op
5 Februari en de terugkeer dier
colonne naar Paloppo

(29 December — 10 Februari 1906).

In verband met het voornemen om wederom eene colonne naar het Possomeer te doen oprukken, werden vooraf naar Wotoe en Boeraoe spionnen uitgezonden, om daar den toestand op te nemen. De naar eerstgenoemde plaats gezonden spion kon de kampong niet bereiken, daar de riviermond weder versperd was, zoodat het niet wenschelijk werd geacht de Posso-colonne over zee naar Wotoe over te voeren. Van een inwoner van Boeraoe, dat niet vijandig was, werd verder vernomen, dat in de Possostreek gevochten werd en dat het verzet aldaar geleid werd door Ambé-Ma, gesteund door den makola van Baeboenta, terwijl de matjowa Bintoea (een der hoofdaanleggers van het verzet in Wotoe tegen de colonne Hoedt op den 16den en 17den November) bezig was de versperringen in de Wotoe-rivier te herstellen. Het was te verwachten, dat na eene landing bij Wotoe de opmarsch naar deze kampong en het forceeren der versperringen ons op vele verliezen zouden komen te staan. Evenmin zou eene landing bij Boeraoe wenschelijk zijn, aangezien de colonne alsdan de vijandige bevolking van Baeboenta en Djaladja gedurende den marsch naar Wotoe in den rug zou krijgen. Het lag n.l. in de bedoeling langs deze plaats naar de Possostreek te marcheeren. Daarom werd besloten over land op te rukken naar Baeboenta en Djaladja, om hier het verzet te breken en eerst daarna door te gaan naar Wotoe.

De tocht zou op den 28sten December aanvangen. Daar echter door het zelfbestuur niet voldaan was aan de tijdig gegeven bevelen om te zorgen voor een 80tal treinkoelies, moest de afmarsch een dag worden uitgesteld. Het bleek dat nagenoeg de geheele mannelijke bevolking van Paloppo en omstreken gevlucht was, zoodat met moeite het benodigde aantal dragers op den 28sten December kon worden bijeen-

gebracht. Niet alleen bij deze gelegenheid, doch ook bij den gedwongen wegeaanleg bleek de bevolking zeer onwillig te zijn en moest zij daartoe soms worden gedwongen, o.a. later op den 2den en 3den Januari.

Den 29sten December kon de Posso-colonne, ter sterkte van 4 officieren en 104 geweren van de 4de compagnie L.H. 15de bataljon, 1 officier van gezondheid met geneeskundig personeel, 50 dwangarbeiders en 78 koelies met vivres voor 7 dagen, uitrukken.

De colonne stond onder commando van den kapitein der infanterie Hoedt. Op den eersten marschdag werd kampong Baramamasé bereikt. Onderweg gelukte het aan een 20tal vrije koelies te ontluchten, zoodat te Baramamasé 20 nieuwe dragers moesten worden ingehuurd. De achtergebleven lasten werden opgehaald, doch door het ontstane oponthoud kon dezen dag niet verder worden gemarcheerd. Begeleid door eenige hoofden van Baramamasé werd den volgenden dag de marsch voortgezet. De anrégoeroe van genoemde plaats deelde den colonnecommandant mede, dat de meer noordelijk gelegen kampongs o.a. Teroewé, Mongan en Pampaniki vijandig waren; ook wist hij eenige inlichtingen te verschaffen omtrent de vermoedelijke ligging van eene versterking bij Teroewé, waar de hoofden Deng Malaso en Deng Maërang het verzet leidden. Het pad tusschen Teroewé en Baeboenta zou versperd zijn en voorzien van randjoe's en wolfskuilen. Te Bolang werd te 10½ uur v.m. het bivak betrokken.

Den 31sten December bereikte de colonne Pampaniki. Onderweg waren een paar gewapenden gezien, doch verzet werd nergens ondervonden. De kampong was verlaten.

Den volgenden dag, 1 Januari, kwam de colonne te 9 uur v.m. in de verlaten kampong Teroewé aan. Om 10 uur werd naar het gebergte in noordelijke richting doorgemarcheerd, waar de versterking op het hoogste punt en nabij eene kromming van den weg werd bereikt. Na eene vluchtige verkenning werden 2½ sectie in front ontwikkeld en werd de versterking van verschillende zijden bestormd. De vluchtende vijand kwam in contact met den trein, doch werd door de dekking verjaagd.

Bij dit gevecht werden de officier van gezondheid en een europeesch fuselier niet levensgevaarlijk gewond.

De colonnecommandant zond een bericht van het voor-gevallene naar Paloppo en wees er op, dat spoedige geneeskundige hulp gewenscht was. Dit bericht bereikte den civiel- en militair-gezaghebber in den avond van den 2den Januari.

Na slechting van de benting werd de marsch voortgezet en bereikte de colonne te 7½ uur n.m. de kampong Mongan. Onderweg werd zij door een kleine bende beschoten, die spoedig met vuur werd verdreven.

Den 2den Januari kwam zij vóór de kali Rongkong aan. Een verkenning wees uit, dat de overzijde (linker-oever) door bents en loopgraven zwaar versterkt was. Door de aanhoudende regens der laatste dagen was de 150 M. breede kali zeer gezwollen en ondoorwaadbaar. Den volgenden dag werd herhaaldelijk getracht de rivier met vlotten over te trekken. Deze pogingen mislukten alle. Daarop werd om 4 uur n.m. het bivak op een eilandje in de rivier betrokken.

In verband met het gebrek aan vivres (alle gepasseerde kampongs waren geheel leeggedragen), het groot aantal zieken en gewonden, die de actie belemmerden, en de onmogelijkheid om berichten naar Paloppo te zenden (de doorgetrokken streek was geheel ontvolkt en de eigen dragers weigerden te gaan uit vrees voor kwaadwilligen), besloot de colonnecommandant den 4den Januari naar kampong Teroewé terug te trekken.

Gedurende den terugmarsch werd van den civiel- en militair-gezaghebber te 11 uur v.m. nabij Teroewe het volgende bericht ontvangen:

Paloppo, 2 Januari 1906, 7½ uur n.m.

„Uw bericht te 6½ uur n.m. ontvangen. Ik zend morgen „vivretransport met opdracht gewonden af te halen.

„Blijf tot nader order te Teroewé en zuiver omtrek van vijanden.”

Bovendien werd den kapitein Hoedt medegedeeld, dat zich ten westen van de Rongkongrivier, die langs Baeboenta stroomt, nog een versterking moest bevinden en dat de vijand van plan was den overgang der Rongkongrivier te beletten.

Van uit Teroewé, dat te 11½ uur v. m. bereikt werd, verzond daarop de colonnecommandant zijn 2de bericht, waarin hij den civiel- en militair-gezaghebber op de hoogte bracht van

de overwegingen, welke hem er toe hadden geleid om op Teroewé terug te trekken. Voorts meldde hij dat de bevolking van Pampaniki en van de noordwaarts gelegen kampongs zich bij den vijand had aangesloten en dat het raadzaam was, in verband met de ondoorwaadbaarheid der rivieren in dat jaargetijde, de stellingen op den linkeroever der Rongkongrivier van uit Boeraoe in den rug aan te tasten.

In Teroewé werd het bivak betrokken. Met eene in een der huizen gevonden kleine hoeveelheid rijst, kon gedeeltelijk in het gebrek aan vivres worden voorzien. Des nachts beschoten eenige kwaadwilligen het bivak. Het mocht een uitgerukte patrouille niet gelukken den vijand op te sporen. Ook den 5den Januari werd de omtrek afgepatrouilleerd. In den namiddag van dezen dag kwam het vivrestransport onder den kapitein Berkeljon, wiens afmarsch uit Paloppo door moeielijke verkrijging van dragers een halven dag vertraging had gehad, te Teroewé aan. Deze keerde den 6den Januari met de gewonden en 25 zieken naar Paloppo terug, na 25 Amboineezen van zijn transport aan de colonne Hoedt te hebben overgegeven.

Den 11den Januari zou wederom een vivrestransport komen. In afwachting daarvan besloot de colonne-commandant in het bivak te Teroewé te blijven en eerst daarna tegen de Rongkongstellingen op te rukken. ⁽¹⁾

Gedurende de volgende dagen werd in den omtrek gepatrouilleerd; aanraking met den vijand werd daarbij echter niet verkregen. Alleen op den 7den Januari werden een paar gewapenden ontmoet, die zich snel aan het gezicht onttrokken.

(1) Het blijkt niet uit het dagboek van den colonnecommandant, dat hij het bericht ontvangen heeft, hem door den civiel- en militair-gezaghebber toegezonden, luidende als volgt:

„Paloppo 5 Januari 1906. 12 uur 's middags.

„Uw bericht No 2 ontvangen. Uwe colonne blijft aan deze zijde van de „Rongkongrivier. Is evenwel de rivier over te trekken, dan kunnen de „versterkingen aan de overzijde genomen en kan daarin bivak betrokken „worden. Uwe colonne blijft in de streek tot ik nadere orders zend. „Van uit Uw bivak moet zooveel mogelijk actief worden opgetreden. „Vivres worden van hier opgevoerd.”

Aangezien een bericht van Paloppo naar Teroewé binnen een etmaal kon worden overgebracht, is het mogelijk dat het bovenstaande den colonnecommandant in den middag van den 6den Januari heeft bereikt.

Den 11den Januari kwam de 1ste luitenant Davis met den officier van gezondheid Rombach en een transport vivres in het bivak aan. Het transport had geen vijand ontmoet; de doorgetrokken kampongs waren nog geheel verlaten.

Opnieuw van vivres voorzien, marcheerde de colonne den 12den Januari wederom naar de Rongkongrivier. In verband met den gezondheidstoestand van den troep en met de bedoeling zoo actief mogelijk te kunnen optreden, had de colonnecommandant den luitenant Davis met zijn transport (60 bajonetten) aangehouden. Te 1½ uur n. m. werd kampong Marobo bereikt, gelegen op $\pm$ 150 M van den oever der rivier, en tot bivak gekozen. Nog denzelfden dag verkende de colonnecommandant de stelling in front. Zij bleek bezet te zijn; de verkennende afdeelingen werden beschoten.

Gedurende den 13den Januari werden wederom pogingen gedaan om de rivier te passeeren. Terwijl een afdeeling den vijand tegenover het front der stelling met vuur bezig hield, trachtte de colonnecommandant met 3 sectiën de rivier bovenstrooms over te trekken. Evenmin als vroeger was een waadbare plaats te vinden; bovenstrooms werden op den linkeroever 4 versterkingen opgemerkt, die blijkbaar niet bezet waren. Bij het vuurgevecht vóór het front der stelling werd een inlandsch fuselier niet levensgevaarlijk gewond.

Den 14den Januari werd met 1½ sectie in front gedemonstreerd en met 4 sectiën de op den 13den opgemerkte versterkingen beschoten, die thans bezet bleken. Ook nu werd geen waadbare plaats aangetroffen.

Den 15den Januari werd 's vijands stelling in front beschoten en rukte eene patrouille uit om rottan voor het samenstellen van een vlot te zoeken.

Nadat den 16den Januari nog een vergeefsche poging door dwangarbeiders — vrijwilligers — was aangewend om in het front der stelling een doorwaadbare plaats te zoeken, met de bedoeling c.q. dezen toegang te forceeren, besloot de colonnecommandant om den volgenden morgen — 17 Januari te 2½ uur v.m. met een vlot — den vorigen dag vervaardigd — op een $\pm$ ½ uur gaans benedenstrooms van het bivak gelegen plaats over de rivier te gaan. Terwijl 1½ sectie bestemd werden om den

vijand in front bezig te houden, marcheerden 4 sectiën naar bedoelde plaats, waar het flot gereed lag. Het werd in stilte te water gelaten. De rivier splitste zich hier in 3 armen, waardoor 2 eilandjes werden gevormd. Daar het gedurende de voorgaande dagen bijna aanhoudend geregend had, ging er een hevige stroom en mocht het slechts na groote moeite gelukken het 2de eilandje te bereiken. Het vlot werd door 40 dwangarbeiders tot aan den 3den rivierarm gebracht, doch hier bleek de stroom zóó onstuimig te zijn, dat het onmogelijk was de overzijde te bereiken. De colonnecommandant was verplicht ook deze poging op te geven en den terugtocht te aanvaarden.

De toestand bleef dus onveranderd; intusschen constateerde de officier van gezondheid dat 50% der Europeanen ongeschikt waren om groote vermoeienissen te doorstaan.

Den 19den Januari kwam wederom een vivretransport onder den 1sten luitenant Kepper in het bivak aan; het keerde den volgenden dag naar Paloppo terug.

Bij eene beschieting van het bivak op den 21sten Januari werd een Europeesch fuselier levensgevaarlijk gewond.

Den 21sten Januari vertrok een transport zieken en gewonden, waarbij de officier van gezondheid, onder commando van den luitenant Davis naar Paloppo. De colonne Hoedt betrok het bivak in kampong Mongan, terwijl besloten werd, in verband met het groot aantal zieken en het gebrek aan vivres — een groot gedeelte van den rijstvoorraad was door de vochtigheid bedorven — langzaam in de richting van Pampaniki terug te trekken. De colonnecommandant achtte het n.l. onmogelijk om de Rongkongrivier over te gaan. Van uit Mongan werden den 22sten Januari 2 sectiën uitgezonden om den vijand afbreuk te doen. Het gelukte aan die afdeelingen om eenige zich bloot gevende vijanden neer te leggen.

Den 23sten Januari vertrok de colonne naar Teroewé. Hier werd een uur gerust en vervolgens doorgegaan naar Pampaniki, alwaar bivak betrokken werd. De vele zieken veroorzaakten groote vertraging. Bovendien was het pad door de vele regens zoo goed als onbegaanbaar geworden. Van den vijand werd niets bespeurd.

Te Pampaniki werd een dag gerust, den 25sten Januari werd doorgestaan naar Bolang, in de hoop daar het eerstvolgende vivretransport te ontmoeten. De levensmiddelen waren bijna geheel verbruikt. In Bolang werd te 2 uur n. m. bivak betrokken. Den volgenden dag ontmoette men nabij Bolang het verwachte transport, medebrengende het bericht, dat eene colonne van $1\frac{1}{2}$ compagnie van uit Boeraoe tegen den rug der stelling zou ageeren. In verband hiermede ontving de colonnecommandant tevens de opdracht om, indien de colonne de Rongkong reeds verlaten had, daarheen terug te keeren. Hierop werden 37 zieke Europeanen verwisseld tegen 40 Inlanders van de dekking. Nadat verder het verbandmateriaal en 57 vrije koelies van het transport door de colonne waren overgenomen, besloot de kapitein Hoedt om, ingevolge de bekomen opdracht, met spoed naar de Rongkongrivier terug te keeren.

Zonder eenige aanraking met den vijand werd den 28sten Januari om $9\frac{1}{2}$ uur v.m. wederom Teroewé bereikt. Gedurende de rust aldaar werd de colonne door een paar kwaadwilligen beschoten, die echter spoedig werden verjaagd. Om 3 uur n.m. bereikte men Marobo, dat geheel was afgebrand.

Den volgenden morgen — 29 Januari — werd eene verkenning door de sectie van den sergeant-majoor Engelbert van Bevervoorde gemaakt. Na op 5 verschillende plaatsen tevergeefs te hebben getracht de rivier te passeeren, gelukte het eindelijk een punt tegenover 's vijands uitersten rechtervleugel te vinden, waar dit mogelijk bleek. De sergeant-majoor Engelbert van Bevervoorde maakte hiervan onmiddellijk gebruik. Hij zond een bericht aan den colonnecommandant in het bivak, meldende dat hij de rivier ging doorwaden. Nog in de kali zijnde, werd de sectie door den vijand ontdekt. Deze was echter zoodanig door hare nabijheid verrast, dat hij onmiddellijk zonder te vuren op de vlucht sloeg. De patrouillecommandant bezette het verlaten werk en nam maatregelen om den overtocht der colonne te dekken. Deze was inmiddels aangetreden en trok $\pm 1\frac{1}{2}$ uur later eveneens de kali over.

De vivres waren onder dekking der zieken voorloopig te Mongan achtergelaten.

Na vasten voet aan de overzijde der rivier te hebben verkregen, rukte de colonne door naar 's vijands hoofdstelling, die nog bezet was. De vijand werd door het plotseling optreden der colonne in zijn flank en rug verrast en nam ook hier overhaast de vlucht. Hierbij dient te worden opgemerkt, dat de stelling vóór de aankomst der colonne reeds gedeeltelijk verlaten was. De vijand liet 2 gevangenen, 4 gesneuvelden, 1 lila, 5 voorlaadgeweren, 2 donderbussen en eenige blanke wapens in onze handen. 's Vijands geheele stelling besloeg eene frontbreedte van $\pm 2\frac{1}{2}$ K.M.

Nadat de kapitein Hoedt er in geslaagd was met zijne colonne de overzijde der Rongkongrivier te bereiken, lag het in zijne bedoeling om naar Baeboenta op te rukken. Voorloopig bepaalden evenwel de verrichtingen der colonne zich in hoofdzaak tot bivakwerkzaamheden en het doorzoeken van den omtrek. Ook ging dagelijks eene afdeeling uit tot het verkennen van den weg naar Baeboenta. De vijand beschoot meermalen het bivak; op den 30sten Januari werden door dit vuur 2 fuseliers en 1 koelie gewond. De vijandelijke schutters werden door vuur van uit het bivak en middels hinderlagen verdreven.

De gezondheidstoestand der colonne was ongunstig, daar er gebrek aan levensmiddelen was ontstaan; bij het overtrekken der kali was n.l. een gedeelte van den rijstvoorraad nat en onbruikbaar geworden. Ook kon het aantal koelies niet worden verminderd, omdat deze lieden uit vrees het bivak niet durfden verlaten.

In dezen toestand kwam verbetering toen op den 4den Februari de 1ste luitenant Davis met een transport vivres voor 4 dagen aankwam.

De colonnecommandant besloot den volgenden dag een detachement van 4 sectiën onder genoemden officier uit te zenden met opdracht Beaboenta te verkennen en zoo mogelijk bij verrassing te nemen.

Twee andere sectiën bleven in het bivak achter, vooral ook naar aanleiding van het bericht, dat de Tolampoe's en de Tobada's voornemens waren bij eenen aanval op Baeboenta in onzen rug op te treden.

Het detachement Davis marcheerde den 5den Februari om $5\frac{1}{2}$

uur v.m. af; te 6 uur v.m. werd een kampong met versterkten rand waargenomen, waarop de marsch met omzichtigheid werd voortgezet. Na een moeilijke omtrekking door zwaar begroeid terrein, bevond de afdeeling zich te 8 uur 45 min. v.m. in den rug der kampong, op $\pm$ 60 M. van den rand.

Van hier verkende de luitenant Davis de stelling alvorens tot den aanval te besluiten. Te 9 uur v.m. waren de voorbereidende maatregelen genomen en werd na een enkel salvo door 3 in tirailleurlinie ontwikkelde sectiën de benting bestormd. Hoewel de vijand tijdens den stormaanval het vuur opende, gelukte het ons zonder verliezen de benting binnen te dringen. Toen nam 's vijands vuur in hevigheid toe, doch door het krachtig optreden der vleugelsectiën moest hij weldra zijn zwaar versterkte schuilplaatsen ontruimen. Onder een hevig kruisvuur van deze sectiën vluchtte hij door één poort uit zijne versterking en leed hij zware verliezen. De middensectie had tijdens het gevecht een klewang- en lansaanval te doorstaan, welke werd afgeslagen.

Te 10^{1/2} uur v. m. was het gevecht geëindigd en de benting ons. Onze verliezen bedroegen 11 gewonden, waaronder 3 levensgevaarlijk. De vijand liet 6 gevangenen, 3 gewonden en 90 gesneuvelden in onze handen. Onder deze laatsten behoorde de makolé van Baeboenta, de leider van het verzet in deze streek. De buit bedroeg 7 lila's, 3 achteren en 57 voorlaadgeweren, benevens vele blanke wapens en munitie.

De versterking Baeboenta bleek een 30tal woningen te bevatten en omgeven te zijn van een aarden wal van 1 à 2 M. hoogte bij eene bovenbreedte van 1.50 M. De wal was bekroond met een palisadeering van 2^{1/2} tot 5 M. hoogte en beplant met randjoes, terwijl buiten den wal en gedeeltelijk onder water scherpgepunte palen waren geplant. De omtrek der versterking bedroeg ongeveer 1 K. M.

De N. face grensde aan een groot, zeer diep en zwaar begroeid moeras; aan de W. face stroomde een rivier; de Z. face liep langs een diep en zwaar begroeid ravijn, terwijl vóór de O. face (den rug der versterking) een alang alang vlakte lag. Over deze vlakte had de aanval plaats gehad.

De colonnecommandant besloot onmiddellijk na den val van Baeboenta tot den terugtocht. De redenen hiervoor waren de toestand der gewonden (er was geen officier van gezondheid aanwezig), het gebrek aan vivres, waarin niet door fourageering ter plaatse kon worden voorzien en de overweging, dat door den dood van den makolé de tegenstand als gebroken kon worden beschouwd. Den 6den Februari vertrok dus de colonne over Teroewé, Pampaniki en Bolang naar Baramamasé (bivakplaatsen); in laatstgenoemde plaats konden rijst en vleesch worden ingekocht. Den 10den Februari kwam zij te Paloppo terug.

20. Andere plannen voor de actie tegen de Rongkongstelling vóór hare vermeestering op 29 Januari.

Toen het in verband met den hoogen waterstand van de Rongkong der colonne Hoedt voorloopig onmogelijk scheen de daarachter gelegen stelling te bereiken, had de civiel- en militair-gezaghebber zich den 9den Januari naar Makasser begeven om den toestand en de te nemen maatregelen te bespreken. Het gevolg hiervan was, dat de troepen in Loewoe versterkt werden met de 1ste (gemengde) compagnie van het 9de bataljon en een trein van 80 dwangarbeiders. Aanvankelijk werd de kans overwogen om over Pao (gelegen aan de kust, ongeveer midden tusschen Paloppo en Wotoe) naar den rug der stelling op te rukken. Door de moeilijkheden van het terrein zou echter deze marsch waarschijnlijk op dezelfde bezwaren stuiten als die, welke de colonne Hoedt ondervond. Verder waren berichten ingekomen dat de geheele streek van Sabang (bij de Rongkongstelling) tot aan Wotoe vijandig was, dat dus de landschappen Baeboenta, Matanna, Annanggé-Wanoea en Wotoe aan het verzet deelnamen. Het aantal tegenstanders werd op 5 à 6000 geschat.

De civiel- en militair-gezaghebber vroeg thans omtrent de verdere actie de beslissing van het hoofdkwartier te Makasser.

In zijn schrijven dd. 22 Januari d.a.v. gaf de Militaire Commandant van C., M. en T. te kennen, dat een landing bij Boeraoe en het vervolgens aantasten van Djaladja door eene afzonderlijke

colonne de aangegeven weg was, om een gunstige verandering in den toestand te verkrijgen. Door dezen maatregel zou wellicht het verzet zich meer verplaatsen naar Djaladja, de woonplaats van den vroeger genoemden Ambé Ma, waardoor de colonne Hoedt beter in de gelegenheid zou zijn om de Rongkong-rivier, c. q. op grooten afstand bovenstrooms van de stelling, over te steken. Voor de actie tegen Djaladja werd bestemd de gemengde compagnie van het 9de bataljon (welke reeds onder de bevelen was gesteld van den civiel- en militair-gezaghebber te Paloppo) en het nog te zenden gemengde peloton, eveneens van het 9de bataljon. Bovendien zou kunnen worden beschikt over de landingsdivisiën van H. M. Serdang en Siboga, en het 3.7 c.M. geschut van deze schepen. Eindelijk zouden een halve sectie genietroepen en 40 dwangarbeiders worden toegezonden.

21. Tocht van de colonne de Laet naar Djaladja en Masamba.

(28 Januari — 10 Februari 1906).

Nadat te 8¼ uur v. m. van den 24sten Januari H. M. Serdang ter reede van Paloppo was aangekomen, werden gedebarkeerd 1 peloton van het 9de bataljon onder den 2den luitenant Engelbert van Bevervoorde en ½ sectie genietroepen. Alle troepen, die deel zouden uitmaken van de Djaladja-colonne, waren nu te Paloppo aanwezig. Met deze gelegenheid ontving de civiel- en militair-gezaghebber tevens de instructie omtrent de verdere actie tegen Baeboenta ⁽¹⁾.

In overleg met de commandanten van H. M. Serdang en Siboga werd het embarkement der Djaladja-colonne vastgesteld op den 27sten Januari; den volgenden dag zou bij Boeraoe worden geland. Deze datum werd door den civiel- en militair-gezaghebber de meest gewenschte geacht, omdat dan nog eenige mogelijkheid bestond meer koelies te werven, terwijl de colonne Hoedt, mocht zij op den terugtocht zijn, gelegenheid kreeg hare stelling aan de Rongkong wederom in te nemen op den dag dat te Boeraoe geland werd.

(1) Zie bijlage XXVII.

De Djaladja-colonne was sterk $1\frac{1}{2}$ gemengde compagnie van het 9de bataljon, $\frac{1}{2}$ sectie genie, 1 officier van gezondheid met personeel, 1 sergeant opnemer, 4 mandoers met 89 dwang-arbeiders en 11 Toradja-dragers. Het geheel stond onder het bevel van den kapitein der infanterie de Laet. Medegenomen werden vivres voor 14 dagen.

Den 28sten Januari werden de troepen met de genoemde stoomers naar Boeraoe overgevoerd. De civiel- en militair-gezaghebber ging mede. Te 12 uur 10 n.m. gingen de schepen voor Boeraoe ten anker en te $1\frac{1}{2}$ uur n.m. werd, na verkenning der kust, met de ontscheping een aanvang gemaakt. Te $6\frac{1}{2}$ uur n.m. was de geheele colonne in kampong Boeraoe, die ongeveer $\frac{1}{4}$ uur gaans van de kust verwijderd ligt, vereenigd. Deze kampong was verlaten. Bij het doorzoeken van den omtrek werd een zekere hadji Abdullah opgevat, afkomstig uit Sidenreng.

Korten tijd na aankomst in het bivak te Boeraoe meldden zich eenige volgelingen van Andi Sanggang, die zich te Laoewoe (ten Z. W. van Boeraoe) ophield. Daar deze lieden weinig inlichtingen wisten te geven, werden zij teruggezonden om Daeng Matola, den schoonzoon van den opoe patoenroe en twee andere voorname Loewoereezen op te roepen, die uitstekend bekend in Djaladja waren en dus goede diensten zouden kunnen bewijzen.

In verband hiermede werd de opmarsch naar Djaladja op den 30sten Januari bepaald en in overleg met den commandant der Serdang besloten, dat den 29sten 2 snelvuurkanons van 3.7 c.M. onder commando van den luitenant ter zee van der Wijck, en den 30sten Januari zeer vroeg eene landingsdivisie van 50 bajonetten, onder bevel van den luitenant ter zee Goekoop, aan den wal zouden worden gezet.

De landingsdivisie was bestemd om het bivak Boeraoe vast te houden.

Den 29sten Januari kwamen de van Laoewoe opgeroepen personen in het bivak. Zij gaven, zooals later bleek, zeer goede inlichtingen en waren bereid om als gidsen mede te gaan. Dezen dag werd het bivak in orde gebracht en werden de voorbereidingen getroffen voor den opmarsch naar Djaladja. De weg daarheen en de omgeving van het bivak werden verkend.

Den 30sten Januari kwam de landingsdivisie te 7 $\frac{1}{2}$ uur v.m. in het bivak, en onmiddellijk daarop vertrok de colonne sterk 1 $\frac{1}{2}$ compagnie, $\frac{1}{2}$ sectie genie en 2 kanons naar Djaladja.

Omstreeks 12 uur werd deze plaats bereikt en stond de colonne op $\pm$ 100 M. van den wal der versterking, welke door zware versperringen was omgeven. De infanterie en de artillerie openden ongeveer gelijktijdig het vuur, dat met lila- en geweerschoten zwak beantwoord werd. De genie wierp een drietal bommen in een bastion, waarop dit bestormd en de vijand uit het inwendige der versterking verdreven werd.

Te 12 $\frac{1}{2}$ uur was Djaladja genomen. Het dichtbegroeide omliggende terrein had de ontsnapping des vijands ten zeerste in de hand gewerkt. Hieraan is het toe te schrijven, dat hij slechts 7 dooden en 1 gewonde in onze handen achterliet. De buit bestond uit 2 kanonnen, 12 lila's, 1 beaumont, 40 voorlaadgeweren, blanke wapens en veel munitie.

De versterking bestond uit een veelhoekige, 1 $\frac{1}{2}$ M. hooge aarden borstwering met een viertal bastions. Om dezen wal was een 15 M. breede verhakking met randjoes en wolfskuilen aangelegd, terwijl de wal zelf met een zwaren bamboepagger bekroond en met randjoes beplant was.

Door 's vijands vuur werden aan onze zijde 2 militairen gewond; 16 anderen en 1 dwangarbeider verwondden zich aan de randjoe's.

De colonne bleef den dag in Djaladja; daar geen vivres waren medegenomen, werden de noodrations verbruikt.

Den volgenden morgen vertrok een transport gewonden naar Boeraoe onder dekking van 3 sectiën. Aldaar aangekomen, werd een peloton aangewezen ter aflossing der landingsdivisie, terwijl eene sectie de dragers, thans beladen met vivres, naar Djaladja terugbracht.

De civiel- en militair-gezaghebber begaf zich met de landingsdivisie naar boord. De Siboga en de Serdang vertrokken daarop naar Paloppo, vanwaar de Siboga naar Makasser stoomde, en de Serdang met vivres voor de colonne de Laet naar Boeraoe terugkeerde.

Vóór zijn vertrek had de civiel- en militair-gezaghebber den kapitein de Laet eene instructie ter hand gesteld ⁽¹⁾.

(1) Zie bijlage XXVIII.

Ten einde verbinding te verkrijgen met de colonne Hoedt, marcheerde de kapitein de Laet den 2den Februari met zijne colonne in N. W. richting naar Boné-Boné. Doordat de gids het spoor bijster werd, kwam de colonne via Boeraoe en het strand te 4 uur n.m. te Laoewoe terecht, waar zij door de bevolking zeer vriendschappelijk werd ontvangen. Hier bereikte den colonnecommandant het bericht, dat de colonne Hoedt er in geslaagd was de Rongkong rivier te passeeren.

Den volgenden morgen — 3 Februari — werd andermaal naar Boné-Boné afgemarcheerd, dat men te 4 uur n.m. bereikte. De bevolking was ook hier welgezind, en kwam de colonne met witte vlaggen tegemoet. Het bivak werd betrokken in een door de volgelingen van het hoofd Daeng Pawara verlaten gedeelte der kampong; de verblijfplaats van dit hoofd was onbekend. De vrouwen en kinderen, die bij de aankomst der militairen waren gevlucht, keerden gedurende het verblijf der colonne in de kampong terug.

Den 5den Februari marcheerde de colonne verder naar Lampo-Awah. Deze plaats werd na een zeer vermoeienden marsch te 4½ uur n.m. bereikt; onderweg had de bevolking van Tampoké een karbouw ten geschenke gegeven. Het hoofd van de kampongs Tampoké, Tosangie en Koeloekoea meldde zich bij den colonnecommandant. In Lampo-Awah woei een witte vlag, doch de kampong was verlaten.

Van hier werd den 6den Februari langs de verlaten kampongs Labangka en Nana opgerukt naar de groote kampong Masamba. Onderweg moest de ruim 125 M. breede kali Baliase worden gepasseerd. Na een paar uur zoekens gelukte het eene doorwaadbare plaats (het water reikte tot de borst) te vinden. De bevolking had aan de overzijde een witte lap tusschen twee bamboes gespannen ten teeken dat zij den verderen toegang tot haar gebied verbood. Hier was dus onmiddellijk verzet te verwachten. De kali werd echter zonder eenige belemmering gepasseerd, waarop de colonne in de richting van Masamba oprukte. Na ongeveer een half uur werd een groote sawah bereikt en wezen de gidsen, die thans niet verder durfden te gaan, de richting aan waar de benting ongeveer zou gelegen zijn. In gevechtsformatie werd nu opgerukt; de troep liep tot aan de knieën in de modder.

Het kwam echter niet tot een treffen. Reeds op $\pm$ 600 M. van de kampong kwamen eenige personen met een witte vlag de colonne tegemoet, om de onderwerping van Masamba aan te bieden. De colonne rukte nu snel door naar de benting, welke ongeveer te 1 $\frac{1}{2}$ uur n.m. werd bereikt. Deze benting was als die van Djaladja aangelegd.

De bevolking van Masamba was gedeeltelijk gevlucht. Aan een drietal hoofden, die zich kwamen melden, werd opgedragen haar onmiddellijk te doen terugkeeren en alle vuurwapens in te leveren. Deze bevelen werden opgevolgd. Des avonds was de kampong weer geheel bevolkt en waren 5 voorlaadgeweren ingeleverd. Uit eene ondervraging der hoofden bleek, dat zij, als onderdanen van den te Paloppo gevallen opoe pabitjara, door het verzetshoofd Ambé-Ma waren overgehaald om tegen het Gouvernement op te staan en de kampong in staat van verdediging te brengen. Omtrent het verzet bij Djaladja werd voorts vernomen, dat dit door ruim 100 man bezet was geweest. Door het snelle binnendringen van onze troepen was den verdedigers de schrik om 't hart geslagen en waren zij naar alle zijden gevlucht. Ambé-Ma was bij deze gelegenheid gewond.

De colonnecommandant hield de hoofden van Masamba voorloopig aan om pressie op de uitvoering der gegeven bevelen uit te oefenen. Dientengevolge begon de bevolking reeds des namiddags met het opruimen van de verhakkingen en de randjoes.

Vernemende dat Baeboenta den vorigen dag door de colonne Hoedt genomen was, zond de colonnecommandant daarheen een bericht. De boodschapper kwam echter terug met de mededeeling, dat de colonne Hoedt reeds des morgens naar Paloppo was teruggekeerd.

Den volgenden morgen (7 Februari), zond de kapitein de Laet een patrouille naar het op 3 $\frac{1}{2}$ uur afstand gelegen Baeboenta, om den stand van zaken aldaar op te nemen. Het bleek dat de veroverde benting niet geslecht was, en dat nog verscheidene lijken moesten worden begraven. De patrouille marcheerde door naar de Rongkong-rivier, waardoor het den opnemer, die de afdeeling vergezelde, mogelijk was bij Marobo, aan de overzijde der rivier aansluiting te verkrijgen bij zijne vorige meting. Hierop keerde zij naar Masamba terug.

De bevolking van deze plaats had intusschen 2 lila's, 2 achter-en 16 voorlaadgeweren, 1 pistool en veel munitie, lansen etc. ingeleverd. Het slechten der benting werd voortgezet.

Nadat dit was afgeloopen, droeg de colonnecommandant den hoofden van Masamba op hetzelfde te doen met de benting van Baeboenta. Daarop werd den 8sten Februari de terugtocht naar Boeraoe aanvaard.

Te Masamba waren bevelen gegeven, dat de bevolking der verlaten kampongs, gelegen aan den weg naar Boeraoe, naar hare woonplaatsen moest terugkeeren. Gedurende den terugmarsch der colonne bleek, dat deze orders waren opgevolgd. De hoofden dezer kampongs meldden zich thans en boden hunne onderwerping aan. Den 10den Februari keerde de colonne te Boeraoe terug, waar zij tot den 13den verbleef, teneinde den troep een welverdiende rust te gunnen na 12 dagen van inspanning.

21. Verontrustende berichten uit de Toradjalanden.

(21 en 28 Januari 1906).

Terwijl blijkens het voorgaande de civiel- en militair-gezaghebber van Loewoe al zijn aandacht had te schenken aan de gebeurtenissen in Noord-Loewoe, waren in den loop van Januari verontrustende berichten gekomen uit de onderhoorige Toradjalanden. Den 21en Januari bracht de Tomakaka van Tampo het — later onjuist gebleken — bericht, dat eene sterke bende Sidenrengers een strooptocht door de Toradjalanden maakte, de kampong Batoe-Aloe had verbrand en een 18 tal menschen, benevens 100 karbouwen had medegevoerd. Den 28sten Januari werd van het hoofd van Ranté-Boewa een schrijven ontvangen, meldende dat Sidenrengers in Sangala waren gekomen en dat de bevolking van dat landschap zich bij hen had aangesloten, om gezamenlijk tegen het Gouvernement te strijden; voorts, dat zij strooptochten maakten en van kampong Batoe-Aloe 20 karbouwen hadden geroofd. De overbrenger van dit schrijven wist voorts mede te deelen, dat de Sidenrengers ongeveer 400 man sterk waren en dat zij zich in bittings genesteld hadden o. a. in Tiroe-Padang en Rimboeng. Zij zouden voorzien zijn van $\pm$ 150 achterlaadgeweren.

Met het oog op de gebeurtenissen bij Baeboenta kon evenwel de civiel- en militair-gezaghebber geen troepen naar de Toradja-landen zenden. Daarom droeg de Gouverneur van Celebes en Onderhoorigheden den civiel-gezaghebber te Paré-Paré op, om aan het maraudeeren dier bende paal en perk te stellen.

**22. Tocht van de colonne de Laet in het gebied
Djaladja — Moeara Bombang — Wotoe.**

(13 Februari — 4 Maart 1906).

De colonne de Laet was dus op den 10den Februari te Boeraoe terug (zie slot van punt 20).

Den 12den Februari werd den colonnecommandant door den majoor Hildering ⁽¹⁾, die den stand van zaken te Boeraoe was komen opnemen, opgedragen om zijne actie voornamelijk te bepalen tot het gebied ten oosten van Boeraoe, aangezien in het ten westen gelegen terrein zou worden geageerd door de colonne Berkeljon. (zie boven).

Den 13den Februari rukte de colonne de Laet naar Moeara-Bombang op. Tandi Doeang, het hoofd van deze streek, had zich reeds eenige dagen tevoren onderworpen en kwam thans den colonnecommandant zijne opwachting maken. Er was een aanvang gemaakt met het slechten van de benting bij deze plaats. De colonnecommandant gelastte hiermede door te gaan, de vuurwapens in te leveren en vrouwen en kinderen in de kampongs te doen terugkeeren. Aan deze bevelen werd gevolg gegeven, zooals uit de rapporten van de patrouilles der volgende dagen bleek. Overal in den omtrek keerde de bevolking in hare woonplaatsen terug en den 15den Februari waren 1 lila, 18 voorlaadgeweren en 30 lansen ingeleverd. De indruk werd verkregen dat hoofden noch bevolking meer aan eenig verzet dachten.

Nadat vivres van Boeraoe waren ontvangen en de bevolking een oud pad naar Wotoe weer in orde had gemaakt, werd daarlangs den 16en Februari opgerukt en te Wotoe te 4¹/₂ uur n.m. na een vermoeienden marsch het bivak betrokken. De kampong maakte den indruk reeds geruimen tijd verlaten te zijn.

(1) Het civiel- en militair-gezag in Loewoe was op 10 Februari van den kapitein van Stipriaan Luisius overgegaan op den majoor Hildering.

Denzelfden dag nog meldden zich drie hoofden o.a. Andi Sanggang, hoofd van Laoewoe tevens mantjara bintoea van Wotoe. Deze deelde mede, dat de versperring in de kali reeds gedeeltelijk was verwijderd, de bentsings nog bestonden, doch verlaten waren.

Den volgenden dag kwamen wederom twee hunner en bovendien Matjowa Bawalipoe met eenige ondergeschikte hoofden zich bij den colonnecommandant melden. Zij verklaarden niet rechtstreeks aan het verzet te hebben deelgenomen; dit was echter wel het geval met Matjowa Bawalipoe, die daartoe door de leiders van het verzet was geprest. De colonnecommandant gelastte onmiddellijk de vuurwapens in te leveren, de bevolking te doen terugkeeren en de versterkingen op te ruimen. Terstond werden 1 lila en 16 voorlaadgeweren ingeleverd.

De kampong werd thans doorzocht en een ander bivak werd betrokken, daar bij het vorige geen goed water te vinden was. De colonnecommandant begreep eenige dagen te Wotoe te moeten blijven, daar veelvuldig in den omtrek zou moeten worden gepatrouilleerd. Het slechten der verdedigingswerken zou bovendien slechts mogelijk zijn, nadat de bevolking geheel of gedeeltelijk zou zijn teruggekeerd, en dit laatste kon nog wel eenigen tijd duren. Den bivakcommandant te Boeraoe werd daarom opgedragen om vivres voor acht dagen naar Wotoe op te zenden. Deze arriveerden den 19den Februari.

De bevelen van den colonnecommandant werden behoorlijk opgevolgd. Den 20sten Februari was de bevolking overal teruggekeerd en herkreeg de kampong Wotoe haar vroeger aanzien. De versterkingen en de rivierversperring waren opgeruimd. Onderwijl werden de omstreken door patrouilles doorkruist, en tevens in kaart gebracht; de bevolking toonde zich overal goedgezind en had den arbeid op de ladangs hervat. Voortdurend werden nog vuurwapens ingeleverd (tot den 24 Februari totaal 27 geweren en 2 lila's).

In verband met dezen gunstigen keer en waar de hoofden van Wotoe hun uiterste best deden om uitvoering aan de gegeven bevelen te doen geven, achtte de colonnecommandant het ongewenscht om deze lieden te arresteeren, hoewel hem in een den 19den Februari ontvangen schrijven van den civiel- en militair-

gezaghebber was opgedragen hen gevankelijk naar Paloppo op te zenden. Na het reeds in hen verwekte vertrouwen zou deze arrestatie eene zeer ongunstige uitwerking op de verdere pacificatie kunnen hebben. Vóór zijn vertrek uit Wotoe besloot evenwel de kapitein de Laet de genoemde hoofden te galasten zich bij den civiel gezaghebber te melden. Hij voorzag hen daartoe van een aan deze autoriteit gericht schrijven.

Den 23sten Februari meldde een spion de verblijfplaats van Daeng Pawara. Deze scheen wel in onderwerping te willen komen, doch wenschte tevoren een onderhoud met den tolk. Maatregelen werden genomen om hem hiertoe in de gelegenheid te stellen.

In verband met dit bericht besloot de colonnecommandant naar Djaladja terug te keeren, van waar hij door te patrouilleeren in de richting van Daeng Pawara's verblijfplaats, diens overgave hoopte te bespoedigen.

Den 24sten Februari kwam de colonne te Djaladja aan; den volgenden dag rukte eene patrouille uit naar Moeara Bombang, teneinde de schuilplaats van Ambé Toeloemoe uit te vorschen (zoon van Ambé Ma), waaromtrent eenige gegevens waren verkregen. Het gelukte den patrouillecommandant met hulp van Tandi Doeang aanraking met Ambé Toeloemoe te verkrijgen, die zich daarop den 26sten Februari te Djaladja kwam melden. Hij leverde een beaumont en een voorlaadgeweer in.

Denzelfden dag verscheen Daeng Pawara in het bivak te Boeraoe. Ingevolge opdracht van den colonnecommandant vertrok hij terstond naar de schuilplaats van zijnen zwager Ambé Ma, die zich in het gebergte ten W. van Moeara Bombang zou ophouden, teneinde dezen over te halen om zich te onderwerpen.

Op den 27sten Februari vertrok de colonne naar Boeraoe om hier eenige dagen rust te nemen. Den 1sten Maart leverde Daeng Pawara aldaar 4 beaumont- en 14 voorlaadgeweren in. Op dezen dag kwam ook de Gewestelijke Militaire Commandant te Boeraoe aan, vergezeld van den militairen commandant van Loewoe (1). Nadat aan den colonnecommandant een

(1) Laatstgenoemde had den 28sten Februari het civiel bestuur aan den kapitein der infanterie Krapels overgegeven.

nieuwe opdracht ⁽¹⁾ was verstrekt, keerden genoemde autoriteiten den 2den Maart naar Paloppo terug.

Op denzelfden dag rukten 2 patrouilles uit, beide met vivres voor 4 dagen; de eene naar Boné Boné, om aldaar met behulp van Daeng-Pawara (het hoofd van deze plaats) de bevolking, voor zooverre deze nog voortvluchtig was, naar haar woonplaats te doen terugkeeren, de andere naar Moeara Bombang, om te trachten Ambé Ma op te sporen. Diens zoon Ambé Toe-loemoe, die de patrouille vergezelde, deelde den 4den Maart haren commandant mede dat Ambé Ma zich den volgenden dag bij den colonnecommandant te Boeraoe zou komen onderwerpen. Derhalve keerde de patrouille naar Boeraoe terug. Het bericht bleek evenwel valsch te zijn; Ambé Ma verscheen niet.

Den 4den Maart kwam de colonne Berkeljon te Boeraoe in het bivak der colonne de Laet aan.

23. Tocht der colonne Berkeljon naar Masamba en Boeraoe.

(16 Februari — 5 Maart 1906).

Hoewel den 13den Februari van den kapitein de Laet zeer gunstige berichten omtrent de veranderde gezindheid der bevolking van het gebied Boeraoe—Baeboenta waren ontvangen, oordeelde de nieuw opgetreden civiel- en militair-gezaghebber ⁽²⁾ het evenals zijn voorganger noodig om die streken opnieuw door een colonne in alle richtingen te doen doorkruisen, de nog vijandige elementen onschadelijk te maken, resteerende vuurwapens in te nemen, de gevluchte bevolking te doen terugkeeren naar hare woonplaatsen, teneinde de pacificatie van dit gebied te voltooien.

In verband met deze plannen vertrok den 16den Februari de kapitein Berkeljon per Siboga naar Pao met eene colonne, sterk 3 officieren en 134 geweren, samengesteld uit afdeelingen van de mobiele colonne en de 4de compagnie van het L. H. 15de bataljon ⁽³⁾.

De colonne Berkeljon kwam in den voormiddag van den 16den Februari vóór Pao aan; nadat hoog water was afgewacht, werd

(1) zie bylage XXIX.

(2) De majoor Hildering, zie voren.

(3) Instructie, zie bijlage XXX.

in den namiddag een peloton gedebarkeerd, waarbij de colonnecommandant en de civiel- en militair-gezaghebber. Tevens werd het hospitaalpersoneel en een afdeeling van den trein met vivres voor twee dagen aan den wal gebracht. Voor dit debarkement werden gebezigd 3 sloepen, de vlot en 2 prauwen, welke door de stoombarkas tot op $\pm$ 200 M. van de kampong konden worden gesleept. In Pao, gelegen te midden van een lagune, werd het ontscheepte peloton in 3 huizen onder dak gebracht. De civiel en militair-gezaghebber keerde vervolgens naar boord terug.

Den volgenden morgen kwam de rest der colonne aan den wal.

De colonnecommandant hield eene vergadering met de hoofden, teneinde de bevolking op hare verplichtingen te wijzen.

De in de instructie genoemde To Tjamie was niet aanwezig; ook bezat hij hier geen vaste woonplaats en was zijn tegenwoordig verblijf onbekend. De houding der bevolking was vriendschappelijk; het hoofd gaf een karbouw aan den troep ten geschenke; 20 voorlaadgeweren werden ingenomen.

Na een deel der vivres alhier onder de hoede van een onderofficier met 30 man te hebben achtergelaten, vertrok den volgenden morgen (18 Februari) te 7 $\frac{1}{2}$ uur v.m. de colonne naar kampong Patimang, waarlangs volgens bekomen inlichtingen de kortste weg naar Baeboenta voerde. In de onderweg gepasseerde kampong Létékang was de bevolking aanwezig en werden klappers aangeboden.

Het kamponghoofd van Patimang leverde 3 voorlaadgeweren in en gaf een karbouw ten geschenke. Om 3 uur n.m. werden hier per prauw voor 3 dagen vivres van Pao aangebracht; het werd mogelijk geacht om voortaan de benodigde voorraden met inlandsche vaartuigen van Paloppo tot Patimang op te voeren. Dit werd den volgenden dag bevestigd, toen door een detachement onder eenen officier eene verkenning werd gemaakt naar het naburige Lopa. Door groote prauwen kon de kali van uit zee tot aan deze kampong worden opgevaren; van hier moest dan het verdere transport naar Patimang met kleine prauwen geschieden. De colonnecommandant liet op deze wijze nog voor 3 dagen vivres van Pao naar Patimang opvoeren, welke hier voorloopig onder de hoede van het kamponghoofd zouden worden achtergelaten. Vervolgens zou de geheele voorraad uit Pao naar

Patimang worden overgebracht, waarop het bewakingsdetachment over land eveneens daarheen zou oprukken. Hier vond het beter drink- en badwater dan in Pao.

Na deze voorbereidingen te hebben getroffen, rukte de colonne Berkeljon den 20sten Februari te 7 uur v.m. in N. richting over Warowé en Padang naar Oedoe, alwaar te 3 uur n.m. het bivak betrokken werd. Den volgenden dag kwam de colonne reeds te 11 uur 30 min. v.m. in kampong Mario aan. De colonnecommandant besloot hier te bivakkeeren, aangezien dien dag de groote kampong Masamba niet meer kon worden bereikt. Opoe Daeng Mamontjo, het vrouwelijke hoofd van Mario, maakte hare opwachting.

Den 22sten Februari werd de kali Baeboenta met prauwen gepasseerd, en over de kleine kampong Boeloe naar Masamba gemarcheerd.

Het waarnemend hoofd van deze uitgestrekte kampong kwam de colonne tegemoet en betuigde zijn leedwezen over de vijandelijke gezindheid, welke men tegenover het Gouvernement had getoond. Hij bood thans ten bewijze zijner goede gezindheid een karbouw, vruchten en klappers aan. De bevolking had de wallen der versterking geslecht; de geweren waren reeds door de colonne de Laet ingenomen. In 2 groote huizen werd het bivak betrokken.

In den loop van den 23sten Februari kwamen verscheidene hoofden uit den omtrek om hunne onderwerping aan te bieden; de colonnecommandant maakte hiervan gebruik om eene vergadering te beleggen. Hierbij waren tegenwoordig de Tomakaka van Masamba, vervanger van het bij Baeboenta gesneuvelde voormalige kamponghoofd, verder de hoofden van een 5tal in de omgeving van Masamba gelegen kampongs. De gewone eischen ten aanzien van de inleveringen der vuurwapens en het dragen van blanke wapens werden bekend gemaakt, evenals de verplichting om, waar dit nog niet het geval mocht zijn, de bevolking naar de verlaten kampongs te doen terugkeeren. Als gevolg van dit laatste zonden de hoofden boodschappers naar het gebergte, waar zich nog vele vluchtelingen uit Baeboenta ophielden, welke lieden, hoewel gebrek lijdende, uit vrees niet naar hunne woonplaatsen durfden terugkeeren.

Voorts vernam de colonnecommandant, dat het verzet in deze streken door den Makolé van Baeboenta georganiseerd was geworden, die aan de bevolking geweren gaf en door haar versterkingen liet opwerpen. Er waren evenwel geen andere gebouwd dan die bij Teroewé, Baeboenta, Masamba, Djaladja en Moeara Bombang. De verblijfplaats van Ambé Ma was hier onbekend; deze persoonlijkheid liet trouwens de bevolking onverschillig aangezien hij geen Loewoerees was. Omtrent de hoofden uit Baeboenta en Masamba, in de instructie van den colonnecommandant genoemd, werd vernomen dat Daeng Mawiro bij Baeboenta gesneuveld was, terwijl de andere voortvluchtig waren, behalve Nènè Sampo; deze oude en gebrekkige man werd niet gearresteerd, wijl de kapitein de Laet reeds zijne onderwerping had aangenomen en men het vertrouwen der bevolking in ons niet wilde schokken door hem nu gevangen te nemen; bovendien bestond ten zijnen aanzien waarschijnlijk eene vergissing. Het in de instructie bedoelde hoofd n.l. was vermoedelijk niet Nènè Sampo, doch Amba Eni, gewezen kamponghoofd van Masamba en gesneuveld als aanvoerder van het contingent van deze kampong in de benting Baeboenta.

Den 24sten Februari werd in den omtrek gepatrouilleerd. De bevolking was overal in hare kampongs aanwezig en zeer onderdanig. Nadat dezen dag nog eenige gegevens omtrent de landstreek waren verzameld en de vivresvoorraad door aankoop was aangevuld, rukte den volgenden dag het grootste deel der colonne uit naar Baeboenta, gevolgd door een gedeelte der bevolking van Masamba, welke de opdracht had ontvangen om behulpzaam te zijn bij het slechten van de benting Baeboenta.

Bij aankomst aldaar meldden zich een 10tal vluchtelingen, die hier op aanmaning van de uitgezonden boodschappers waren teruggekeerd. Zij boden hunne onderwerping aan en maakten terstond een aanvang met het slechten der benting. De colonnecommandant riep hunne medewerking in tot het doen terugkeeren der overige vluchtelingen. Mede werd vernomen dat Daeng Melapi gewond was; ook hier was zijne verblijfplaats onbekend. Hij zou thans geen invloed meer bezitten. Nadat nog een bezoek was gebracht aan de stelling bij de Rongkong, waar de loopgraven bleken te zijn geslecht, keerde de colonne naar Masamba terug.

De uitslag van het gevecht bij Baeboenta had blijkbaar op de bevolking een overweldigenden indruk gemaakt, zoodat zij de meest mogelijke onderworpenheid en hulpvaardigheid ten toon spreidde. Het verzet in deze streken beschouwde de colonnecommandant als volkomen geëindigd en de terugkeer der voortvluchtige bevolking zou slechts een kwestie zijn van tijd.

Deze gunstige indruk werd gedurende de volgende dagen bevestigd. Enkele voortvluchtige hoofden kwamen zich onderwerpen; o. a. verscheen den 26sten Februari de panghoeloe van Baeboenta met eenige volgelingen en den 28sten kwamen zich melden Daeng Melapi, Ambé Ada en Ambé Masorong. Dezen laatsten drie hoofden werden aangezegd mede te gaan naar Paloppo, waar hunne zaak zou worden onderzocht. Bij het patrouilleeren in den omtrek werd de troep overal vriendschappelijk ontvangen.

Uit verkregen inlichtingen bleek, dat opoe Daenna Neroe, de vrouw van den gesneuvelden makolé van Baeboenta, de eigenlijke aanstookster van het verzet was geweest. Zij had, geholpen door den zoon van den Makolé, die later gesneuveld is, haren echtgenoot en de bevolking tegen het Gouvernement opgezet. Algemeen werd dan ook door de hoofden er op aangedrongen, dat opoe Daenna Neroe, die thans te Paloppo in bewaring was, niet meer naar deze streken terug zou keeren, daar zij mogelijk hier nog een zekeren aanhang zou kunnen vinden.

Omtrent Daeng Pawara van Boné-Boné werd vernomen, dat dit hoofd den dag vóór den val van Baeboenta deze plaats met zijn gevolg (50 man) had verlaten.

De colonnecommandant was van oordeel dat, nu alle verzetshoofden uit deze streek gevallen waren of gevangen genomen, een verder patrouilleeren in W. richting ongewenscht zou zijn met het oog op de nog min of meer bestaande vrees der bevolking, waardoor eene verdere pacificatie belemmering zou kunnen ondervinden. Hij besloot dus thans in O. richting op te rukken naar Djaladja en Boeraoe. Den detachementscommandant te Patimang werd opgedragen om de vivres naar Boeraoe te zenden.

Inmiddels was het mogelijk gebleken om de vivres van Patimang per prauw op te voeren naar Masamba. Hier of in Baeboenta zou dus bij een eventueel later oprukken naar

Centraal-Celebes een vivres-depôt kunnen worden opgericht, te meer daar in Masamba zonder moeite een groot aantal koe-lies kon worden ingehuurd voor het transport naar 't binnenland.

Den 1sten Maart marcheerde de colonne Berkeljon van Masamba af. Het oversteken middels prauwen van de kali Baliase duurde een uur. Kaloekoe werd te 3 uur n.m. bereikt en als bivak betrokken. Den volgenden dag, te 4½ uur n.m. bereikte men (over Tempoké, Boné Boné en Palilang) Rampawang, waar de colonne een rustdag hield. Onderweg was te Boné Boné geïnformeerd naar Daeng Pawara (die hier thuis hoorde) en vernomen dat deze zich reeds bij de colonne de Laet had gemeld en zijne geweren ingeleverd. Hij deed bij die afdeeling thans dienst als gids.

Na gedane oproeping verscheen den 3den Maart te Rampawang de in de instructie van den colonnecommandant vermelde To Bodji; dit hoofd werd medegevoerd om zich te Paloppo voor zijne deelname aan het verzet te verantwoorden.

Den 4den Maart rukte de colonne op naar Boeraoe. Hier werd de kapitein de Laet aangetroffen. Deze deelde mede, dat volgens ingekomen bericht Ambé Ma, het gewezen hoofd van verzet in Djaladja, zich den volgenden dag zou komen onderwerpen.

Den 5den Maart ontving de colonnecommandant een schrijven uit Paloppo, bevattende eene aanvulling zijner instructie, als voornaamste opdracht inhoudende het opsporen en gevangennemen van Ambé Ma.

24. Verdere opsporing van Ambé Ma door de colonnes Berkeljon en de Laet; zijne onderwerping op den 19den Maart 1906.

Uit de vervolg instructiën der colonnes de Laet en Berkeljon (respectievelijk van 2 en 3 Maart) bleek, dat de hoofdopdracht van beide colonnes was het opsporen en gevangennemen van Ambé Ma. Deze afdeelingen moesten daarbij in het algemeen respectievelijk het terrein ten O. en ten W. van Boeraoe als het gebied hunner actie beschouwen. Dit was den kapitein de Laet den 12den Februari mondeling medegedeeld en den kapitein Berkeljon in zijne instructie bekend gesteld.

In verband hiermede marcheerde de colonne Berkeljon, nadat zij hare nieuwe samenstelling had verkregen, den 12den Maart naar

Boné Boné. Hier werd door de bevolking een begin gemaakt met den aanleg van wegen, op welke aangelegenheid door den civiel gezaghebber van Loewoe was aangedrongen.

Intusschen was het grootste deel der colonne de Laet sedert den 8sten Maart te Moeara Bombang gelegerd om van hieruit de vervolging van Ambé Ma voort te zetten.

De pogingen, om zijne verblijfplaats op te sporen, hadden in den beginne geen succes, totdat den 16den Maart de kapitein Berkeljon een bericht van den Kapitein de Laet ontving, meldende dat Ambé Ma zich vermoedelijk te Masapi bij Masamba ophield. Terstond werd hierop eene sectie onder den 2den luitenant van Hasselt naar Masapi uitgezonden. Deze afdeeling marcheerde over Masamba naar Pallada, alwaar zij den volgenden dag van den luitenant Voskuil uit de Posso-streek een schrijven ontving, hetwelk niet alleen bevestigde, dat Ambé Ma zich te Masapi zou ophouden, doch tevens meldde dat deze voornemens zou zijn aldaar zijne onderwerping aan te bieden. De patrouille zette daarop haren marsch voort met het plan het verblijf van Ambé Ma te omsingelen, doch werd van dit voornemen afgebracht door eene mededeeling van Nènè Djiwi uit Masamba, een spion van den kapitein Berkeljon, die n. l. de tijding bracht, dat Ambé Ma zich den volgenden morgen zou komen melden, ten bewijze waarvan hij (Ambé Ma) zijne persoonlijke wapens had afgegeven. Nènè Djiwi leverde deze wapens, een beaumontgeweer, lans en klewang bij den patrouillecommandant in.

Den 19den Maart kwam Ambé Ma in het bivak te Sello Benteng zijne opwachting maken en bood hij ten bewijze zijner onderwerping 2 karbouwen en eenige andere geschenken aan. Zijne volgelingen leverden 2 achterladers en 1 voorlaadgeweer in. Ambé Ma werd vervolgens door den kapitein Berkeljon, die inmiddels te Masamba was aangekomen, naar Paloppo opgezonden.

25. Toestand in Loewoe (met uitzondering van de Toradjalanden) van Maart — 1 Augustus (ontbinding der expeditie).

Door de onderwerping van Ambé Ma was een belangrijke belemmering voor de pacificatie der noordelijke nederzettingen van Loewoe uit den weg geruimd.

Evenwel bleven voorloopig nog enkele verzetshoofden, waarvan de voornaamsten waren Daeng Malawa, die het bevel had gevoerd in de Rongkongstelling en de polimpang La Benoe, het aanzienlijkste hoofd in de Rongkongstreek, weigerachtig om zich bij ons bestuur te melden. Zoo scheen ook de toestand in Malili en het meer landwaarts in gelegen Matana niet geheel zuiver, doch werkelijke rustverstoringen hadden in deze landstreken niet meer plaats.

Toen dan ook in het begin van Mei de 2 bovengenoemde hoofden zich te Paloppo hadden onderworpen, bevonden zich weldra (behoudens een enkele uitzondering) alle ongunstige elementen in onze macht en was de rust verzekerd. De polimpang La Benoe, wien geen rechtstreeksch verzet ten laste kon worden gelegd, bleef voorloopig in zijne waardigheid gehandhaafd.

Hoewel de eigenlijke pacificatie van Loewoe geen bepaalde belemmering ondervond, kon toch de algemeene bestuurstaak niet steeds met die kracht worden uitgevoerd, welke juist in een pas veroverd gebied zoo noodig is. In sommige deelen van Loewoe n. l. waren hoofden en bevolking nog niet met onze aanwezigheid en ons optreden vertrouwd, en konden slechts door een voortdurenden patrouillegang en doorgezette registratie de waarborgen voor de uitvoering der bestuursmaatregelen worden verkregen.

Door tekort aan troepen zag echter de civiel- en militairgezaghebber zich meermalen genoodzaakt om voorloopig enkele zaken te laten rusten, welke door onmiddellijk machtsvertoon allicht tot een snel en gunstig einde waren te brengen geweest.

Het was de actie in de Toradjalanden, welke na Februari 1906 meer en meer de aandacht in beslag nam en steeds meer troepen vorderde, zoodat daarvoor in Mei zelfs de in het Rongkonggebied ageerende mobiele colonne moest worden bestemd. Bovendien werd de bezetting van Loewoe den 7den Mei verminderd met de 1½ gemengde compagnie van het 9de bataljon, dat naar Java zoude terugkeeren.

26. Oprukken naar de Toradjalanden (13 — 18 Maart 1906); verdere gebeurtenissen aldaar en eerste optreden tegen Poeang Tikoe (10 — 14 Mei 1906).

Den 18den Februari bracht Sjech Oemar, een te Palappo gevestigd Arabier, het bericht, dat de tomakaka van Baloesoe en diens schoonzoon To Paleongi (een onechte zoon van den

opoe patoenroe) voornemens waren zich tegen het Gouvernement te verzetten en daartoe eene versterking hadden opgeworpen bij Baloesoe. Reeds den volgenden dag gelukte het om To Paleongi te Paloppo te arresteeren. Hij kreeg de aanzegging dat hij op vrije voeten zou worden gesteld, zoodra hij de 10 beaumontgeweren, die hij had medegebracht om ze te Paloppo in te leveren, had afgegeven. Eenige dagen later werd hij, na de 10 achterlaadgeweren, w.o. 9 beaumonts, te hebben ingeleverd en op belofte voortaan de bevelen van het Gouvernement te zullen opvolgen, weder in vrijheid gesteld.

In het midden latende of het aan deze arrestatie, dan wel aan den val van Baeboenta en Djaladja moet worden toegeschreven, zeker is het dat thans de tomakaka van Baloesoe zijn plan tot verzet opgaf en den civiel-gezaghebber verzocht een bezoek te komen brengen aan zijne kampong, om dezen ambtenaar blijken te kunnen geven van zijne goede gezindheid. Na den 26sten Februari een 10 tal voorlaadgeweren te hebben ingeleverd, verscheen hij zelf den 3den Maart te Paloppo, waar hij opnieuw eenige vuurwapens aanbood en ook beloofde die zijner onderhoorigen te zullen inleveren. Hem werd aangezegd, dat zijn gebied binnenkort door onze troepen zou worden bezocht.

Het verzet in Baloesoe was alzoo zonder aanwending van geweld voorkomen en het scheen zelfs dat hoofden en bevolking van deze streek eene vriendschappelijke houding tegenover het Gouvernement hadden aangenomen. Die omstandigheid was van groot gewicht in verband met de ongunstige berichten, welke van uit een aangrenzend deel der Toradjalanden, n.l. Boeri en Ranté-Pao, den 5den Maart den civiel-gezaghebber bereikten. De hoofden van deze landschappen zouden n.l. voornemens zijn zich tegen het Gouvernement te verzetten, waartoe zij op den weg van Baloesoe naar Boeri eenige werken hadden opgeworpen. Beweerd werd, dat de vijand ruim voorzien was van achterlaadgeweren ($\pm$ 200). (1) Deze berichten werden door den tomakaka van Baloesoe bevestigd.

(1) Ook vroeger was reeds gemeld, dat er nog vele beaumontgeweren in handen waren van de bevolking; o.a. zou de bende Sidenrengers, die in Januari een strooptocht hield in de Toradjalanden, in het bezit zijn geweest van 150 beaumonts; den 19den Maart deelde de opoe pabitjara aan den civiel-gezaghebber mede, dat ongeveer 10 jaar geleden te Paloppo 200 beaumont- en 800 voorlaadgeweren waren ingevoerd.

Van het plan, om onmiddellijk na de ontvangst dezer tijdingen eene colonne naar de Toradjalanden te doen oprukken, moest worden afgezien wegens de te geringe sterkte van de troepenmacht in het bivak Paloppo, het groot aantal Europeesche reconvallescenten en het momenteel gebrek aan draagkrachten. Ook van het voornemen tijdelijk een gedeelte van de mobiele colonne te doen terugkeeren moest, vermits geen transportmiddelen beschikbaar waren, worden afgezien.

Eerst nadat, in opvolging van de bevelen van den Gewestelijk Militairen Commandant, de mobiele colonne (kapitein Berkeljon) op hare oorspronkelijke sterkte was teruggebracht door terugroeping naar Paloppo van de bij die colonne ingedeelde militairen van het L. H. 15de bataljon, nadat de 's Jacob van Makasser de noodige aanvulling aan militairen had gebracht (11 Maart) en nadat over het benodigde aantal dragers kon worden beschikt —waartoe de tomakaka van Baloesoe zijne krachtige medewerking verleende door den 12den Maart 4 ondergeschikte hoofden met 186 Toradja's naar Paloppo te zenden—kon den 13den Maart een colonne tot het breken van het verzet in Boeri en Rante-Pao uitrukken. Die colonne stond onder het bevel van den kapitein der infanterie Kilian en telde 3 officieren en 150 man (4de compagnie L. H. 15de bataljon) (1).

Den eersten dag werd Baramamasé bereikt. Van hier voerde het pad naar Simboeang, welke plaats echter niet op den 14den kon worden bereikt. Het was nauwelijks begaanbaar en voerde door verscheidene bergstroomen. Op een zeer slecht gedeelte werd in ruim 2 uur tijds slechts 200 M. afgelegd. In den nacht van 14/15 Maart verbleef de colonne in Ranté Bolang, in hoofdzaak bestaande uit slechts één vervallen loods. Door slechte indekking en zware regens werd de nacht staande in den modder doorgebracht.

Den 15^{den} Maart werd over Simboeang verder gemarcheerd. Daar na deze plaats geen kampongs meer werden aangetroffen, moest des avonds in de open lucht onder zwaren regen worden gebivakeerd. Op dezen dag was $\pm$ 600 M. gestegen, doch totaal slechts 7 paal afgelegd. Den volgenden morgen beklom

(1) Zie bijlage XXXI.

de colonne het Baloesoegebergte langs een steil en glibberig voetpad. Bij den Baloesoepas werden door den tomakaka nieuwe dragers verstrekt en om 1½ uur n. m. bereikte men het door dit hoofd ingerichte bivak, bestaande uit 4 ruime loodsen.

Van af het Baloesoegebergte had men het landschap Boeri kunnen overzien en waren daarin duidelijk eenige bittings waargenomen. Den 17den Maart rukte een peloton ter verkenning der Boeristelling uit. Deze bleek te bestaan uit 3 groote bittings, welke met onderlinge afstanden van 200 — 400 M. op een kalen heuvelrug gelegen waren, van waar zij het geheele omliggende terrein beheerschten. Toen het verkenningsdetachement de bedding der Baloesoerivier passeerde, werd op een der bittings de witte vlag vertoond. De meest noordelijke bitting werd daarop beklommen. Zij bleek, evenals de beide andere, verlaten te zijn.

Des avonds meldden zich met hun gevolg Poeang Meramba, hoofd van Ranté-Pao, Tandireroeng, hoofd van Tondon, en Pong Aron, hoofd van Boeri. Het bleek thans dat de vijandige gezindheid van Boeri niet gericht was tegen het Gouvernement, doch tegen Baloesoe; de genoemde hoofden leverden 12 achter- en 82 voorlaadgeweren in, benevens een voorraad kruit.

Ook den 18den Maart werden nog 12 achterlaadgeweren ingeleverd. Den volgenden dag rukte de colonne op naar Ranté-Pao. Bij het naderen der Boeri-stelling bleek, dat de bevolking reeds bezig was de bittings op te ruimen. Des middags werd Ranté-Pao bereikt en aldaar het bivak betrokken. Tandireroeng en een ander hoofd leverden nog 34 geweren in.

Nadat den 20sten Maart besprekingen met de hoofden waren gehouden, rukte de colonne den 21sten verder naar Boentaoe. Ook hier werden witte vlaggen uitgestoken en geweren ingeleverd.

Daar van verzet geen sprake was, werden de volgende dagen besteed aan het registreeren der bevolking en het in kaart brengen der landstreek. Een transport zieken (waaronder de colonnecommandant), vertrok naar Oeraso en werd daar op den 28sten Maart door eene dekking uit Paloppo afgehaald.

De tomakaka van Baloesoe deelde den colonnecommandant mede, dat Poeang Maramba en La Sito, de hoofden van Ranté-Pao en Kalambé, nog vele geweren hadden achtergehouden, welke zij verborgen hielden in de rotskampongs nabij Limpo en bij Kalambé. Dit bericht werd bevestigd door een volgeling van den radja van Sangala, die den civiel- en militair-gezaghebber te Paloppo ⁽¹⁾ mededeelde, dat Poeang Maramba en La Sito nog in het bezit waren van $\pm$ 80 achterlaadgeweren met munitie. Naar aanleiding hiervan werd den colonnecommandant in de Toradjalanden opgedragen, om de beide genoemde hoofden aan te houden, totdat de verborgen wapens te voorschijn waren gebracht. Was zulks na 5 dagen niet geschied, dan zouden zij bovendien met f 1000 worden beboet. Het gevolg hiervan was, dat zij na het verstrijken van dezen termijn (4 April) vier achter- en 60 voorlaadgeweren inleverden ⁽²⁾.

Intusschen was een patrouille vertrokken naar Sangala. Reeds vroeger had de radja van dit landschap den wensch geuit, dat zijn gebied door onze troepen zou worden bezocht, waarop vele geweren zouden worden ingeleverd. Toen daarop een hoofd uit Sangala den 29sten Maart berichtte, dat een Sidenrengsch hoofd, Majoro Lolo genaamd, zich in deze landstreek ophield en zich daar had versterkt, werd onmiddellijk door eene sectie naar Sangala opgerukt. Deze afdeeling vond het verblijf van den Majoro Lolo en diens bittings verlaten. Aanraking met de Sidenrengers werd niet verkregen. De patrouillecommandant hield den radja van Sangala en eenige andere hoofden aan, totdat zij in het geheel 6 achter- en 34 voorlaadgeweren hadden ingeleverd ⁽³⁾. Bovendien bestond het vermoeden, dat enkele hunner met den Majoro Lolo hadden geheuld.

(1) Het militair commando in Loewoe was ondertusschen den 11den Maart van den majoor Hildering overgegaan op den kapitein Krapels, die ook 't civiel gezag in handen kreeg.

(2) Eerst in Mei 1907 leverde Maramba zijn gewerenschat geheel in.

(3) Evenals elders was ook in Sangala gebleken, dat niet onmiddellijk ten volle werd voldaan aan den eisch tot inlevering der vuurwapens. Naar aanleiding daarvan gelastte de civiel- en militair-gezaghebber den 11en April dat in den vervolge bij ontdekking van geweren de eigenaar, of bij afwezigheid daarvan de kampong, zou worden beboet met f 100 per achterlaad- en f 50 per voorlaadgeweer, terwijl het hoofd ter verantwoording naar Paloppo moest worden opgezonden.

In Sangala werden verscheidene afgebrande kampongs aangetroffen. Deze streken waren kort te voren door de Sidenrengers gebrandschat. De patrouille keerde den 5den April naar de colonne te Ranté-Pao terug.

Op het bericht dat de paringé van Madangdang met eene bende, bestaande uit Sidenrengers en Toradja's (totaal 20 geweerdragenden), zich in Madangdang zou bevinden, werd ook daarheen den 4den April een patrouille gezonden. Duidelijke aanwijzingen werden gevonden dat de Sidenrengers de plaats even te voren hadden verlaten. De paringé bleek onbetrouwbaar te zijn en werd gevankelijk medegevoerd. Voorts werd te Madangdang het bericht ontvangen, dat $\pm$ 200 Sidenrengers, waarvan de helft met achterlaadgeweren bewapend, zich ophielden te Rimboeng. De patrouille keerde den 6den April te Ranté-Pao terug.

Volgens een spionnenbericht van den 7den April zou ook de Majoro Lolo zich te Rimboeng ophouden. Dit gaf den colonne-commandant aanleiding om den volgenden dag met eene colonne van 52 bajonetten daarheen op te rukken. Via Mandangdang en Taparang werd den 10den April het op een heuvel gelegen Rimboeng bereikt, alwaar slechts 20 Sidenrengers werden aangetroffen. De Majoro Lolo zou zich te Sangala bevinden. Het medevoeren der 20 Sidenrengers was te bezwaarlijk, zoodat zij in vrijheid werden gelaten. De colonne keerde daarop naar Ranté-Pao terug.

Den 17den April werd uit Paloppo wederom een patrouille naar Oeraso gezonden, tot het overnemen van een transport zieken, afkomstig van de colonne te Ranté-Pao. Dit transport kwam den 23sten met 11 zieken te Paloppo aan.

Hoewel de toestand in de Toradjalandan tamelijk bevredigend mocht worden genoemd, oordeelde de civiel- en militair-gezaghebber het noodig, dat deze landstreek nog geruimen tijd door onze troepen bezet bleef. De onderlinge verhoudingen der hoofden schenen nog min of meer gespannen; o. a. werd door sommigen aan den tomakaka van Baloesoe verweten, dat hij de „Compania” in het land had gehaald. Bovendien was een hunner, Poeang Tikoe, nog niet in onderwerping gekomen. Hoewel dit hoofd reeds den 31sten Maart eenige geweren had

ingeleverd, weigerde hij zich te komen melden. Weliswaar zond hij medio April opnieuw 16 geweren en eenige geschenken, doch tevens liet hij zich verontschuldigen. Daar hij volgens geruchten in zijn gebied Pengala versterkingen had aangelegd en vele Sidenrengers huisvestte, werd het noodzakelijk geacht met geweld dit hoofd tot rede te brengen.

Intusschen gelukte het den 2den Mei aan een patrouille onder den luitenant Engelbert van Bevervoorde, bij een tocht naar Palipoe, om de verlaten rotsbenting Baroko van den Majoro Lolo te verbranden. Op den verderen marsch kwam de Majoro Lolo met enkele andere Sidenrengers zich te Boengin aan den patrouillecommandant onderwerpen. Bij ondervraging bleek, dat genoemd hoofd een zoon was van den radja van Sidenreng en oorspronkelijk Patta Sereang heette. Hem werd opgedragen zijn invloed aan te wenden, om eenige aan hem ondergeschikte hoofden te bewegen eveneens in onderwerping te komen.

In verband met de uitgestrektheid van het landschap Loewoe en de moeilijke communicatie tusschen Paloppo en de Toradjalanden, werd door den civiel- en militair-gezaghebber de 1ste luitenant der infanterie Einthoven benoemd tot waarnemend civiel-gezaghebber in Toradja. Met het commando over de colonne in Rante-Pao werd belast de kapitein de Laet, die den 5den Mei aldaar aankwam.

Nadat een detachement der Toradjacolonne, dat tijdelijk te Baloesoe geplaatst was geweest (o.a. om toezicht uit te oefenen op den wegeaanleg), bij de hoofdmacht te Ranté-Pao was aangeetrokken, kon den 10den Mei van daar een colonne naar het gebied van Poeang Tikoe uitrukken. Deze afdeeling was sterk 2 officieren, 1 adjudant onderofficier dd. officier, 66 geweren en 70 dragers met eenen voorraad vivres voor 5 dagen, en stond onder het commando van den kapitein de Laet. Het doel was eene verkenning te maken in genoemd gebied en aanraking te verkrijgen met Poeang Tikoe, die, zooals boven reeds werd vermeld, tot nog toe alle aanraking bestendig vermeden had. Uit de eerste benting, Mamoeloe, was een witte vlag uitgestoken. Bij haren verderen marsch ontmoette de colonne slechts verlaten bentings en kampongs; de vijand liet zich hier en daar in het kreupelhout zien en onttrok zich onmiddellijk

aan het gezicht, wanneer hij toevallig ontdekt werd. De colonnecommandant verkreeg den indruk, dat de bevolking slechts enkele dagen te voren hare woonplaatsen had verlaten en hier en daar spionnen had geposteed, om de colonne te bespieden. Te 2 uur n.m. werd in de benting Pontara het bivak betrokken. Den volgenden dag werd doorgemarcheerd naar Pengala, het eigenlijke gebied van Poeang Tikoe. Wederom werd de colonne door kleine vijandelijke troepjes (5 à 10 gewapenden) gevolgd. In de nabijheid van Tondon trof men 3 Toradja's aan, die bij ondervraging beweerden, dat de bevolking uit angst was gevlucht. Dezen lieden werd opgedragen om Poeang Tikoe, die zich te Baroepoe zou bevinden, bij den colonnecommandant te ontbieden en de bevolking naar hare kampongs terug te roepen. Te Tonden, de hoofdkampong van het gebied Pengala, werd het bivak betrokken.

In den loop van den dag kwamen eenige uitgezonden spionnen met het bericht, dat de bevolking weifelachtig was, niet wetende wat haar te doen stond. De berichtgevers vermoedden dat het wel tot vijandelijkheden zou komen.

Den 12den Mei bleef de colonne in Tondon om af te wachten of er aanraking met Poeang Tikoe of met de bevolking zou worden verkregen. Intusschen werd een patrouille uitgezonden om den weg naar Baroepoe en het kampongcomplex om Tondon te verkennen. Ten einde beter aan hare opdracht te kunnen voldoen, marcheerde de patrouille in 2 afdeelingen. De eene afdeeling werd plotseling beschoten, waarop ook de andere onder vuur genomen werd door eene bende, die zich verschoolen had in een versterkte kampong, waar men de witte vlag had uitgestoken. De vijand werd verjaagd en de kampong geslecht. Een inlandsch sergeant werd door een randjoe verwond. De vijand had 3 dooden en eenige gewonden. Een afdeeling van 10 man onder den colonnecommandant, die van het bivak ter ondersteuning was uitgerukt, vatte 3 man op, die om het bivak spionneerden.

De gehoopte onderwerping van Poeang Tikoe bleef achterwege, en evenmin werd aanraking met de bevolking verkregen. Het liet zich niet aanzien, dat de vijand van plan was zijn verzet op te geven. Integendeel werden thans op de omliggende heuvel-

toppen benden gezien van 40 à 50 man, terwijl spionnenberichten meldden dat de vijand, voorzien van $\pm$ 500 geweren, voornemens was de colonne aan te vallen. Voorts werd vernomen, dat de bittings en kampongs in den rug der colonne alle weder bezet waren en de weg hier en daar versperd. Daar de gidsen en een aantal dragers gevlucht waren, terwijl de rest niet verder durfde te gaan, besloot de colonnecommandant naar Ranté-Pao terug te trekken. Dit geschiedde bovendien op de overweging, dat de opvoer van vivres niet verzekerd was, daar noch van de colonne, noch van het achtergebleven detachement te Ranté-Pao een dekking voor dit transport zou kunnen worden afgezonderd.

Den 13den Mei werd om 4 uur v. m. de terugtocht langs een ander pad, dan bij den heenmarsch was gevolgd, aanvaard. De colonne marcheerde met 2 sectiën vóór en 1 sectie achter de dragers. Gedurende den tocht moest de opdringende vijand af en toe met vuur worden uiteengejaagd. Zoo drong om 6 uur v. m. plotseling een bende van $\pm$ 50 man op; de achterhoede gaf hierop een salvo, waarop de bende uiteenstoof. Om 7 uur v. m. drongen verschillende benden, te zamen $\pm$ 400 man, waaronder ongeveer 50 geweerdragenden, sterk op. Hoewel de vijand van alle zijden op de colonne vuurde, werden geene verliezen geleden. Bij gedeelten werd de kali Sippang gepasseerd, waarbij de afdeelingen elkaar bij het overgaan van de rivier dekten. Daar het pad door zeer zwaar bergterrein liep en na het overtrekken der kali een hooge bergrug moest worden beklommen, kwam de colonne te 3 $\frac{1}{4}$ uur n. m. uiterst vermoeid in kg. Dendé aan, waar het bivak betrokken werd.

Hier leverde denzelfden avond een ondergeschikt hoofd van den paringé Lamba uit kg. Pangrata 3 voorlaadgeweren in. Bij den verderen marsch naar Ranté-Pao op den 14den Mei werd een bezoek gebracht aan de benting van Lamba; daar was de witte vlag uitgestoken. Een onderzoek alhier leverde geen zekerheid omtrent de medeplichtigheid van deze streek aan het gepleegde verzet. In den loop van den dag keerde de colonne te Rante-Pao terug.

27. Tweede optreden tegen Poeang Tikoe; vergeefsche aanval op Bontoe-Asoe op 1 Juni 1906.

Onmiddellijk werd een verslag van het voorgevallene naar den civiel- en militair-gezaghebber te Paloppo verzonden en dezen verzocht om eene aanvulling van 60 man, teneinde krachtiger tegen Poeang Tikoe te kunnen optreden.

Naar aanleiding hiervan werd den commandant der mobiele colonne in Masamba opgedragen om een sectie naar Paloppo te zenden; hier werd deze afdeeling versterkt met 20 man van de 4de compagnie L. H. 15de bataljon, zoodat den 23sten Mei eene aanvulling van 52 geweren naar Ranté-Pao kon worden gezonden.

Voorts gaf de civiel- en militair-gezaghebber den Militairen Commandant van Celebes, M. en T. in overweging om de troepenmacht in Loewoe tijdelijk met 3 sectiën Infanterie of 4 brig. maréchaussée te versterken en deze troepen zoo spoedig mogelijk naar Paloppo te dirigeeren.

Den 21en en 22en Mei vertrokken respectievelijk 185 en 200 Toradja-dragers met vivres en geniemateriaal uit Paloppo naar Ranté-Pao.

Intusschen waren inlichtingen ingewonnen over den vermoedelyken tegenstand, welken men van Poeang Tikoe te verwachten had. Genoemd hoofd zou zich nabij Baroepoe genesteld hebben in eenige zwaar versterkte en bijna ontoegankelijke rotsbentings, welke gelegen waren achter een diepe rivier. Hij werd verder voorgesteld als de man, die steeds de woelingen in de Toradjalanden had veroorzaakt en daarbij (meestal in vereeniging met Sidenrengers) het land had geplunderd en verwoest. Het was daarom noodzakelijk, dat hij tot rede werd gebracht en de commandant der Toradja-colonne ontving de opdracht om, zoodra de aanvulling voor zijne afdeeling te Rante Pao zou zijn aangekomen, opnieuw het gebied van Poeang Tikoe binnen te rukken en dit hoofd tot onderwerping te brengen. ⁽¹⁾

(1) De colonnecommandant had tevoren reeds de aandacht er op gevestigd, dat tegenover de rotsstellingen des vijands het gebruik van snelvuur geschut van 3.7 cM, al was het maar een enkel stuk, aanbeveling zou verdienen. De civiel- en militair-gezaghebber wenschte echter, alvorens de noodige stappen voor den opvoer van deze vuurmonden te doen, de noodzakelijkheid daarvan te zien aangetoond bij den eerstvolgenden tocht naar Pengala.

Tijdens de voorbereidingen van dezen nieuwen tocht werd door den wd. civiel-gezaghebber van Ranté-Pao met eene patrouille van 40 geweren den 18den Mei eene verkenning gemaakt naar Boentaoe (Z. O. van Ranté-Pao). In kampong Sopang kwam de patrouille op het spoor van het Sidenrengsche hoofd Lasoerinding; den 21sten Mei werd diens schuilplaats, gelegen te midden eener uitgestrekte rotsmassa (genaamd Batoe), omsingeld, doch het gelukte niet hem in handen te krijgen. Zijne goederen werden medegenomen en aan de bevolking werd bekend gemaakt, dat deze zouden worden teruggegeven zoodra de eigenaar zich kwam melden. Bij dezen tocht verkreeg de wd. civiel-gezaghebber den indruk, dat de Toradja's over het algemeen de aanwezigheid van Sidenrengers trachtten te verbloemen, daar velen hunner aan deze vreemdelingen verwant waren en de verwijdering der laatstgenoemden ook aan henzelfen materiele schade zou berokkenen.

Den 26sten Mei kwam de versterking van 52 geweren te Ranté-Pao aan, waarop den 28sten opnieuw met eene colonne van 135 geweren onder den kapitein de Laet tegen Poeang Tikoe kon worden uitgerukt. Bij de colonne bevonden zich 1 Europ. sergeant en 1 Europ. soldaat ziekenverpleger, benevens een trein van 60 dwangarbeiders. De troep was verdeeld in 3 afdeelingen, elke van 3 brigades. De wd. civiel-gezaghebber vergezelde de colonne.

Het lag in de bedoeling om over Sadang, Karoewanga en Lémoe de Oeloe Salo te bereiken en van daar uit het bentingstelsel Baroepoe van Poeang Tikoe te kunnen domineeren. Het bivak werd dien dag om 2 uur n.m. betrokken. Den 29sten Mei werd Karoewanga bereikt. Hier werd van de bevolking vernomen, dat Baroepoe over Lemo niet te bereiken was. Daarop wees een spion, die de colonne vergezelde, een ander pad aan, dat volgens hem over een hoogen bergrug naar Baroepoe voerde. Toen den volgenden dag dit pad tot kampong Matandi was gevolgd, bleek te 11 uur v.m. dat het verdere gedeelte door afgravingen en het vellen van boomen geheel onbegaanbaar was gemaakt. Er diende een ander pad te worden gezocht en werd besloten te Matandi te bivakkeeren. Den 31sten Mei marcheerde de colonne langs een door den spion aangewezen

pad verder, doch weldra bleek ook dit niet tot het doel te leiden, wjl het voerde naar den weg Rioe-Tondon, welken de colonnecommandant juist vermijden wilde, aangezien hij overal door hoogten en bents bescheerst werd. Tengevolge van de slechte aanwijzingen van den spion had de colonne 2 dagen lang tevergeefs door zwaar bergterrein gemarcheerd. De marsch naar Baroepoe moest voorloopig worden opgegeven.

De colonnecommandant besloot thans te Tondok-Lita te bivakkeeren en van daar uit eerst het bentingcomplex Tondok-Kadok — Bontoe Asoe te verkennen en aan te tasten.

De genoemde bents bleken gelegen te zijn op afzonderlijke hooge toppen, gescheiden door diepe ravijnen (1).

Den 1sten Juni werd uit het bivak Tondok-Lita afgemarcheerd met het doel de benting Bontoe Asoe te nemen. De colonne beklom daartoe een heuvelrug, gelegen tusschen deze benting en Tondok-Kadok. Op den rug aangekomen, werd een punt gevonden, van waar Bontoe Asoe kon worden gedomineerd. Hier werd het bovendien mogelijk geacht om, gedurende den aanval op Bontoe Asoe, Tondok-Kadok in bedwang te houden, hoewel dit hooger gelegen was dan de eigen opstelling.

Dienovereenkomstig ontving de voorhoede (2de afdeeling) onder den adjudant onderofficier Sailer de opdracht om stelling te nemen tegenover Tondok-Kadok. Toen deze afdeeling (3 brigades) de punten a. bereikte, opende de vijand uit Bontoe Asoe het vuur en kort daarop ook uit Tondok-Kadok. Dit vuur werd door de afdeeling Sailer beantwoord en toen het uit Bontoe Asoe verminderde, rukte de inmiddels opgesloten 3de afdeeling (sergeant majoor Engelbert van Bevervoorde) ten aanval tegen deze versterking op. De aanvalscolonne werd van uit Tondok-Kadok hevig onder vuur genomen. De afdeeling Sailer kon dit vuur niet tot zwijgen brengen, daar de vijand gedekt en door schietkokers schoot. Hij was blijkbaar ruim van achterladers voorzien.

Toen de colonnecommandant zag dat de aanval niet slaagde, zond hij tweemaal een brigade der 1ste afdeeling (luitenant Engelbert van Bevervoorde) tot versterking. Het mocht evenwel niet gelukken den vijand uit zijn nagenoeg ontoegankelijke

(1. Zie schets 11.

benting te verdrijven en nadat de aanval ten derde male was gestuit op den steilen wand, waarboven de bending gelegen was, en verscheidene militairen door geweervuur, randjoes, en vooral door steenworpen buiten gevecht waren gesteld, gaf de colonnecommandant last tot den terugtocht. Te 5 uur n.m. keerde de colonne in het bivak terug; onze verliezen bedroegen 1 inlandsch fuselier gesneuveld en 13 gewonden, waarvan 9 licht; verder waren 13 militairen door steenworpen gekneusd.

De colonnecommandant, tot de overtuiging gekomen dat de bentings zonder artillerie niet te nemen zouden zijn, besloot in verband ook met het gebrek aan munitie en de vermoeienissen, waaraan de troep gedurende de laatste dagen blootgesteld was geweest, naar Rante-Pao terug te keeren. Dien dag werd ten 5 uur n.m. in kg. Rioe het bivak betrokken; den 2den Juni werd de terugtocht aanvaard. Op den terugmarsch werd de colonne van de hoogten aan den rechter oever van de kali Rioe beschoten; dit vuur had echter geen uitwerking. Te 2 uur n.m. werd Ranté-Pao zonder verdere verliezen bereikt.

28. Tweede tocht naar Bontoe Asoe; onderbreking van dezen tocht en oprukken naar Baroepoe. Verovering van Lalilondong op den 27sten Juni en terugtocht naar Ranté-Pao.

Naar aanleiding van dezen tweeden vergeefschen tocht naar het gebied van Poeang Tikoe, waarbij de buitengewone stormvrijheid der vijandelijke versterkingen was gebleken, betoogde de colonnecommandant andermaal bij den civiel- en militair-gesaghebber de noodzakelijkheid van artillerie en handgranaten. Voorts gaf hij als zijne meening te kennen, dat voor het doen welslagen der onderneming niet met ééne compagnie kon worden volstaan. Bovendien richtte hij den 4den Juni aan de in Doeri ageerende colonne het verzoek, om zoo mogelijk artillerie tot ondersteuning te zenden benevens eene aanvulling der infanterie munitie.

Denzelfden dag vertrok een transport van 9 zieken en gewonden naar Paloppo.

In zijn schrijven van 10 Juni 1906 naar Makasser gaf de civiel- en militair-gezaghebber andermaal als zijne meening te kennen, dat de tot nog toe in de Toradjalanden beschikbare macht te gering moest worden geacht om daarmede de stellingen des vijands aan te tasten; hij verzocht daarom eene versterking van eene compagnie en twee stukken van 3.7 cM dan wel achterlaadmortieren, benevens eene uitrusting aan springmiddelen ⁽¹⁾.

Onderwijl had de militaire commandant van Adjatapparang en Masenrempoeloe aan het verzoek van den commandant der Toradjacolonne in zooverre voldaan, dat hij den commandant der Doericolonne gemachtigd had een detachement van 1½ sectie der 3de compagnie 6de bataljon, onder den 1sten luitenant van Cattenburch, met 4 geniesoldaten, springmiddelen en reserve-munitie naar Ranté-Pao te zenden. Naar aanleiding van een telegram van den Militairen Commandant van Celebes, M. en T. werd aan dit detachement nog eene sectie van 2 stukken 3.7 cM. snelvuur, onder den luitenant ter zee v. d. Wijck, toegevoegd.

Deze versterking kwam den 15den Juni te Ranté-Pao aan.

Bij schrijven van 20 Juni werd den civiel- en militair-gezaghebber van Loewoe medegedeeld, dat voor verdere versterking der Toradjacolonne voorloopig geen troepen beschikbaar zouden zijn.

Hoewel de kapitein Krapels voornemens was geweest om bij een volgend optreden tegen Poeang Tikoe in de eerste plaats diens voornaamste versterking bij Baroepoe te doen aanvallen, meende hij zulks voorloopig achterwege te moeten laten in verband met de voorstelling, welke hij zich gemaakt had van de voornemens van den Militairen Commandant van Celebes, M. en T.

Vóór zijn vertrek uit Ranté-Pao, waar hij van 18 — 21 Juni had vertoefd, gelastte de kapitein Krapels den colonnecommandant wederom tegen Bontoe Asoe op te rukken en deze versterking te nemen.

De kapitein de Laet had gedurende de voorgaande weken voortdurend laten patrouilleeren in de richting van het gebied van Poeang Tikoe, teneinde zich op de hoogte te stellen van alle tot dusverre onbekende paden, welke naar Pengala voerden.

(1) Zie bijlage XXXII.

In opvolging van de bekomen opdracht vertrok hij den 20sten Juni wederom naar Rioe met eene colonne sterk 182 geweren en 2 stukken van 3.7 cM. om (gelijk zijn dagboek aangeeft) „eene verkenning te maken naar het bentingcomplex Tondok-Kadok — Bontoe Asoe en zoo mogelijk laatstgenoemde benting te nemen”.

Te Rioe ontving de colonnecommandant van den kapitein Krapels het bericht, dat uit Enrékang werd gemeld dat de radja van Goa zich in Boeloe Oelawang bevond, een landstreek gelegen ten W. van Baroepoe en behoorende tot het gebied van Poeang Tikoe. Deze tijding gaf den colonnecommandant aanleiding om zijn opdracht t.o. van Bontoe Asoe voorloopig te laten varen en eerst op te rukken naar Boeloe Oelawang. Den 21sten Juni keerde daarom de colonne naar Rante-Pao terug, alwaar echter de kapitein de Laet wegens ziekte het commando aan den 1sten luitenant Einthoven moest overgeven.

Deze besloot onmiddellijk het plan van den kap. de Laet door te zetten en rukte den 22en Juni op naar het gebied, waar de radja van Goa zich zou ophouden. Gedurende den marsch via Padaka kon geen contact met de bevolking verkregen worden, en, van den radja niets vernemende, besloot de colonnecommandant over te gaan tot eene verkenning van Baroepoe. Den 26sten Juni kwamen, na een marsch door zwaar bergterrein, de bentings Baroepoe (of Bontoe Batoe) en Lalilondong in het gezicht en werd een top bereikt, welke beide domineerde. De afstand tot de vijandelijke werken bedroeg hier respectievelijk 1200 en 1300 M. Na den vijand eenige granaten te hebben toegezonden, werd een nog hoogere top beklommen (een uitlooper van het Karoeagebergte), zoodat de afstand thans bedroeg 600 M. tot Lalilondong en 1000 M. tot Bontoe-Batoe. Hier betrok men een bivak. Wel werd de colonne van 9 — 9 ½ uur n.m. uit een op 400 M. in W. richting gelegen boschrand beschoten, doch dit vuur veroorzaakte geen verliezen.

Den volgenden morgen — 27 Juni — werden de beide bentings met den kijker verkend. De colonnecommandant kwam tot de conclusie, dat, om Bontoe Batoe volledig te kunnen verkennen, eerst Lalilondong diende te worden genomen (1).

(1) Zie schetsen 12 en 13.

Daarom werden 2 aanvalscolonnes, bestaande uit de 4de compagnie L. H. 15de bataljon, commandant de 2de luitenant Engelbert van Bevervoorde, en het detachement van het 6de bataljon, commandant de 2de luitenant van Cattenburch, afgezonden respectievelijk tegen de Z. en N. W. zijde van Lalilondong, met opdracht deze versterking te vermeesteren. Terwijl de benting door de artillerie onder vuur genomen werd, rukten deze afdelingen door het moeielijke terrein op. De artillerie werd gedekt door brigades van de mobiele colonne.

Elke colonne had eenige tandoes met hospitaalpersoneel, 1 à 2 geniesoldaten met handgranaten en 5 à 6 stormladders.

De colonnecommandant bleef bij de artillerie, van waar hij de actie der beide colonnes kon overzien en middels signalen kon leiden. Elke colonne had haar benoemingssignaal. De artillerie versnelde haar vuurtempo toen de colonnes op de hellingen zichtbaar werden en staakte eerst haar vuur, toen dit voor de aanvallers gevaar opleverde. Veel uitwerking had dit vuur op den vijand niet, noch moreele, noch materieele. Hij was achter zijne borstweringen en schietkokers te goed gedekt.

De Z. colonne kwam gedurende de beklimming der hellingen van Lalilondong onder het vuur van Bontoe Batoe. Zonder talmen werd de 8 M. hooge en steile borstwering bereikt en beladderd, de Europeesche militairen vóórop, de inlandsche slechts volgende als ze bij hun naam werden voorgeroepen. De vijand verweerde zich met steenen, lansen, geweervuur en lombokwater. De eerste pagger werd geforceerd en de tweede over randjoes en door versperringen bereikt. Deze tweede was 2 ½ M. hooger op de kruin van den wal geplant. Ook deze hindernis werd zonder aarzelen geforceerd. De vijand vluchtte en de benting werd binnengedrongen.

Een weinig tevoren was ook de N. W. colonne binnengekomen. Ook zij had ondanks steenen, lansen, geweervuur, enz. zonder aarzelen de hindernissen overwonnen, die bestonden uit een 40 M. breed randjoeveld, een droge gracht van 5 M. diepte en 3 M. breedte, wallen en paggers. Daarbij had zij vuur uit Rari te verduren gehad.

Beide aanvalscolonnes slaagden er dus ongeveer gelijktijdig in om met behulp van de stormladders den wal te beklimmen

en de benting binnen te dringen. De vijand vluchtte, deels naar Bontoe-Batoe deels naar Karoengian en Rari (respectievelijk O. en N. van Lalilondong), en liet slechts 7 dooden in onze handen. Bij zijn vlucht werden nog 2 man neergeschoten. Te 11 ½ uur v. m. was Lalilondong ⁽¹⁾ in ons bezit. Dit gevecht kostte ons 3 dooden en 24 gewonden. De dooden waren adjudant onderofficier Sailer, de Europeesch-sergeant Savoye en de Europeesch-fuselier Loeff, allen van de Z. colonne.

Daar de nog niet genomen benting Bontoe-Batoe slechts één toegang bleek te hebben, besloot de colonnecommandant het vóór dezen toegang gelegen Lalilondong bezet te houden. Voor het nemen van Bontoe-Batoe achtte hij dit bepaald noodzakelijk, daar Lalilondong onder het vuur des vijand niet kon worden geslecht en dus, indien het verlaten werd, later opnieuw zou moeten worden veroverd ⁽²⁾. Een gedeelte der colonne betrok daarom bivak in de genomen benting. Het lag thans in de bedoeling om zoo mogelijk deze stelling te behouden, totdat versterking en aanvulling van vivres etc. uit Ranté-Pao zou zijn aangekomen.

Den 29sten Juni vertrok een gewonden transport onder den sergeant-majoor Engelbert van Bevervoorde naar Ranté-Pao, tevens met opdracht om het bericht over te brengen van den val van Lalilondong en de noodige vivres etc. te halen. Hem werd medegedeeld, dat de colonne na den 29sten Juni nog 5 dagen te Baroepoe zou blijven.

Had tevoren niemand der Toradja-dragers zich durven belasten met de overbrenging van een bericht naar Ranté-Pao, nu de colonnecommandant hun de gelegenheid tot terugkeer naar hun kampongs gaf, maakten zij van het aanbod met zooveel graagte gebruik, dat allen (± 400) tegelijk met het transport het bivak verlieten en er zelfs geen enkele Toradja beschikbaar bleef voor het aandragen van water en brandhout. Met het vertrek dezer koelies was echter het voordeel bereikt, dat de voorraad vivres nu uitsluitend ter beschikking van den troep bleef.

De levensmiddelen werden thans zoodanig over de beide bivaks verdeeld, dat men het met half rantsoen (verdeeld over 2 maaltijden per dag) 6 dagen kon uithouden.

(1) Zie voor de beschrijving van Lalilondong en Bontoe Batoe: bijlage XXXIII.

(2) Zie bijlage XXXIV.

Gedurende haar verblijf te Baroepoe leed de colonne zeer van het koude en regenachtige weder; vooral was dit het geval in het eerste en hoogstgelegene bivak op den bergtop.

Toen den 4den Juni nog niets van het verwachte transport bespeurd werd — van af den bergtop kon het terrein in de richting van Padaka ruim een dagmarsch ver worden overzien — werden maatregelen voor den terugtocht getroffen.

Den volgenden morgen (5 Juli) marcheerde de colonne te 5 ½ uur v.m. terug in de richting van Padaka. Gedurende den marsch drong de vijand op, zoodat de achterhoede moest worden versterkt. Door 's vijands vuur werd 1 Europeesch-sergeant gewond, terwijl 3 andere militairen en 2 dwangarbeiders randjoewonden opliepen.

Om 7 ½ uur n.m. werd Padaka bereikt, waar de sergeant-majoor Engelbert van Bevervoorde denzelfden morgen van Ranté-Pao was aangekomen en het bericht bracht, dat de kapiteins Krapels en Michielsen (de nieuw opgetreden civiel- en militair-gezaghebber der Toradjalanden) hier eveneens konden worden verwacht.

Den 7den Juli kwamen deze officieren te Padaka aan en ging het commando ingevolge inmiddels ontvangen schriftelijken last uit Makasser op den kapitein der Infanterie Krapels over.

29. Verovering van het bentingcomplex Tondok-Kadok — Bontoe Asoe (18 en 19 Juli 1906) en kort overzicht der verdere gebeurtenissen in Pengala tot den val van Bontoe-Batoe (26 October 1906).

De kapitein Krapels kwam den 3den Juli te Ranté-Pao aan; zoodra hij het bericht ontving dat de colonne Einthoven vóór den ingang van Bontoe-Batoe in stelling lag, nam hij maatregelen deze afdeeling te hulp te komen. Wegens het gebrek aan dragers kon hij evenwel pas den 6den Juli met de kapiteins Michielsen en van Ginkel (adjunct b/d staf te Makasser) zich op marsch naar Lalilondong begeven, medenemende vivres en munitie benevens een mortier van 7.5 cM. A. Kort na den afmarsch ontving de kapitein Krapels bericht, dat de colonne Einthoven wegens gebrek aan vivres Lalilondong had moeten

verlaten en zich te Padaka bevond. Hierop werd de kapitein van Ginkel met den mortier naar Ranté-Pao teruggezonden, terwijl de beide andere kapiteins met de vivres doormarcheerden, teneinde de colonne Einthoven tegemoet te gaan. Hiervóór is reeds vermeld, dat deze afdeeling op den 7den te Padaka werd aangetroffen.

De luitenant Einthoven deelde thans mede, dat volgens zijn oordeel de beschikbare artillerie onvoldoende zou blijken te zijn om daarmede het stormvrije Bontoe-Batoe te nemen.

„Daar een bezetten van Lalilondong van geen waarde bleek; de „opvoer van vivres niet verzekerd was en slechts kon geschieden onder sterke dekking, aangezien de weg één dagmarsch „door vijandelijk terrein liep; Bontoe-Batoe na verkenning „zóó sterk bleek, dat eene bestorming niet mogelijk was; langs „den weg Tondok Kadok—Bontoe Asoe veel spoediger het gebied „van Poeang Tikoe kon worden binnen gerukt; de opvoer van „vivres langs dien weg verzekerd kon zijn en alle verwachting „gerechtvaardigd was, dat het hoofdverzet op die wijze spoediger „gebroken zou zijn”, (dagboek van den kapitein Krapels dd. 8 Juli 1906) werd besloten den 9den Juli naar Ranté-Pao terug te keeren en daarna, om met een logisch begin te beginnen naar het bentingcomplex Tondok Kadok—Bontoe Asoe op te rukken.

Den 10den Juli kwam de civiel- en militair-gezaghebber van Loewoe te Ranté-Pao terug; den 12den Juli vertrok hij vandaar met 50 geweren en begeleid door de kapiteins Michielsen en [van Ginkel naar Rioe; den 13den Juli werd Tondok Lita bereikt, van waaruit de verkenning van de bentings Tondok Kadok—Bontoe Asoe zou geschieden. Nadat gedurende eenige dagen de vijandelijke werken van verschillende zijden waren verkend en de achtergebleven troepen uit Ranté-Pao, waarbij thans ook het resteerende gedeelte der 3de compagnie 6de bataljon uit Doeri benevens een [voorraad vivres etc. te Tondok Lita waren aangekomen, werd besloten op den 18den Juli eerst Tondok Kadok ⁽¹⁾ te nemen.

(1) Op schetsen 14 en 15 worden de namen Tondok en Kadok gegeven aan 2 versterkingen. Tondok beteekent kampong en de naam Tondok Kadok gold beide bentings te zamen. Het noordelijke was eigenlijk een gesloten vóórwerk van het veel grootere zuidelijke. Om echter niet af te wijken van de gevechtsrapporten wordt verder de dubbele benaming van schets 13 gevolgd.

Daar de in het bivak aanwezige ingehuurde koelies niet tijdig genoeg gereed waren, moest op genoemden datum een uur later worden afgemarcheerd, dan in het gevechtsbevel ⁽¹⁾ was aangegeven. De terrein-verkenning had uitgewezen, dat de noordzijde van Tondok het meest verkieslijke aanvalspunt was.

Terwijl de artillerie op den bergrug, gelegen tusschen Tondok Kadok en Bontoe Asoe, stelling nam, en van daar het vuur op Tondok opende, marcheerden de twee colonnes tegen het aanvalspunt op. Elke colonne had een 10tal bamboeladders van 8 tot 10 M. lengte, in Tondok Lita gemaakt, bij zich.

De opmarsch naar de benting Tondok werd niet door den vijand bemoeielijkt. Te 10 uur 15 v.m. werd de in 't gevechtsbevel bedoelde begroeide heuveltop bereikt en met ladders bestegen. Een sectie Amboineezen onder den onderluitenant Schouten van de linker colonne, die door 't terrein genoodzaakt was geweest naar rechts aan te houden en dus op den weg der rechtercolonne te komen, was hier de voorste.

De top werd van uit Tondok onder vuur genomen, doch dit vuur kostte ons geen verliezen. Snel werd anderzijds weder afgedaald en het zwaar met kreupelhout begroeide terrein tusschen den top en den loodrechten $\pm$ 10 M. hoogen wand van kleiaarde der versterking afgelegd. De Europeesche fuseliers waren bij dit oprukken vóóraan en beklommen onmiddellijk den ladder, waarop genoemde onderluitenant Schouten hen vóórging. Een tweede ladder werd spoedig geplaatst. De rechte wand der versterking was bekroond door een aarden borstwering, voorzien van een stevigen dubbelen bamboepagger. De terreinstrook vóór den wand was zwaar met randjoes beplant. De vijand vuurde door schietkokers, wierp met steenen, lombokwater en bamboelansen. Bovendien werd het aanvalspunt, het noord-punt der versterking, eenigszins geflankeerd van uit de werkjes vóór de oostelijke flank. Dit flankvuur werd echter door de afdeeling van den 2den luitenant Engelbert van Bevervoorde in bedwang gehouden en had geen succes. Met voorbeeldigen moed stonden een 4tal Europeesche fuseliers der rechtercolonne op de bovenste sporten der ladders, die tot dicht bij den pagger reikten, en schoten door de bamboelatten

(1) Zie bijlage XXXV en schetsen 14 en 15.

in de versterking. Naast en onder hen stonden eenige genie-soldaten, die geïmproviseerde handgranaten met brandende lont naar binnen wierpen. Een der aldus geworpen bommen vernielde een gedeelte van den pagger, waardoor een gat van $\pm \frac{1}{2}$ M. ontstond. De tegenstand des vijands was hardnekkig, evenwel waren onze verliezen gering: slechts lichtgewonden door randjoes en enkele door schoten.

Te 11 uur v.m. week de vijand terug en drong de onderluitenant Schouten door de geslagen opening naar binnen.

Na binnenkomst bleek, dat de versterking Tondok geheel bestreken werd uit de ten Z. gelegen benting Kadok, die een 5tal M. hooger lag. Van uit den zuidelijken rand van Tondok en langs den steil afgegraven wand, die van Tondok in Z. O. richting liep, werd nu de aanval op Kadok ingezet. Na dezen wand met ladders beklommen te hebben, bleek dat een ravijn van ± 40 M. diepte hem scheidde van de versterking Kadok. Onder vuur des vijands werd in 't ravijn afgedaald en de tegenoverliggende Kadokhelling beklommen.

Ook hier was weder de voortvarende onderluitenant Schouten vóóraan en stond deze weldra temidden van de randjoes vóór den steilen ± 15 M. hoogen wand van Kadok. Het karakter van 't gevecht om Kadok was gelijk aan dat van den strijd om Tondok. 's Vijands flankvuur werd door geweervuur uit Tondok en den oostelijken ravijnwand in bedwang gehouden.

Wolfskuilen waren in groot aantal en geheel onzichtbaar aangebracht. Met voorzichtigheid werd echter de dekkende laag der kuilen met de kolf doorgestoken, zoodat geen verwondingen daardoor te betreuren waren.

Na levendigen tegenstand des vijands gelukte het den Amboïneeschen sergeant Thijssen van het 6de bataljon zich door den pagger te wringen en op de borstwering te komen. Hij bekocht die moedige daad met den dood. Een gewerschot deed hem van de borstwering naar beneden tuimelen, waar hij spoedig den geest gaf. Nog enkele gewerschoten naar binnen en eenige handgranaten achter den pagger en de vijand liet allen weerstand thans varen. De onzen drongen binnen en wisten door eene haastige vervolging nog bij den zuidelijken uitgang een vluchteling neer te leggen.

Te 1 uur 30 n.m. was de geheele sterk aangelegde Tondok-Kadokstelling genomen.

De artillerie had 387 granaten van 3.7 en 16 mortierprojectielen verschoten, de infanterie ruim 10.000 patronen.

In beide versterkingen had de vijand, op het oogenblik dat de onzen binnendrongen, overhaast de vlucht genomen; 7 gesneuvelden vielen in onze handen. De verliezen aan onze zijde bedroegen 1 gesneuvelde en 19 gewonden, waarvan de meesten licht.

Onze geheele macht betrok in Kadok het bivak.

Den 19den Juli werd tegen Bontoe Asoe opgerukt. Gedurende het gevecht van den vorigen dag had de vijand in deze benting de witte vlag uitgestoken, doch niettemin voortdurend op de artillerie en hare dekking gevuurd. Hoewel ook thans wederom witte vlaggen op Bontoe Asoe zichtbaar waren, werd daarop begrijpelijkerwijze niet vertrouwd. Nadat de artillerie in stelling was gekomen op dezelfde plaats als den vorigen dag, gingen 3 sectiën uit het N. O. en 2 sectiën uit het Z. W. ten aanval voorwaarts. Zonder dat evenwel een schot viel werd Bontoe Asoe binnengerukt. De vijand had de benting, waarin groote hoeveelheden padi werden aangetroffen, verlaten.

Hierop werden de omliggende kampongs afgepatrouilleerd en de verkenning doorgezet tot Tondon, het centrum van Pengala. Het bivak werd betrokken in Bontoe Asoe. Ook Kadok bleef voorloopig, totdat de genomen bentings geheel zouden zijn geslecht, door een detachement van 20 man bezet.

Den volgenden dag zond Poeang Tikoe een vormelijken brief uit Bontoe Batoe, in hoofdzaak inhoudende de mededeeling, dat hij zijne geweren wenschte in te leveren, mits zulks ook door de andere hoofden werd gedaan.

Hem werd geantwoord, dat hij zich vóór den 23sten Juli te Bontoe Asoe moest komen melden indien hij wilde voorkomen, dat zijn volk nog meerdere nadeelen van den oorlog zou ondervinden. De op den 21sten Juli naar de oostelijke hellingen van Tondok-Kadok uitgezonden 3de compagnie van het 6de bataljon keerde terug met de mededeeling, dat alle door haar bezochte kampongs en versterkingen verlaten waren en de witte vlag vertoonden. Dienzelfden dag meldde zich in het bivak

Tandi Boewa, hoofd van de kampong Baroko en neef van Poeang Tikoe, inleverende twee voorlaadgeweren.

Op den 23sten Juli werd Tondon door de onzen bezet, alwaar zich verscheidene hoofden kwamen melden, daarbij eenige voorlaadgeweren inleverende.

Van Poeang Tikoe werd echter geen antwoord op den tot hem gerichtten brief ontvangen, wel daarentegen vernomen, dat hij van verschillende zijden versterkingen had ontvangen aan strijders en vuurwapens, voornamelijk van de twee Sidenrengers Ariesa (soelewatang van Tété-Adji) en Langka, die zich tevoren bij den colonnecommandant te Ranté-Pao had gemeld.

Van den 24sten Juli t/m 1 Augustus werden verschillende patrouilles in het gebied van Poeang Tikoe gemaakt. Verschillende kampongs, welke bijna alle verlaten waren, werden bezocht en het slechten der bents werd gecontroleerd. Bontoe Batoe werd verkend.

Den 28sten Juli rukte een peloton der 4de compagnie L. H. 15de bataljon onder den kapitein Michielsen uit Tondon op naar Lalilondong, teneinde van deze zijde den eenigen toegang tot Bontoe-Batoe te beheerschen en door het leggen van hinderlagen den vijand zooveel mogelijk afbreuk te doen, terwijl de rest der troepen (uitgezonderd 25 geweren) via Rinding-Aloe naar Karoengian oprukte, waar een nieuw bivak betrokken werd. Van uit dit bivak werd Bontoe-Batoe nader verkend. Uit Lalilondong en uit Karoengian werd nu getracht den vijand zooveel mogelijk te beletten zich van water te voorzien, of een gedeelte der bezetting te doen aftrekken.

Inmiddels was de Militaire Commandant van Celebes, M. en T. in Loewoe aangekomen en den 20sten Juli van Paloppo naar de Toradjalanden vertrokken. Naar aanleiding van zijne bevinding in Pengala verzond deze autoriteit den 6den Augustus uit Karoengian het volgende bericht:

„Chef staf Makassar.

„Arriveerde 23 Juli Ranté-Pao, 26 Juli te Tondon Pengala, „29 Juli te Karoengian nabij zwaar versterkte Baroepoe, nog „door talrijken goed bewapenden vijand bezet. Op volgende

„dagen verkenningen aan alle zijden, waaruit bleek dat Baroepoe „een alleenstaande rotstop van ongeveer 150 M. in het vierkant „met nagenoeg loodrechte wanden van 50 M. hoogte, rondom „door drassig sawahterrein omgeven, en slechts door smal „voetpad over scherpe kam met heuveltop Lalilondong ver- „bonden, volkomen stormvrij doch gemakkelijk met weinig „troepen van alle gemeenschap naar buiten af te sluiten, mitsdien „is hiertoe besloten. Door 1 compagnie en artillerie zijn „domineerende punten op 300, 500 en 1100 meter van de „versterking bezet, van waaruit 's nachts afdeelingen worden „vooruit geschoven om uitgang te bewaken. Bovenvlak rots „door infanterie en artillerievuur onveilig, zoodat vijand genood- „zaakt onderaardsche schuilplaatsen te verblijven. Pogingen „door hem ondernomen om 's nachts water te halen, zijn door „hinderlagen belet. Op deze wijze zal vijand tot overgeven „worden gedwongen; inmiddels patrouilleert de andere com- „pagnie in Pengala. Tijdens verkenning nergens vijandelijk- „heden. Te Paloppo reserve munitie 3.7 en mortier op te „leggen, waarbij veel wrijvingspijpjes door vele weigeringen. „Ik zelf aanvaard 9 Augustus met van Ginkel terugreis via „Paloppo. Verzoek Gouverneur aldaar 15 Augustus over stoo- „mer naar Makassar te kunnen beschikken”.

In weerwil van de genomen voorzorgen, gelukte het in den nacht van 6/7 September, aan 40 gewapenden de vesting te verlaten met de opdracht van Poeang Tikoe om zich te Rinding-Aloe te nestelen, onze bivaks en transporten te verontrusten en zodoende de aandacht van Bontoe-Batoe af te leiden. Reeds den 9den September werd echter deze bende na een korten, doch hevigen tegenstand, waarbij zij 33 dooden en wij 6 gewonden bekwamen, verdreven.

Einde September kwam de nieuw opgetreden Civiel- en Militair-Gouverneur van Celebes en Onderhoorigheden Swart op het terrein van actie aan en nam deze persoonlijk de leiding in handen. De insluiting van Bontoe-Batoe werd nauwer gemaakt, men ging aan het mineeren met het doel de buitenpoort en den hoofdingang van de benting te doen springen en van de daarvan te verwachten verwarring gebruik te maken voor den stormaanval.

Den 26sten October eindelijk werd door middel van Tandi Boena, een neef van Poeang Tikoe, een laatste sommatie aan dit hoofd tot overgave der vesting of om anders de benting door vrouwen en kinderen te doen verlaten, overhandigd. Poeang Tikoe bood daarop zijne volledige onderwerping aan, welke werd aangenomen. Ingeleverd werden 32 achterlaad- en 75 voorlaadgeweren, 1 voorlaadkanon en munitie, zoomede 40 in zeer goeden staat verkeerende Beaumontgeweren. Ongeveer 450 vrouwen en kinderen keerden naar hunne kampongs terug en de benting werd geslecht. Ruim 900 personen hadden binnen zijne wallen in hollen en gaten het beleg van $\pm$ 3 maanden verduurd.

Bijlage XX.

Makasser 21 Juni 1905.

Brief aan de Bestuurster van Loewoe.

Wijders deel ik U. H. mede, dat de Gouverneur-Generaal van Nederlandsch-Indië nu de door U. H. sedert geruimen tijd aangenomene houding tegenover het Gouvernement van Nederlandsch-Indië moede is, en mij heeft opgedragen aan U. H. en Haren hadat de volgende eischen te stellen:

- 1e. nakoming van de door U. H. bij de door U. H. op 2 Mei 1900 gepasseerde acte van verband afgelegde belofte om te zullen medewerken tot eene regeling van de noordelijke grens van Loewoe op de nader door het Gouvernement van Nederlandsch-Indië aan te geven wijze, in dien zin, dat door U. H. ten behoeve van het Gouvernement van Nederlandsch-Indië afstand worde gedaan van de rechten en aanspraken van Loewoe op de Possostreek, tegen betaling door het Gouvernement van eene billijke jaarlijksche schadeloosstelling;
- 2e. sluiting van een nieuw contract op den voet van het hierbij gevoegde model-contract als boetedoening voor de onbehoorlijke bejegening door U. H. van gouvernementsambtenaren, laatstelijk van die, welke ter regeling van de sub 1e bedoelde aangelegenheid zich in Maart 1904 naar Loewoe begeven hebben, en voorts ter voorkoming van eventueele herhalingen van dergelijke handelingen van de zijde van Loewoe.

Ik heb den resident Brugman opgedragen U. H. deze eischen kenbaar te maken en laat U. H. 12 dagen tijd om met Haren hadat te beraadslagen en zich bereid te verklaren de door de Regeering van Nederlandsch-Indië gestelde eischen te aanvaarden. Heb ik binnen de door mij gestelde tijdsruimte geen antwoord, dan beschouw ik de gestelde eischen als door U. H. afgewezen.

De Gouverneur,
(w. g.) KROESEN.

Bijlage. XXI

Vertaling. (Bovenaan de afdruk van den Rijksstempel van de Vorstin van Loewoe).

(zonder gewone inleiding)

Deze dient om mede te deelen, dat ik den brief van den Gouverneur heb ontvangen en den inhoud daarvan begrepen.

Aangaande den wensch van mijnen broeder ⁽¹⁾ om de grenzen van de Possostreek te weten, diene, dat de persoon die daar het gezag voert dezelve wel kent, en wat betreft den wensch om het recht te hebben tot het heffen van in- en uitvoerrechten aldaar zij medegedeeld, dat wij zelf den persoon, die daar rechten ontvangt, niet eens kennen. Daar mijn broeder ze wenscht te hebben, zoo zoude het goed zijn, dat hij met den persoon, die daar de rechten steeds ontvangt, daarover spreekt en als hij met dezen tot eene overeenkomst komt, dan is dat goed.

Wat betreft zijn verlangen om de in- en uitvoerrechten van Paloppo in beheer te nemen, ter zake roepen wij ten zeerste Uw medelijden in, want er zijn zes zaken, die onze voorouders ons verbieden weg te geven, t. w.: (volgen de Loewoesche namen van 5 voornaamste rijkssieraden: 3 klewangs, 1 badik en 1 gouden keten) en ten 6de de haven.

Uit eerbied voor de nagedachtenis van onze voorouders roepen wij Uw medelijden ter zake in.

Wat aangaat het verlangen van mijn broeder om een nieuw contract aan te gaan, daarvan vragen wij verschoond te blijven, omdat wij ons niet wel gevoelen en al zijn wij niet onwel dan is het nog niet zeker of wij er in zullen toestemmen of niet.

Geschreven op Zaterdag den 27sten Rabel Achir 1323.

(1) Bedoelende den Resident.

Bijlage XXII.

Commando Expeditie
naar
Zuid Celebes.

PAMPANOE, den 5den September 1905.

Commandementsorder No. 50/14.

Ingevolge het bepaalde in de instructie voor den Bevelhebber der expeditie naar Zuid-Celebes zal Loewoe door onze troepen worden binnengerukt.

De voor de excursie naar Loewoe bestemde troepenmacht wordt samengesteld als volgt:

Commando: majoor der Infanterie R. B. M. de Wijs;

kapitein v/d gen. staf E. den Dooren de Jong;

adjutant de 1ste luit. adjudant H. F. Aukes.

Troepen: L. H. 15de bataljon infanterie;

$\frac{1}{2}$ sectie genietroepen (1 officier en 20 man);

een geneeskundige sectie;

Trein: voor het vervoer van den gevechts- en bagagetrein worden bij de colonne ingedeeld 4 mandoers en 96 dwangarbeiders, welke verdeeld worden als volgt:

Commando	5 dwangarbeiders.
----------	-------------------

2 comp ⁿ . L. H. 15de bataljon	44	„
---	----	---

reserve munitie	20	„
-----------------	----	---

geneeskundige sectie	16	„
----------------------	----	---

genietroepen	15	„
--------------	----	---

Totaal	100 dwangarbeiders.
--------	---------------------

Bij de troepenmacht wordt ingedeeld de tolk bij de expeditionnaire troepenmacht M. Muller.

De colonne wordt voorzien van 14 dagen vivres en 10 kisten reserve-munitie. Paarden worden niet meegenomen. De officierspaarden worden gedurende de excursie ter verzorging overgegeven aan den commandant der expeditionnaire artillerie.

Voor het deelnemen aan de landing zal zoonoodig door de marine worden beschikbaar gesteld een landingsdivisie van $\pm$ 200 man van H. M. Hertog Hendrik en de Ruyter.

De hierboven vermelde troepenmacht zal zich den 8sten September a. s. te 7 uur v.m. uit het bivak Pampanoea begeven naar Tjenrana-Boni, aldaar een bivak betrekken en den volgenden dag te 6 uur gereed zijn voor de inscheping aan boord van het S. S. van Diemen, welke inscheping door den Commandant der expeditionnaire zeemacht wordt geregeld.

De voorraden van den korpstrein zullen langs de Tjenrana naar Tjenrana-Boni worden vervoerd.

Voor het traject Pampanoea — Tjenrana-Boni wordt aan den troep een noodration verstrekt.

Bij het betrekken van het bivak te Tjenrana-Boni moet worden gerekend op het onder dak brengen van een $\pm$ 50 man sterk marinedetachement, dat mede van 8 op 9 September te Tjenrana-Boni zal verblijven.

De Bevelhebber,
(w. g.) VAN LOENEN.

Bijlage XXIII.

Brief van den Bevelhebber der naar Zuid-Celebes gezonden expeditionnaire macht aan de Bestuurster van Loewoe.

(Gewone inleiding).

Wijders deel ik U. H. en Haren hadat mede, dat ik thans met de onder mijne bevelen gestelde land- en zeemacht voor de kust van Loewoe verschenen ben om reden U. H. en Hare hadat geweigerd hebben te voldoen aan de eischen, welke namens Zijne Excellentie den Gouverneur Generaal van Nederlandsch-Indië aan U. H. en Haren hadat zijn gesteld, waarom de Gouverneur Generaal thans gelast heeft uitvoering te geven aan Zijn voornemen om door middel van geweld van wapenen aan het verzet van U. H. en Haren hadat tegen het Nederlandsch-Indisch Gouvernement een einde te maken;

dat Zijne Excellentie de Gouverneur Generaal echter, alvorens van de wapenen wordt gebruik gemaakt, U. H. en Haren hadat nog een laatste gelegenheid wenscht te zien gelaten om zich vrijwillig aan den wil van het Gouvernement te onderwerpen;

dat U. H. en Hare hadat, indien zij van die gelegenheid wenschen gebruik te maken, binnen één etmaal, dat is dus vóór Maandag des voormiddags te 8 uur, de thans gestelde eischen onvoorwaardelijk hebben in te willigen.

Die eischen zijn:

- 1e. afstand van alle rechten en aanspraken van Loewoe op de Possostreek tegen eene billijke schadeloosstelling;
- 2e. sluiting van een nieuw politiek contract op den voet van het hierbij gevoegde model;
- 3e. afstand tegen schadeloosstelling van het recht tot het heffen van in- en uitvoerrechten aan het Gouvernement en erkenning van het recht van het Gouvernement tot uitoefening van het havenbeheer en de havenpolitie in Loewoe, welke maatregel gepaard zal gaan met de plaatsing van gouvernementsambtenaren in Loewoe;
- 4e. betaling eener boete groot f 6500.

Is na ommekomst van één etmaal niet een in alle opzichten bevredigend antwoord ontvangen, dan zal met de vijandelijkheden een aanvang worden gemaakt.

Luidt echter dat antwoord volkomen bevredigend, dan zullen geen vijandelijkheden worden gepleegd, doch mijne soldaten in Uw land blijven vertoeven, totdat aan alle eischen volledig is voldaan.

Geschreven ter reede Paloppo.

Zaterdag, den 9den September 1905.

9 Redjeb 1323.

*De Bevelhebber der naar Zuid-Celebes
gezonden expeditionnaire macht,
(w.g.) VAN LOENEN.*

— 214 —

Bijlage XXIV.

Commando Expeditie
naar
Zuid-Celebes.

Bijlagen: Een afschrift v/h ultimatum (bijl. XXIII) en een z. g. korte verklaring.

Instructie voor den majoor der infanterie R. B. M. de
Wijs, commandant der excursie naar Loewoe.

Artikel 1.

Het militair doel der excursie is het door Loewoe doen inwilligen van de aan het zelfbestuur van dit landschap uit naam van het Nederlandsch-Indische-Gouvernement gestelde eischen.

Artikel 2.

Indien door het zelfbestuur van Loewoe aan het ultimatum gevolg wordt gegeven, zal de hoofdplaats Paloppo door troepen der landmacht worden bezet gehouden tot volledig aan de door het Nederlandsch-Indische-Gouvernement gestelde eischen zal zijn voldaan of voor de voldoening daarvan voldoende waarborgen zijn gegeven.

Artikel 3.

Wordt van het zelfbestuur van Loewoe binnen den gestelden termijn van één etmaal geen in alle opzichten bevredigend antwoord op het ultimatum ontvangen, of wèl, wordt vóór het verstrijken van dien termijn door Loewoe eenige vijandelijkheid tegen ons gepleegd, dan zal dadelijk aangevangen worden met het gewapenderhand breken van het verzet, het herstellen van rust en orde in het landschap, het zich in het bezit stellen van de rijkssieraden en het gevangen nemen van de bestuurster van Loewoe en hare naaste familieleden alsmede van de hoofdleiders van het verzet, met name den Opoe Tjëneng (kroonprins) en den Opoe Patoenroe (hoofd van den hadat).

Bij de onderwerping van Loewoe moeten alsdan aan het zelfbestuur de ondervolgende eischen worden gesteld:

- 1e. Het afleggen van een korte verklaring op den voet van het bij deze instructie gevoegde model (z. g. Atjehverklaring).
- 2e. Het betalen eener nader door of namens het Nederlandsch-Indische-Gouvernement vast te stellen oorlogsschatting ter vergoeding van de kosten der excursie.
- 3e. Afstand zonder eenige schadeloosstelling van het recht tot het heffen van in- en uitvoerrechten aan het Gouvernement en erkenning van het recht van het Gouvernement tot uitoefening van het havenbeheer en de havenpolitie in het landschap, welke maatregel gepaard zal gaan met de plaatsing van gouvernementsambtenaren in het landschap.
- 4e. Afstand van alle rechten en aanspraken van Loewoe op de Possostreek aan het Nederlandsch Indische Gouvernement zonder eenige aanspraak op schadeloosstelling.
- 5e. Inlevering van alle vuurwapenen.
- 6e. Het, te beginnen met het volgend jaar, opbrengen van een bijdrage aan de schatkist in den vorm van eene belasting op het inkomen, waarvan het bedrag nader door of namens het Gouvernement zal worden vastgesteld.
- 7e. Afschaffing van de slavernij in Loewoe, 5 jaren na den dag van aanzegging.
- 8e. Het op een nader te bepalen wijze afschaffen van het pandelingschap.

Mede zal alsdan onmiddellijk het dragen van blanke wapenen aan de bevolking worden verboden, welk verbod bij de van bestuurswege te verrichten registratie der bevolking zal worden verscherpt. Aan voornamen hoofden zal op de gebruikelijke wijze vergunning worden verleend tot het dragen van een kris of kiewang, alsmede tot het zich doen vergezellen van een vast te stellen aantal gewapende volgelingen.

Artikel 4.

Den commandant der excursie wordt een in alle opzichten gematigd optreden aanbevolen.

Hij zal in het bijzonder waken voor de stipte opvolging van de in het belang der bevolking gegeven voorschriften, zooals

vervat in den „Leidraad Velddienst voor het Nederlandsch-Indische leger (punt 1 van het „Aanhangsel”)” en in de Alg. Order No. 115 van 1901.

Artikel 5.

De marinelandingsdivisie zal alleen dan aan de excursie deelnemen, indien bij de landing gewapend verzet is te verwachten.

Zoodra de landingsdivisie aan den wal kan worden gemist, zal de commandant der excursie haar weder ter beschikking stellen. In geen geval mag zij voor tochten naar het binnenland worden gebezigd.

De uitvoering van de landing zal door den commandant der excursie in overleg met den commandant van H. M. Zeemacht ter reede van Paloppo worden geregeld.

Artikel 6.

Zoodra de toestand in Loewoe vermindering van de troepenmacht toelaat, zal door den majoor de Wijs een voorstel daartoe, alsmede tot regeling van de achterblijvende bezetting, worden ingediend.

Wat betreft den toegevoegden kapitein van den generalen staf, deze behoort terug te keeren, zoodra het bivak zal zijn betrokken.

Artikel 7.

Van elke gewichtige gebeurtenis, de excursie betreffende, zal de majoor de Wijs den Bevelhebber ten spoedigste bericht zenden.

Pampanoea, den 7den September 1905.

De Bevelhebber,

(w. g.) VAN LOENEN

Bijlage XXV.

Vertaling.

Wij hebben den brief van 'den Gouverneur ¹⁾ ontvangen; maar wij hebben den inhoud nog niet geheel en al begrepen.

Ten aanzien van Posso hebben wij reeds lang verklaard, dat naar onze meening de onderhandeling ook aldaar behoort plaats te hebben, omdat wij van de in Posso geheven belastingen zelf niets gezien ²⁾ hebben.

Hetgeen verder in den brief voorkomt, dat wij geen staatkundige betrekking met andere naties mogen onderhouden, daarvan hebben wij gemeend geen blijken te hebben gegeven.

Geschreven op Zondag 10 Radjab na 4 ure namiddag
van het jaar 1323 = 10 September 1905.

Voor de vertaling.

De tolk der expeditionnaire troepenmacht naar Zuid-Celebes,

(w.g.) M. MULLER.

Aan bovenstaanden brief ontbreekt de gebruikelijke inleiding, evenals 't gewone hoofd: kaul oel haq. Bovendien is de brief niet overgebracht door den sjahbandar of een der hoofden van Loewoe, maar door een Makassar, goedangbewaker van den chineeschen handelaar Nio Tjien Thay.

1) Moet zijn: Bevelhebber van de expeditionnaire troepenmacht naar Zuid-Celebes.

2) Hetgeen beteekent, dat de bestuurster en hadat van Loewoe ontkenen, belasting in de Possostreek te heffen.

Bijlage XXVI.

Commando der excursie naar Loewoe.

Landingsbevel voor den 11den September 1905.

1. Geland wordt nabij kampong Balandai.
2. Kampong Balandai was tijdens de verkenning op 10 September niet versterkt; mannen en vrouwen werden in de huizen aan het strand waargenomen.
Vóór de monding der Tappingé werd in zee een rij stokken waargenomen.
De monding der Pandjalaë was versperd.
Achter de versperring langs den kampongrand werd een aarden, met verticale en horizontale boomstammen bekleede, borstwering waargenomen, waarop zich een groot aantal mannen vertoonde.
Deze versterking zal morgen te 8 uur v. m. door H. M. Serdang onder vuur worden genomen, om den vijand van de landing bij Balandai af te leiden.
Het vuur van de marine op deze versterking zal uiterlijk 1 uur n. m. worden gestaakt.
3. De landing zal geschieden onder mijn commando.
Het 1ste echelon zal bestaan uit:
het L. H. 15de bataljon infanterie,
het detachement genietroepen, en
de marine landingsdivisie;
het 2de echelon uit:
den bagagetrein,
het resteerende gedeelte van den gevechtstrein en de vivres voor 7 dagen.
4. Van de genietroepen zullen bij elke compagnie 3 man, voorzien van springmiddelen, worden ingedeeld.
5. Met de zeevaartkundige leiding is belast de luitenant ter zee 2de klasse Beijnen.

6. De landing bij Balandai zal zoonoodig worden voorbereid en gedekt door het vuur van gewapende sloepen (zie voorts punt 2).
7. Het 1ste echelon zal, na bij Balandai geland te zijn, oprukken naar Paloppo, waartoe door mij nadere bevelen zullen worden gegeven.

Reede Paloppo, den 10en September 1905.

De commandant der excursie,

(w.g.) DE WIJS.

Bijlage XXVI^a.

Landingsorder voor den 11den September 1905.

1. De sloepen en stoomsloepen zullen te 8 uur 45 min. v.m. verzameld zijn nabij de van Diemen.
2. Aan boord van het S. S. van Diemen blijven voorloopig achter, teneinde met het 2de echelon te kunnen landen:
de bagagetrein,
het resteerende gedeelte van het materieel der geneeskundige sectie, en
de veldzakken.
De compagnies-commandanten doen een en ander verzamelen en stellen het onder toezicht van den luitenant kwartiermeester, bij wien het achterblijvend gedeelte van den kleinen staf.
3. De verdeeling der troepen enz. over de ontschepingsmiddelen, het embarkement in de sloepen, zullen geschieden volgens de aanwijzingen van den luitenant ter zee 2de klasse Beijnen, die zich daartoe aan boord van de van Diemen zal bevinden. In de sloepen gezeten, is een ieder verplicht zich stipt te houden aan de aanwijzingen van de commandanten der sloepen.
4. Het 1ste echelon vaart te 9 uur 30 min. v.m. af.
Het uur en de wijze van ontschepping van het 2de echelon zal nader worden bepaald.
Vóór het debarkement moet aan de troepen het ontbijt en het morgenmaal worden verstrekt.
Het morgenmaal wordt te 7 uur v.m. genuttigd en het ontbijt wordt medegenomen.
Bovendien draagt ieder man in de spreij gerold 2 dagen noodrations mede.

5. Met het 1ste echelon gaan de volgende draagkrachten mede:
dwangarbeiders
per compagnie 10 dragers met 5 kisten reserve munitie	20
„ „ 15 „ „ 6 tandoes	30
genietroepen	10
staf geneeskundige sectie	6
staf	2
voor het dragen van de noodrations der officieren van	
land- en zeemacht	6
Totaal	74
6. De troepen zullen bij het landen gekleed zijn in veldtenue zonder veldzak, met spreij en bandoulière.

Reede Paloppo, den 10en September 1905.

De commandant der excursie,

(w.g.) DE WIJS.

Bijlage XXVII.

Militair Commando
Celebes, Menado en Timor.

Makasser, den 22sten Januari 1906.

Ik acht het beslist noodig, dat de ondernomen actie tegen het oproerig gebied tusschen Sabang en Wotoe met kracht wordt voortgezet.

Nu aan den opmarsch van Pau naar den rug der Rongkongstelling de in Uw schrijven vermelde bezwaren verbonden blijken te zijn, acht ik, ook in verband met de overige door U omtrent de gesteldheid van het operatiegebied verstrekte gegevens, een landing bij Boeraoe en het vervolgens aantasten van Djaladja door een afzonderlijke colonne den aangewezen weg om een voor ons gunstige verandering in den toestand te brengen.

Ik stel mij voor, dat door de vermeestering van Djaladja (woonplaats Ambé Ma) zich het verzet deels daarheen zal verplaatsen en daardoor aan de colonne Hoedt beter gelegenheid wordt geschonken de Rongkong, c.q. op grooten afstand bovenstrooms, over te trekken, waartoe de pogingen onafgebroken moeten worden voortgezet, en de aandacht wordt gevestigd op het z.m. 's nachts bij verrassing forceeren van een hooger op gelegen waadbare plaats, door een gedeelte der colonne.

Voor de onderneming tegen Djaladja wensch ik te bestemmen de reeds onder Uwe bevelen gestelde gemengde compagnie 9de bataljon en het gemengde peloton 9de bataljon, dat heden met H.M. Serdang naar Paloppo wordt gezonden, terwijl bovendien daarbij over H. M. Serdang en Siboga met hun landingsdivisie en 3.7 geschut kan worden beschikt.

Aan
den Militairen Commandant van Loewoe
te
PALOPPO.

Hoe verder na de vermeestering van Djaladja moet worden gehandeld, zal van de omstandigheden afhangen. Zoo mogelijk moet samenwerking worden gezocht met de colonne Hoedt nadat in het tusschengelegen gebied het verzet is gebroken, en zulks in verband met de tusschenliggende rivieren doenlijk is, zonder wederom in een toestand te geraken als waarin zich thans de colonne Hoedt bevindt.

Met H.M. Serdang worden tevens te Uwer beschikking mede gezonden een halve sectie genietroepen onder den luitenant Vogelsang en 40 dwangarbeiders ter versterking van den trein.

De Militaire Commandant
(w.g.) MICHELSEN.

Bijlage XXVIII.

Militair Commando
van
Loewoe.

Instructie voor den kapitein der infanterie de Laet.

De kapitein der infanterie de Laet wordt verzocht met 1 peloton zijner eigene compagnie en het peloton onder den 2den luitenant Engelbert van Bevervoorde, waaraan toegevoegd 1 officier van gezondheid met het noodige hospitaalpersoneel, benevens 4 mandoers, 89 dwangarbeiders en 11 Toradja's, te ageeren in het terrein tusschen de Rongkongrivier en Wotoe.

Zijn eerste streven moet er op gericht zijn te trachten verbinding te krijgen met de colonne Hoedt; gelukt dit, dan marcheert de colonne Hoedt naar Boeraoe, terwijl de colonne de Laet verder optreedt tusschen Djaladja en Wotoe.

De colonnes kunnen zich te Boeraoe van vivres voorzien. Boeraoe blijft bezet door 1 peloton infanterie ter bewaking van het vivresdepôt.

Zooveel mogelijk moeten berichten gezonden worden over Boeraoe naar Paloppo.

Bij de colonne de Laet blijft de halve sectie genietroepen tot het zooveel mogelijk slechten van de versterking te Djaladja.

Daarna wordt bedoelde halve sectie over zee naar Paloppo gezonden.

Eveneens blijft bij de colonne de Laet de opnemer.

Djaladja, den 30sten Januari 1906.
De Militaire Commandant,
(w. g.) VAN STIPRIAAN LUISCIUS.

Bijlage XXIX.

Militair Commando van Loewoe.

Het gemengde peloton van de 2de compagnie 9de bataljon moet zoo spoedig mogelijk naar Paloppo worden gezonden.

Als vivresdepôt moet een punt worden gekozen meer O. van Boeraoe in verband met de aan de colonne gegeven opdracht.

Kunnen de vivres aan de hoede der bevolking worden toevertrouwd, dan moet dit geschieden, anders een afdeeling ter bewaking achterlaten.

In het oog moet worden gehouden, dat zoolang Ambé Ma zich nog niet onderworpen heeft, of op andere wijze onschadelijk gemaakt is, de politieke toestand in de onderhoorigheden van Loewoe langs de N. kust der golf van Boni niet kan worden vertrouwd. In verband hiermede is de eerste en voornaamste taak vervolging en gevangenneming van genoemd hoofd; zoo noodig kan daartoe ook buiten het aangewezen terrein van actie worden opgetreden. Van berichten omtrent verblijfplaats, aanhang enz. van Ambé Ma moeten ook de colonnecommandant Berkeljon en de militaire commandant van Loewoe op de hoogte worden gehouden. Moeite noch kosten moeten worden gespaard om aan vertrouwbare berichten te komen.

Voor zoover de haar overigens opgedragen taak hiertoe ruimte laat, worden door de colonne de Laet pogingen aangewend, om in verbinding te komen met de colonne Voskuil.

20 dwangarbeiders, van het civiel bestuur geleend, terug naar Paloppo; bovendien nog 10 andere.

Boeraoe, den 2den Maart 1906.

De Militaire Commandant,

(w. g.) HILDERING.

Bijlage XXX.

Militair Commando
van
Loewoe.

Instructie voor den kapitein Berkeljon.

De colonne onder bevel van kapitein Berkeljon (zie nevenstaande troepensterkte)

Sterkte colonne:	zal 16 Februari a. s. met H. M. „Siboga”
100 bajonetten der	worden overgevoerd naar Pao, met opdracht
mobiele colonne;	aldaar te débarkeeren en het gebied tus-
34 bajonetten van	schen de kali Rongkong en Djaladja, om-
de 4de compagnie	vattende de landschappen Baeboenta,
L. H. 15de bata jon;	Rongkong, Matanna, Annangé Wanoea, in
100 dwangarbeiders,	alle richtingen te doorkruisen.
waarbij 4 mandoers;	Te Pao of op een ander daartoe geschikt
1 Europ. en 1 Inl.	punt zal een vivresdepôt gevestigd wor-
soldaat ziekenver-	den; de daarvoor bestemde vivres zullen
pleger.	eerst van H. M. Siboga worden gelost,
	nadat de colonnecommandant het juiste
	punt van vestiging zal hebben vastgesteld.

Het wordt aan den colonnecommandant overgelaten naar bevind van zaken de aan de kust op te leggen vivres onder bewaking van de bevolking te stellen, dan wel daarbij eene militaire bewaking achter te laten.

Door een gematigd en tevens zeer actief optreden in het hierboven beschreven gebied zal de colonne de pacificatie voltooien.

Mogelijk nog aanwezige versterkingen moeten worden bezocht en door de bevolking geslecht.

Aan de militaire actie wordt in het bijzonder tot taak gesteld de bevolking van verlaten kampongs terug te roepen, vuurwapens in te nemen, het verbod op het dragen van wapens te doen nakomen, en het opsporen of onschadelijk maken van de volgende hoofden:

Ambé Ma	{	vroeger woonachtig te Djaladja;
Daeng Malapi		neven van den gesneuvelden makolé van
Daeng Mowiro		Baeboenta; mogelijk beiden gesneuveld;
Ambé Ada	{	
Ambé Masorang		afkomstig van Masamba;
Néne Sampo		
Daeng Pawara		afkomstig van Boné Boné;
To Betjé		afkomstig van Boné Boné;
To Tjami		afkomstig van Pao en daar vermoedelijk nog aanwezig.

Verder de onderstaande hoofden, die indertijd het verzet in Wotoe hebben geleid en zich vermoedelijk bij Ambé Ma bevinden:

Matjowa Bentoea,
Matjowa Mentjara Ogi,
Matjowa Bawalipoe,
Matjowa Polemba Ogi,
Paramata Rampo.

Gevangenen moeten per eerste gelegenheid naar Paloppo worden vervoerd.

Paloppo, den 15den Februari 1906.

De Militaire Commandant,

(w. g.) HILDERING.

Bijlage XXXI.

Militair Commando
van
Loewoe.

Opdracht voor den kapitein der infanterie E. Kilian.

Volgens ingekomen spionnenbericht heeft het hoofd van kampong Boeri, op $\pm$ 2 uur van Baloesoe gelegen, in vereeniging met het hoofd van Rante-Pao, genaamd Poeang Maramba, het plan zich tegen het Gouvernement te verzetten en zijn op den weg van Boeri naar Baloesoe eenige versterkingen opgeworpen, die verdedigd zullen worden. De vijand moet ruimschoots van vuurwapenen, vooral achterladers zijn voorzien (de spion vermeldt 200 achterladers, doch dit getal is vermoedelijk overdreven).

Sterkte colonne:
3 officieren,
1 adj. ond. off. dd. off,
146 bajonetten,
2 tambrs. en 1 hoornblz.,
1 sergeant opnemer,
1 eur. sold. ziekenverpl.,
52 dwangarbeiders waar-
bij 2 mandoers, en
190 Toradjadragers.

Aan den kapitein E. Kilian wordt opgedragen met zijn colonne (zie nevenstaande troepensterkte) naar Baloesoe te marcheeren, de vijandelijke versterkingen bij Boeri te nemen en te doen slechten.

Na het nemen van de versterkingen bij Boeri moet naar Rante-Pao worden opgerukt om ook daar eventueel verzet te breken en de bevolking tot onderwerping te brengen.

Zoodra het verzet in de streek Boeri—Rante-Pao gebroken is, zal op aanwijzingen en inlichtingen van den civiel-gezaghebber worden overgegaan tot de registratie.

Aan de militaire actie wordt in het bijzonder tot taak gesteld de bevolking van verlaten kampongs terug te roepen, vuurwapens in te nemen, het verbod op het dragen van blanke wapens te doen nakomen en het opsporen, gevangennemen

of onschadelijk maken van de hoofden Poeang Meramba van Rante-Pao, Tandireroeng van Tondon, La Sito van Kalambé en Pong Arong van Boeri, alle onderling vermaagschapt.

Zeven dagen vivres en 1 dag noodration worden medegevoerd. De later voor de colonne benoodigde vivres kunnen worden opgevoerd door Toradja's van Baloesoe, tegen betaling te leveren door den tomakaka.

Gevangenen moeten per eerste gelegenheid naar Paloppo worden opgezonden.

Paloppo, 12 Maart 1906.

De Militaire Commandant
(w.g.) HILDERING.

Bijlage XXXII.

Militair Commando
van
Loewoe.

No. 72.

Paloppo, den 10den Juni 1906.

Naar aanleiding van het van den commandant der colonne in de Toradjalanden ontvangen dagboek van en met 28 Mei tot en met 2 Juni j. l., betreffende een tocht van die colonne in het gebied van Poeang Tikoe en de pogingen om een van de bergbentings, — Boentoe Asoe —, te nemen, welke poging mislukte door de sterkte van die benting, zij het mij vergund thans weder bij UHoogEdelGestrenge te mogen aandringen op tijdelijke versterking der troepenmacht in de Toradjalanden.

Boentoe Asoe is niet eens een der sterkste bentings, Baroepoe, waar zich Poeang Tikoe ophoudt, moet nog veel sterker zijn.

Het nemen van Baroepoe is noodzakelijk voor het terugkeeren van de rust in het gebied van Poeang Tikoe en het verzekeren er van in de overige Toradjalanden.

Algemeen is men van meening, dat door het nemen van Baroepoe en het verdrijven of gevangennemen van Poeang Tikoe, de meeste andere bentings zich zullen overgeven.

Alle zijne bezittingen en een zeer grooten voorraad rijst moet hij in Baroepoe hebben geborgen.

Hij wordt in zijn verzet gesterkt en aangemoedigd door de Sidenrengers en is blijkens de berichten in het bezit van een groot aantal achterlaadgeweren, voornamelijk Beaumonts.

Aan
den Militairen Commandant van
Celebes, Menado en Timor
te

MAKASSER.

Volgens spionnenberichten wacht men in de Toradjalanden met de inlevering van de geweren, totdat Poeang Tikoe is onderworpen en de zijne heeft ingeleverd, en ook Poeang Maramba daartoe is overgegaan, want beide hooften vertrouwt men niet, ook omdat men er altijd nog aan twijfelt of de „Compania” wel in de Toradjalanden zal blijven.

Ik geef U Hoog Edel Gestrenge mitsdien in overweging de colonne in de Toradjalanden tijdelijk te versterken met eene compagnie, daarvoor te bestemmen de Timoreesche compagnie en daaraan toe te voegen twee stukken geschut van 3.7 cM., dan wel achterlaadmortieren, voorts het hier aanwezige detachement genietroepen te voorzien van eene nieuwe uitrusting springmiddelen, waarbij eene hoeveelheid dynamietbommen.

De Militaire Commandant

(w. g.) KRAPELS

Bijlage XXXIII.

Beschrijving van de benting Lalilondong, 27 Juni genomen.

Voor het inwendige wordt korthedshalve verwezen naar de schets, opgemaakt door den 2den luitenant J. Engelbert van Bevervoorde (schets 12).

De wal was ± 8 M. hoog, $2\frac{1}{2}$ M. onder de kruin bevond zich een pagger van aangepunte bamboe en op die kruin een tweede pagger, terwijl tusschen die paggers zich een verhakking bevond.

De hellingen, waarlangs de aanvalscolonnes naar boven gingen, zijn zeer steil, naar schatting tusschen 35° en 45° .

Beschrijving van Boentoe-Batoe (Baroepoe).

Schets 11 geeft Baroepoe van top B. gezien. Naar schatting wordt het ± 50 M. hoog door Lalilondong beheerscht.

Van Lalilondong loopt een zeer goed pad met treden, hetwelk de verbinding der beide versterkingen vormt.

Baroepoe vormt een reusachtigen kubus, kunstmatig loodrecht afgebikt en ± 70 à 80 M. boven de kali Baroepoe.

Voor zoover is kunnen worden nagegaan, bezit het slechts één in-(uit)gang en wel aan de W. zijde (naar Lalilondong). Hier loopt een pad in de heuveltjes *a* en *b* uitgehouwen en door *b'* gaande, waarna het middels een bamboe over een 8 à 10 M. diepe en 6 M. breede droge gracht voert, welken in het ravijn verloopt. Een poort in de rots (zandsteen) geeft toegang tot het inwendige van Baroepoe. Borstweringen met houten balken opgezet zijn met korte dikke strepen aangegeven. De poort wordt bestreken uit loopgraven, gelegen tusschen bamboestoelen. Achter een dezer stoelen is het pad zichtbaar; het verdwijnt daarna weder in een 2de poort. Dit gedeelte is in den wand (*d*) uitgehouwen, loopt langs een loodrecht ravijn, terwijl spleten op het pad uitkomen, waardoor de passeerenden middels stokken of met de hand in het ravijn kunnen worden gestort.

Het bovenvlak van den kubus is zeeronregelmatig van vorm en bezet door talrijke woningen en rijstschuren, benevens eenig geboomte.

De 1ste luitenant der Infanterie.

(w.g.) W. EINTHOVEN.

Bijlage XXXIV.

Baroepoe 29-6-'06.

Niemand dorst dit bericht overbrengen. (1) Transport gaat vivres halen (op half ration). Absoluut gemis aan verbandmiddelen. Troep lijdt van koude. Hulp dringend noodzakelijk, evenals dokter te Rante-Pao.

Voor het nemen van Baroepoe is het vasthouden der genomen benting beslist noodig, daar zij anders opnieuw zoude genomen moeten worden, terwijl slechten van deze massieve aardmassa onder vuur van Baroepoe niet mogelijk is. Een gedeelte van den troep logeert op een $\pm$ 100 M. hoogen heuvel in open bivak.

(w. g.) EINTHOVEN.

Aan
den Bivakcommandant
te
RANTE-PAO.

(1) t. w. bericht van het nemen van Lalilondong.

Bijlage XXXV.

Ageerende Colonne
in de
Toradjalanden.

Bivak Tondok Lita, 17 Juli 1906.

Gevechtsbevel voor den 18den Juli 1906.

1. De vijand heeft de bittings Kadok, Tondok en Bontoe Asoe bezet.
2. Mijn plan is de bittings Tondok en Kadok te nemen. Daartoe zal de N. O. hoek van Tondok worden aangevallen, terwijl Bontoe Asoe door eene afdeeling onder vuur wordt gehouden.
3. De artillerie, 2 stukken van 3.7 en 1 mortier 7 cM. A., neemt stelling op de hoogte ten N. W. van Tondok en opent, op mijn bevel, het vuur op het aan te vallen gedeelte van 's vijands stelling.

De 4de compagnie L.H. 15de bataljon geeft 1/2 sectie dekking artillerie en 1/2 sectie om Bontoe Asoe van uit G. Pempajanan onder vuur te nemen, wanneer dit noodig blijkt, terwijl 3 sectiën den aanval zullen doen, richting groene topje vóór Tondok.

De 3de compagnie 6de bataljon, verminderd met eene sectie bestemd voor algemeene reserve, verricht den aanval links van de 4de compagnie L. H. 15de bataljon in de richting van de drie huizen in den N. O. hoek van Tondok.

De algemeene reserve volgt aanvankelijk achter den linker vleugel van de 3de compagnie 6de bataljon.

De genietroepen (3 inlandsche geniesoldaten bij de artillerie) verdeeld over de beide aanvalscolonne.

Aan
alle zelfstandige commandanten
ter lezing gegeven.

Afmarsch infanterie om 6 uur 30 min. v.m. en afmarsch
artillerie om 5 uur 30 min. v.m.

4. De gevechtstrein wordt gedekt opgesteld, achter het midden
van de aanvallende troepen.

De bagagetrein blijft in het bivak achter.

5. Ik bevind mij in den beginne bij de artillerie.

De Militaire Commandant van Loewoe

(w.g.) KRAPELS.